

Eriksen. Eriksen var detaljkjent med Anders Jahres økonomi og kjente godt til alle hans forhold. Retten må legge dette til grunn. Det må da formodes at Eriksen ville ha kjent til hvorvidt Anders Jahre ved sin død fortsatt var medeier i selskapet. Hvis dette var tilfellet har det formodningen mot seg at han ville ha utelatt selskapsandelen.

Anders Jahres rettshandelseevne - den dispositive handling

Dødsboet har ikke fremsatt noen direkte teori om hvorfor uttredenen ikke ble gjennomført som tenkt, men har nøyd seg med å påpeke at det etter boets oppfatning faktisk ikke har skjedd. Riktignok har det vært antydnet at Anders Jahre var alderdomssvekket og ikke hadde sin dispositive evne i behold. Han fikk i 1980 oppnevnt hjelpeverge. Dog med begrenset myndighet til å ivareta hans tarv i den skattesak som da var under oppseiling. Begrunnelsen var:

"Anders Jahre har gjennom de siste to-tre år aldersbetinget utviklet varig nedsatte sjelsevner i en grad som gjør ham ute av stand til å disponere selv for å ivareta sine tarv."

Anders Jahre hadde selv samtykket til oppnevningen. Han var på det tidspunkt under etterforskning for den såkalte "peisbrannen" og hadde vel intet imot å slippe å forklare seg om denne. Hjelpevergeoppnevningen er ikke nærmere utdypet og retten har ingen sikre holdepunkter om hans helsetilstand i 1978/79. Det synes imidlertid å fremgå av møtereferat fra møter både før og etter årsskiftet 1978/79 at han var aktivt med. Man må således forutsette at Anders Jahre på det tidspunkt fortsatt kunne ivareta sine interesser innenfor de områder saken gjelder, i hvertfall frem til våren 1979. Det foreligger ingen egentlige indikasjoner på det motsatte. Det bemerkes forøvrig at de disposisjoner som ble foretatt med kombinasjonen pensjon/uttreden har medført betydelig økonomisk gevinst for ekteparet Jahre sett under ett. Bess Jahre oppbærer fortsatt pensjon, nå med nesten kr. 600.000,- pr år.

Oppsummering

Etter rettens oppfatning kan man ikke overse det for såvidt negative faktum at det ikke er noen indikasjoner på at partene endret sitt forsett. Det er heller ikke påpekt noen inntruffet omstendighet som skulle begrunne at uttredenen ikke ble gjennomført. Såvidt retten kan se ble alle forutsetninger for at Anders Jahre skulle tre ut av Firmaet oppfylt. Det har heller ikke fremkommet noe som tyder på at Firmaet eller de to andre deltagerne påtok seg andre forpliktelser overfor Anders Jahre som ikke ble oppfylt. Årsaken til og betydningen av at kapitalinnskuddet ikke ble tilbakebetalt er behandlet særskilt ovenfor. Det finnes heller intet som tyder på at Anders Jahre eller noen i kretsen rundt ham, etter våren 1979 - særlig etter generalforsamlingsdatoen i Kosmos den 5 april -, hadde noe ønske om at uttredenen skulle stanses eller noen forventning om at Anders Jahre fortsatt skulle være selskapsdeltager

Det alternative deltagerbegrep; passiv medinnehaber, som dødsboet innfører passer ikke til sakens fakta. Begrepet passer ikke inn hverken i selskapskontraktens bestemmelser eller det man må kunne slutte seg til om partenes mening. Dødsboets begrep får bare mening under den forutsetning at uttredelsessprosessen stoppet opp før den var tilstrekkelig fullbrakt. I forhold til dødsboets krav må dette være før forholdet mellom partene var fastlagt på en slik at måte at Anders Jahre ikke ensidig kunne erklære seg som fortsatt å være selskapsdeltager. Etter rettens mening må dette stadium være passert når den faste årlige pensjon ble iverksatt, jfr. det som er sagt ovenfor om aksept av fast årlig pensjon.

Kapitalinnskuddet var i realiteten gått over til å bli en fordring mot selskapet i stedet for egenkapitalandel. Eventuell fortsatt bokføring som egenkapital er en skjønnhetsfeil som ikke på avgjørende måte kan nullstille partene opprinnelige avtale og den realitet som ble etablert og som man innrøttet seg etter.

Dødsboet kan ikke få større rett enn Anders Jahre selv hadde og man ser kanskje spørsmålsstillingen klarere hvis man stiller spørsmålet: hadde Anders Jahre etter 1979 et berettiget krav på å bli betraktet som selskapsdeltaker og fortsatt utøve eierbeføyelser? Svaret på dette må være nei slik som sakens omstendigheter ligger an.

Etter en samlet vurdering, har retten således etter foranstående kommet til at Anders Jahres planlagte uttreden fra Firmaet i realiteten ble gjennomført som forutsatt. Det hefter riktignok betydelige skjønnhetsfeil ved formalia og dokumentasjonen på hendelsesforløpet. Realiteten mellom Firmaet og deltagerene synes dog å tre klart frem i det som er gjennomgått ovenfor. Retten finner ikke tilstrekkelig sammenheng i boets argumentasjon til å overkomme tvilsrisikoen som må bli den til del som søker å vise at en tilsynelatende etablert tilstand likevel ikke medfører riktighet, nemlig at Anders Jahre ved sin død ikke lenger var medeier i Firmaet. Som nevnt innledningsvis er det i saken fremlagt og gjennomgått en lang rekke skriftlige bevis med hensyn til sakens faktum. Bevis som trekker i forskjellig retning. Mange forhold i saken har fremstått som uklare og til dels tvilsomme. En del spørsmål som ville kunnet ha betydning for sakens løsning er forblitt ubesvart, dels fordi personer som i 1978/79 var involvert i saken enten er døde eller ute av stand til å forklare seg p.g.a. alvorlig sykdom, dels fordi det ikke forefinnes skriftlig materiale om alle stadier i hendelsesforløpet jfr. også det som innledningsvis er uttalt om bevisbedømmelsen. Som sagt må dog de vesentligste fakta tale til Bettums fordel.

I samsvar med ovenstående må Bjørn Bettum frifinnes.

Etter ovenstående er det ikke nødvendig å gå inn på spørsmål om kravets størrelse, renter eller foreldelse.

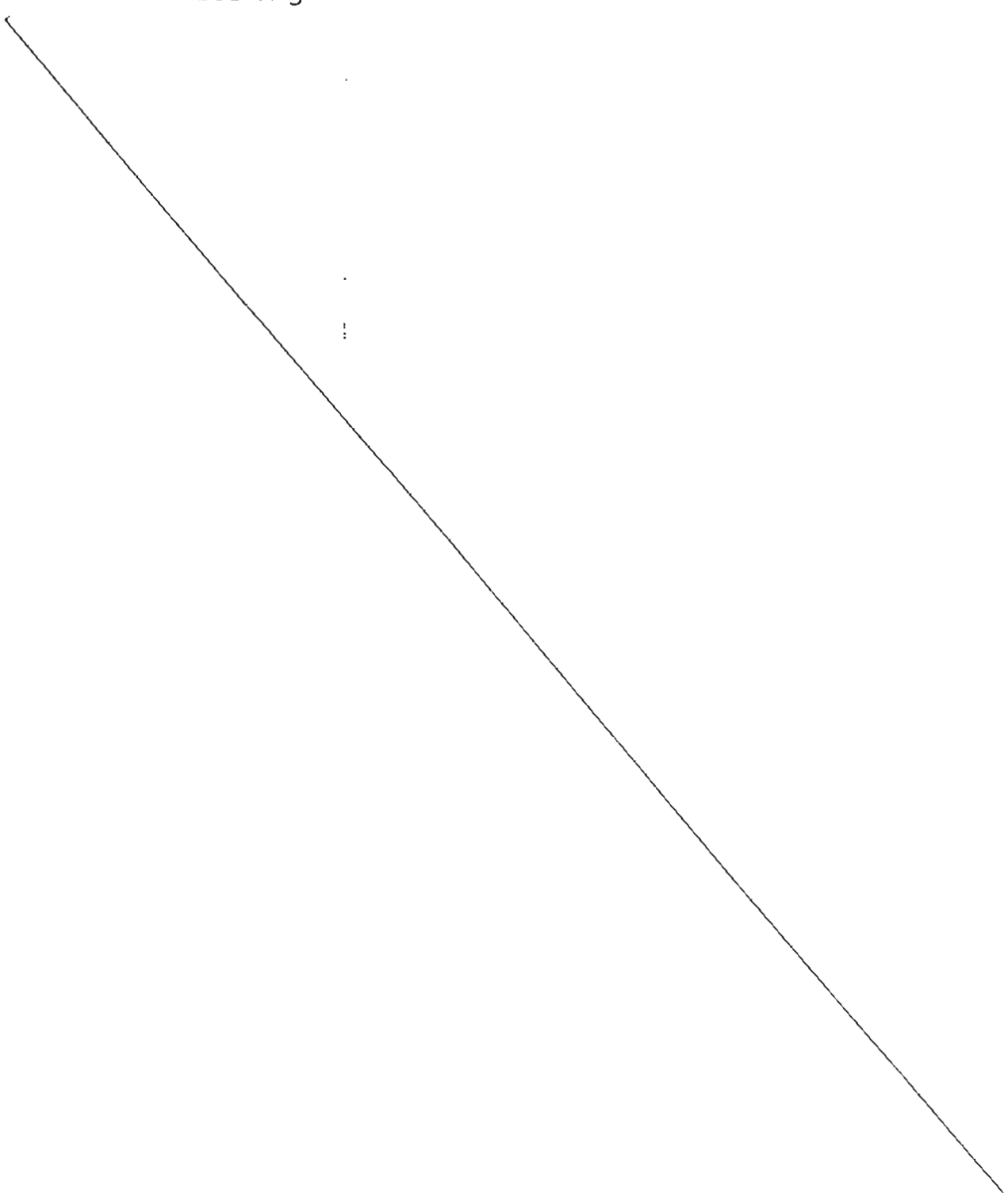
Saksonkostninger:

Processfullmektigene har innlevert omkostningsoppgave.

Oppgavene har vært forelagt motpartens prosessfullmektig uten at dette har foranlediget bemerkninger. Omkostningsoppgavene foranlediger heller ikke bemerkninger fra retten.

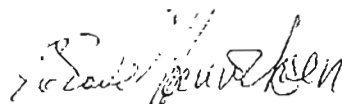
Boet har tapt saken fullstendig. Avgjørelsen i saken har imidlertid budt på betydelig tvil. Etter dette må hver av partene dekke sine omkostninger for begge retter, jfr. tvistemålsloven § 180,2.ledd og § 172,2.ledd.

Dommen er enstemmig.

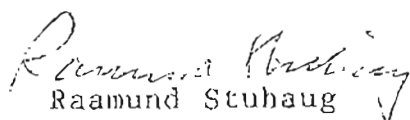
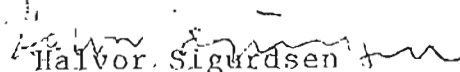

domsslutning:

1. Bjørn Bettum frifinnes.
2. Saksomkostninger idømmes hverken for byrett eller lagmannsrett.

Erland Henrichsen

Raamund Stubaug
Halvor Sigurdson

Rett fotokopi bekreftes

Trude Stenstrøm
bem.

SANDEFJORD SORENSKRIVEREMBETE

Sandarveien 1, Postboks 73, 3201 Sandefjord

Telefon 33484800 - Telefaks 33484888 - Bankgiro 2490.06.00093 - Postgiro 0809 5049150

25 FEB. 1997

FORTROLIG**UNNTATT OFFENTLIGHET, JFR OFFL. § 1, 3. LEDD.**

✓ Advokat Even Wahr-Hansen
 Advokatfirmaet BAHR
 Postboks 1524 p., 0030 Oslo

Finansdepartementet
 v/avdelingsdirektør Peder Berg
 Postboks 8008 Dep., 0116 Oslo

Sandefjord kommune
 v/rådmann Geir Ustgård
 c/o økonomisjef Thor Fjellanger
 Rådhuset, Postboks 2025, 3237 Sandefjord

Advokat Knut Ro
 Ro, Sommernes & Co
 Øvre Slottsgt. 12 B, 0157 Oslo

Advokat Sven Marius Urke
 Regjeringsadvokaten
 Postboks 8012 Dep., 0030 Oslo

Anders Jahre AS
 v/direktør Per Etholm
 Postboks 1498 Vika, 0116 Oslo

Advokat Sveinung Eliassen
 Advokatfellesskapet Legal
 Postboks 12, 4001 Stavanger

Sandefjord 24.02.1997

ANDERS JAHRES DØDSBO - FIRMASAKEN MOT BJØRN BETTUM

Det vises til protokoll fra skiftesamling den 23. januar 1997 pkt. 4 hvor skifteretten besluttet at boet ikke skulle anke Agder lagmannsretts dom av 29. november 1996 i sak mot Bjørn Bettum. Saken ble isteden overlatt til kreditorene på vegne av boet. I protokollen for skiftesamlingen den 23. januar 1997

er det angitt at skifterettens senere vil gi en noe mer utførlig begrunnelse for sitt standpunkt.

Skifteretten er opptatt av at alle boets aktiviteter skal være lønnsomme. Formålet med behandlingen av et insolvent dødsbo er å omgjøre alle eiendeler i penger og fordele disse blant kreditorene i form av dividende. Dette følger av skiftelovens § 103 sammenholdt med § 109.

I skiftesamling den 11. februar 1994 besluttet Sandefjord skifterett at det skulle tas ut søksmål mot Bjørn Bettum og Jørgen Jahre jr. i anledning boets pretenderte andel i firmaet Anders Jahre. De av kreditorene som var representert i denne skiftesamlingen stemte for søksmålet som var foreslått av bobestyreren. Loddeierens representant avga ikke stemme. Det var imidlertid på det rene at loddeieren var mot søksmålet. Dette fremgår blant annet av protokoll fra skiftesamling den 30. juni 1993. Stevning ble tatt ut ved Sandefjord byrett den 11. mars 1994. Forliksklage ble tatt ut ca. et år tidligere av bobestyreren - den 31. mars 1993.

Ved Sandefjord byretts dom av 29. september 1995 ble boet tilkjent NOK 900.000,- med tillegg av morarenter fra 31. mars 1993 i sak mot Bjørn Bettum. Ved Sandefjord byretts dom av 11. juli 1996 i sak mot Jørgen Jahre jr. ble Jørgen Jahre jr. frifunnet. Sandefjord byretts dom av 29. september 1995 i sak mot Bjørn Bettum ble påanket til Agder lagmannsrett. I Agder lagmannsretts dom av 29. november 1996 ble også Bjørn Bettum frifunnet. Ingen er tilkjent saksomkostninger for noen instans.

Da Sandefjord skifterett i sin tid besluttet å ta ut søksmål, var en fullt klar over at saken inneholdt en betydelig prosessrisiko. Etter skiftedommerens oppfatning var prosessrisikoen først og fremst knyttet til foreldesspørsmålet. På bakgrunn av faren for foreldelse ble også tidligere bobestyrer og hans kompanjonger prosessvarslet i anledning mulig ansvar på grunn av foreldelse.

Etter skiftedommerens oppfatning er ikke Agder lagmannsretts dom av 29. november 1996 riktig. En kan imidlertid på ingen måte utelukke at Høyesterett kan komme til det samme resultat dersom anken blir henvist til Høyesterett. Skiftedommeren finner imidlertid etter en totalvurdering at sannsynligheten er større for at Høyesterett kan komme til det samme resultat som lagmannsretten på et annet grunnlag - nemlig fordi kravet er foreldet. Det er imidlertid også fullt mulig at boet kan få medhold i sitt krav ved en behandling i Høyesterett. Skulle boet tape i Høyesterett på grunn av foreldelse, står også muligheten for regress mot tidligere bobestyrer åpen. Vurderingen av ankespørsmålet må knytte seg til en vurdering av sannsynligheten for at boet kan nå frem med sitt krav.

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at boet når frem og får medhold i sine påstander. For at det skal være riktig å føre sakene må også det de utbringer netto utgjøre mer enn det koster boet å føre sakene. Boet har et prosjektregnskap som løper fra og med 01.01.1995. Prosjektregnskapet er i øyeblikket ajour pr. 30. september 1996. I denne perioden har sakskomplekset kostet boet kr. 1.795.271,- i omkostninger. I tillegg kommer prosessomkostningene i 1994 og de omkostninger som har påløpt etter 30. september 1996. En må derfor legge til grunn at de samlede omkostninger hittil utgjør betydelig mer enn 2 millioner kroner. Det er etter skiftedommerens oppfatning lite sannsynlig at noen av partene vil bli tilkjent saksomkostninger. Boets omkostninger er dessuten langt høyere enn hva som kan tilkjennes som saksomkostninger idet saksomkostningene bare vil dekke salær til prosessfullmektigen samt hans direkte utgifter i forbindelse med prosessen.

I tillegg må en vurdere sannsynligheten for at Bjørn Bettum vil kunne betale dersom boet vinner frem med sin sak. Det er vel kjent at Bjørn Bettums økonomi er anstrengt. Det er imidlertid opplyst at boet har bankgaranti for det beløpet boet ble tilkjent ved Sandefjord byretts dom av 29. september 1995. Dette momentet har derfor ikke avgjørende vekt.

Skiftedommeren har kommet frem til sitt standpunkt etter en samlet vurdering av sannsynligheten for

at boet vil vinne frem sammenholdt med en vurdering av hvilken netto tilførsel av kapital en fortsettelse av sakene kan gi boet.

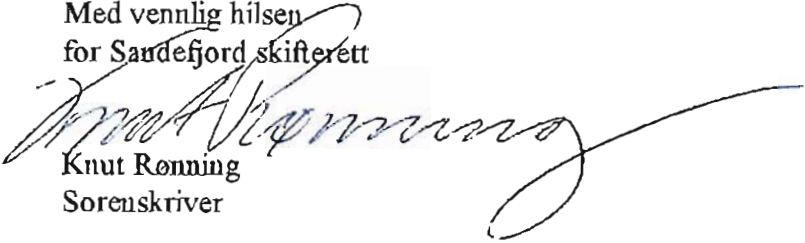
Etter skiftedommerens mening ville boet vært bedre tjent med et forlik som tilførte boet vesentlige verdier på et tidligere stadium. Dette var det imidlertid ikke stemming for i praksis hos bobestyreren - muligens heller ikke hos kreditorene. Sjansene for at sakene nå kan medføre noe nettoutbytte til boet er særdeles små - selv med det aller gunstigste resultat i Høyesterett.

Det er imidlertid godt mulig at en anke til Høyesterett nå kan føre til at man kan forlike saken på en slik måte at man vinner tilbake en del av det som hittil er tapt. Der er imidlertid i så tilfelle best at kreditorene selv har hånd om dette i og med at disse midlene vil tilfalle kreditorene.

De hensynene som det er gjort rede for ovenfor er etter skiftedommerens oppfatning avgrensede for hvilke formål bobestyreren og skifteretten kan forfølge. Den enkelte kreditor må imidlertid på sin side - i hvertfall innenfor vide rammer - stå fritt til selv å avgjøre hvilke hensyn vedkommende legger vekt på.

Dette brevet er skrevet for god ordens skyld. Selve beslutningen fremgår av rettsboken fra skiftesamlingen den 23. januar 1997.

Med vennlig hilsen
for Saudefjord skifterett

Knut Rønning
Sorenskriver

HØYESTERETTS KJÆREMÅLSUTVALG

Den 6 mai 1998 ble det av Høyesteretts kjæremålsutvalg bestående av dommerne Dolva, Aarbakke og Matningsdal i sak

Lnr 253 K/1998, jnr 331/1997:

Anders Jahre dødsbo

Hjelpeintervenienter:

Sandefjord kommune	)	(advokat Karstein J Espelid)
Staten v/Finansdepartementet	)	
Anders Jahre AS	)	

mot

Bjørn Bettum (advokat Andreas Mellbye)

avsagt slik

K J E N N E L S E :

Saken gjelder gjenopptagelse av en kjennelse avsagt av Høyesteretts kjæremålsutvalg, og eventuelt spørsmålet om en ankesak skal fremmes til Høyesterett.

Anders Jahre døde i februar 1982. Dødsboet saksøkte i mars 1994 Bjørn Bettum med krav om 900 000 kroner med tillegg av renter. Dette tilsvarte verdien av boets påståtte 60 % eierandel i et ansvarlig selskap, "Firma Anders Jahre". Advokat Per Brunsvig, som tidligere bestyrer av dødsboet, med flere ble prosessvarslet om mulig erstatningsansvar i anledning saken.

Ved Sandefjord byretts dom 29 september 1995 ble Bettum dømt til å betale boet 900 000 kroner med tillegg av renter fra og med april 1993.

Bettum anket. Dødsboet motanket, idet det ble krevet en noe høyere erstatning og renter fra et tidligere tidspunkt. Ved Agder lagmannsretts dom 29 november 1996 ble Bettum frifunnet. Saksomkostninger ble ikke tilkjent. Lagmannsrettens begrunnelse var at Anders Jahre ved sin død ikke lenger var medeier i firmaet.

Sandefjord kommune, staten v/Finansdepartementet og Anders Jahre AS, som hjelpeintervenienter for dødsboet, anket lagmannsrettens dom inn for Høyesterett, ankesak nr 82/1997. Høyesteretts kjæremålsutvalg avsa 20 august 1997 kjennelse, lnr 447 K/1997, med slik slutning:

"Anken nektes fremmet til Høyesterett.

Saksomkostninger for Høyesteretts kjæremålsutvalg tilkjennes ikke."

Grunnlaget for nektelsen var tvistemålsloven § 373 tredje ledd nr 4.

Sandefjord kommune, staten v/Finansdepartementet og Anders Jahre AS har som hjelpeintervenienter for dødsboet i prosesskrift 29 september 1997 begjært ankesaken gjenopptatt for Høyesteretts kjæremålsutvalg i medhold av tvistemålsloven § 415 jf § 405.

Hjelpeintervenientene har anført:

En av dommerne som var med på å avsi kjæremålsutvalgets kjennelse 20 august 1997, Eilert Stang Lund, var inhabil etter domstolsloven § 108 jf § 106 nr 6. Før han ble høyesterettsdommer, var Stang Lund advokat og bistod advokat Per Brunsvig med flere som hadde fått prosessvarsel i ankesaken, jf tvistemålsloven § 80.

Bakgrunnen for prosessvarselet var at Bettum hadde gjort gjeldende at dødsboets eventuelle krav var bortfalt ved foreldelse eller passivitet. Dersom Bettum skulle bli frifunnet på et slikt grunnlag, ville dødsboet kunne kreve erstatning av advokat Per Brunsvig som var bestyrer for boet i den perioden da passiviteten ble utvist.

For å unngå at det eventuelle erstatningskravet ble foreldet, ble prosessvarsel gitt ved prosesskrift 26 mai 1994. Det ble rettet mot advokat Per Brunsvig og flere av hans kompanjonger fra den perioden han hadde vært bobestyrer, og mot Thommessen Krefthing Greve Lund AS som var rettsetterfølgeren til deres tidligere ansvarlige firma. Alle disse ble anført å være solidarisk ansvarlige.

De prosessvarslete søkte bistand hos daværende advokat Eilert Stang Lund. Dette framgår av at han på deres vegne 21 juli 1994 sendte prosessvarsel til ytterligere et antall kompanjonger, jf tvistemålsloven § 80 tredje ledd.

Stang Lund har således erkjent alvorret i boets prosessvarsel og gitt sine klienter råd. Han var ansvarlig for utførelsen av oppdraget og opptrådte utad. Det har mindre betydning at han som medarbeider benyttet en av sine kompanjonger som nedla et større antall arbeidstimer i saken.

Stang Lunds klienter har en sterk interesse i at ankesaken ikke tillates fremmet til Høyesterett, og av begrunnelsen. Deres interesse ligger nær opp til den en part har, selv om domstolsloven § 106 nr 6 ikke er direkte anvendelig. De kunne når som helst ha tiltrådt saken og fått partsstilling. Dersom gjenopptagelsesbegjæringen ikke gis medhold, kan det bety at boet for alltid er avskåret fra rettslig prøvning av profesjonsansvaret til de prosessvarslete. Det foreligger derfor slike særlige omstendigheter som er egnet til å svekke tilliten til Stang Lund som dommer i saken mellom boet og Bettum, jf domstolsloven § 108.

Det er grunn til å anta at inhabiliteten kan ha hatt betydning for avgjørelsen, jf tvistemålsloven § 405. En avgjørelse om å nekte en anke fremmet i medhold av tvistemålsloven § 373 tredje ledd, må være enstemmig. Det var kjennelsen 20 august 1997, men én dommer med en annen oppfatning hadde gitt et annet resultat.

Anders Jahres dødsbo v/hjelpeintervenientene har nedlagt slik påstand:

"Høyesteretts ankesak nr. 82/1997 gjenopptas."

Høyesterettsdommer Eilert Stang Lund har 21 november 1997 avgitt uttalelse til gjenopptagelsesbegjæringen. Uttalelsen har vært forelagt partene.

Bjørn Bettum, som er blitt forelagt begjæringen om gjenopptagelse, har anført at det ikke kan antas at dommer Stang Lund var inhabil. Stang Lunds rolle som advokat var perifer. Denne tidligere befatning med saken kan ikke ha påvirket hans egen eller de andre dommernes stemmegivning ved kjennelsen 20 august 1997. Bettum har nedlagt påstand om å bli tilkjent 25 000 kroner i saksomkostninger dersom begjæringen om gjenopptagelse ikke blir tatt til følge.

Høyesteretts kjæremålsutvalg skal bemerke:

Det foreligger begjæring om gjenopptagelse av kjæremålsutvalgets kjennelse 20 august 1997, lnr 447 K/1997, hvor ankesak nr 82/1997 ble nektet fremmet for Høyesterett etter tvistemålsloven § 373 tredje ledd nr 4. Ved behandlingen av gjenopptagelsesbegjæringen har kjæremålsutvalget full kompetanse.

Innledningsvis bemerkes at gjenopptagelse av kjennelser av Høyesteretts kjæremålsutvalg kan kreves etter reglene for dommer, tvistemålsloven § 415.

Det grunnlag som påberopes for gjenopptagelse, er at dommer Eilert Stang Lund var inhabil til å delta ved avgjørelsen av saken, tvistemålsloven § 405 jf domstolsloven § 108. I begjæringen nevnes også domstolsloven § 106 nr 6. Det er imidlertid på det rene og ubestridt i saken at prosessvarslete ikke har status som parter i saken - før vedkommende eventuelt trer inn i saken. Paragraf 106 nr 6 får derfor ikke direkte anvendelse.

Kjæremålsutvalget legger følgende faktiske forhold til grunn:

I saken mellom Anders Jahres dødsbo og Bjørn Bettum påberopte Bettum seg blant annet foreldelse/passivitet. For å avbryte foreldelsesfristen for et mulig profesjonsansvar overfor dødsboets tidligere bobestyrer, advokat Per Brunsvig, prosessvarslet boet 26 mai 1994 advokat Brunsvig, Thommessen Krefting Greve Lund AS Advokatfirma og flere partnere i firmaet. De prosessvarslete henvendte seg til daværende advokat Eilert Stang Lund i advokatfirmaet Hauge & Stang Lund (nå Hauge & Co). Om firmaets oppdrag og behandling av saken har advokat Tallag Andersen i advokatfirmaet Hauge & Co opplyst følgende i telefaks 19 desember 1997:

"Saken er innregistrert i vårt firma 16.6.94, og det er på saksomslaget angitt at den skulle behandles av Eilert Stang Lund og av undertegnede. Ifølge min hukommelse var det avtale mellom Eilert Stang Lund og meg at jeg skulle utføre hoveddelen av det praktiske arbeid, men at han skulle være den ansvarlige for saken.

Til orientering kan opplyses at dette også ble fulgt opp i praksis. Jeg viser i denne sammenheng til Eilert Stang Lunds notat datert 21.11.d.å. vedrørende timeforbruk, og jeg medsender oversikt over begges timeforbruk.

Saken kom til vårt firma ved brev av 15.6.94 fra advokatfirma Thommessen Krefling Greve Lund v/advokat Erik Samuelsen. Det framgår av brevet at Eilert Stang Lund i forutgående telefonsamtale hadde sagt seg villig til å påta seg oppdraget.

Oppdraget gikk ut på å representere de som var prosessvarslet gjennom Anders Jahres dødsbos prosessvarsel av 26.5.94, dvs. Per Brunsvig, Thommessen Krefling Greve Lund AS Advokatfirma, Anders Østbye, Gunnar Thommessen, Øystein Eskeland, Erik Samuelsen, Carsten Riekeles og Finn Erik Engzelius.

Som vedlegg til brevet fulgte dødsboets brev av 11.5.94, advokatfirmaets brev av 25.5.94, prosessvarsel i "Bess Jahre-saken", prosessvarsel i "Bjørn Bettum-saken", prosessvarsel i "Jørgen Jahre jr.-saken" samt advokatfirmaets brev av 3.6.94.

Det er i brevet opplyst at hensikten med engasjementet var å etablere beredskapssituasjon som følge av prosessvarslene, og det er i brevet gitt uttrykk for at "vi ser intet behov for at De på det nåværende tidspunkt behøver å grave Dem ned i sakens omfangsrike dokumenter (det står 7-8 kasser fra bobehandlingen på vårt kontor)". Dette har vi da heller ikke gjort.

For øvrig ble det bedt om vurdering av om andre burde prosessvarsles, og om det på det daværende tidspunkt var behov for andre skritt.

I notat av 20.6.94 til Eilert Stang Lund har jeg redegjort for saken, og jeg ga uttrykk for min vurdering av hvem som burde prosessvarsles videre. Jeg ga for øvrig uttrykk for at jeg ikke så grunnlag for andre skritt. Ellers berørte jeg visse praktiske spørsmål, men som jeg antar er uten interesse for saken og som jeg derfor ikke ser grunn til å gå nærmere inn på.

Notatet resulterte i brev av 3.6.94 fra Eilert Stang Lund til Thommessen Krefling Greve Lund. Innholdet samsvarte med mine anbefalinger.

Dette ble fulgt opp av Thommessen Krefling Greve Lund i brev av 8.7.94 med anmodning om å prosessvarsele de som hadde vært partnere i advokatfirmaet i den aktuelle periode, men som ikke allerede var prosessvarslet av dødsboet. Dette ble gjort fra vår side, dog slik at det for enkelte istedenfor prosessvarsling ble utarbeidet og undertegnet erklæringer for en eventuell regressomgang.

Som det fremgår av ovenstående, dreide vårt arbeid seg så langt utelukkende om de praktiske formelle forhold som følge av dødsboets prosessvarsling."

I uttalelsen redegjøres det videre for arbeidet med framskaffelse av dokumenter med videre.

Ved prosessvarsel 21 juli 1994 med advokat Stang Lund som prosessfullmektig ble ytterligere fire tidligere partnere i advokatfirmaet prosessvarslet.

I dommer Stang Lunds uttalelse 21 november 1997 heter det:

"Da jeg ble kontaktet av advokat Espelid primo september 1997 kunne jeg ikke med en gang huske noe om min tidligere befatning med Anders Jahres dødsbo. Etter at Espelid kort hadde gjort greie for prosesskrift/prosessvarsel 21 juli 1994 erindret jeg saken uten å huske nærmere detaljer. Jeg ble enig med Espelid om at jeg skulle ringe tilbake etter å ha mottatt prosessvarslet, som ble oversendt ved telefaks 5 september 1997. Jeg fikk deretter kontakt med Espelid medio september, og meddelte ham resultatet av en gjennomgang av mine forfallsbøker for 1994 og 1995, jf neste avsnitt.

Det går fram av forfallsboken for 1994 at jeg behandlet saken første gang 21 juni, og at medgått tid var en time. Det neste notat i forfallsboken er 21 juli, hvor det framgår at jeg har arbeidet med prosessvarslet i en og en halv time. Etter dette kan jeg ikke etterspore notater om saken i forfallsbøkene for 1994 og 1995 fram til jeg fratradte 31 mars 1995.

Regning 16 november 1994 viser at både advokat Tallag Andersen og jeg arbeidet med saken. De håndskrevne notater pr 31 juli og 31 oktober viser at jeg hadde arbeidet tre timer pr 31 juli og Tallag Andersen femten timer pr 31 oktober. Den ekstra halvtimen skyldes mest sannsynlig en avrunding fordi det erfaringsmessig er noe oppfølging som ikke registreres.

...

Saken har for min del ikke etterlatt noe inntrykk. Ved behandling i utvalget var ikke mitt tidligere oppdrag i saken i mine tanker, og min gjennomgåelse avdekket ikke prosessvarslet."

Kjæremålsutvalget finner at gjenopptagelsesbegjæringen må undergis full behandling, tvistemålsloven § 412 annet ledd - det er ikke grunnlag for avvisning eller forkastelse etter § 412 første ledd.

Twistemålsloven § 405 inneholder to vilkår som begge må være oppfylt for at gjenopptagelse kan kreves. Det første vilkår er at en dommer som har deltatt ved behandlingen av saken, er inhabil. Det annet vilkår er at "det er grunn til å anta at dette kan ha hatt betydning for avgjørelsen."

Ved avgjørelsen av om vilkårene for gjenopptagelse er oppfylt har kjæremålsutvalget delt seg i et flertall og et mindretall. Dommerne er imidlertid enige om at de forhold som det er redegjort for, må føre til at Stang Lund var inhabil til å delta ved behandlingen av ankesaken i Høyesteretts kjæremålsutvalg, jf domstolsloven § 108.

Paragrafen går ut på at en dommer er inhabil når andre særegne omstendigheter - enn slike som omfattes av §§ 106 og 107 - foreligger, og disse er "skikket til å svekke tilliten til haps uhildethet". Selv om Stang Lunds engasjement i selve ankesaken var perifert og av meget begrenset omfang, har han blant annet ved utferdigelse av prosessvarsel optrådt som prosessfullmektig for personer som - selv om de ikke har trådt inn som parter i saken - har klar interesse i utfallet av ankesaken og begrunnelsen for det.

Kjæremålsutvalget flertall, dommerne Dolva og Aarbakke, finner - under tvil - at også det annet vilkår for gjenopptagelse er oppfylt. Det må riktignok legges til grunn, slik Stang Lund har opplyst, at han ved behandling av saken i kjæremålsutvalget ikke var klar over sitt tidligere oppdrag i saken og følgelig heller ikke bevisst tenkte på dette. Ved behandlingen i kjæremålsutvalget var det gått nær 2 1/2 år siden han trådte ut av advokatfirmaet og enda lenger siden han aktivt arbeidet med dette oppdraget. Oppdraget var av begrenset karakter og forutsatte ikke at han på det daværende tidspunkt måtte sette seg inn i hele ankesaken - noe han verken hadde tilstrekkelig dokumentgrunnlag til eller mulighet for med den meget begrensede tid han personlig arbeidet med oppdraget. Han har imidlertid tilrådet og utført prosesshandlinger som forutsatte et mulig utfall av saken. Selv om hans tidligere befatning med saken ikke var fremme i hans bevissthet ved hans deltagelse i kjæremålsutvalgets behandling av saken, kan den etter flertallets syn likevel ha vært med og preget hans holdning ved denne anledning - og i tilstrekkelig grad til at vilkåret i § 405 må anses oppfylt. Flertallet viser i denne forbindelse til at kjæremålsutvalget må være enstemmig for å nekte fremmet en ankesak etter tvistemålsloven § 373 tredje ledd, slik at Stang Lunds stemme var avgjørende for resultatet.

Mindretallet, dommer Matningsdal, har kommet til at det ikke er grunnlag for gjenopptagelse. Tvistemålsloven § 405 krever at "det er grunn til å anta" at Stang Lunds inhabilitet "kan ha hatt betydning for avgjørelsen". Av hensyn til tilliten til rettspleien bør det ikke stilles strenge krav for at dette vilkåret anses oppfylt, men etter mindretallets vurdering har flertallet stilt for beskjedne krav. Gjenopptagelse må være betinget av at det er en nærliggende mulighet for at Stang Lunds inhabilitet har påvirket avgjørelsen, jf Schei: Tvistemålsloven med kommentar, Bind II side 368. Dette vilkåret er etter mindretallets vurdering ikke oppfylt. Mindretallet legger, i likhet med flertallet, til grunn at Stang Lund hadde glemt sin tidligere befatning med saken. Dette utelukker ikke nødvendigvis at hans standpunkt kan være påvirket av denne befatningen idet han kan ha vært utsatt for ubevisste prosesser. Men i denne sammenheng er det et viktig moment at Stang Lunds oppdrag ikke innebar at han måtte gå inn på sakens realitet, men at han utelukkende måtte "etablere beredskapssituasjon som følge av prosessvarslene". Videre viser mindretallet til at han bare arbeidet ca tre timer med saken, og at det var advokat Andersen som hadde den praktiske oppfølgingen. For Stang Lund må saken ha utgjort en særdeles beskjeden del av hans portefølje. Endelig viser mindretallet til at hans befatning med saken skjedde ca tre år før han behandlet ankesaken i kjæremålsutvalget. På denne bakgrunn har mindretallet som nevnt kommet til at det ikke er grunnlag for gjenopptagelse.

Etter det ovenstående blir resultatet overensstemmende med flertallets standpunkt at gjenopptagelsesbegjæringen fører fram, og at behandlingen av kjæremålssaken gjenopptas.

S L U T N I N G :

Ankesak nr 82/1997, Inr 447K/1997, for Høyesteretts kjæremålsutvalg gjenopptas.

Kjæremålsutvalget går så over til å behandle det spørsmål som kjennelsen av 20 august 1997 gjelder - om ankesaken skal fremmes til Høyesterett. I tilknytning til behandlingen av gjenopptagelsesbegjæringen har partene fått anledning til på ny å uttale seg også om spørsmålet om å nekte anken fremmet etter tvistemålsloven § 373 tredje ledd nr 4.

Kjæremålsutvalget finner enstemmig - i likhet med det kjæremålsutvalg som avsa kjennelsen

20 august 1997 - at verken avgjørelsens betydning utenfor den foreliggende sak eller andre forhold gir grunn til at anken blir prøvet av Høyesterett. Anken nektes derfor fremmet i medhold av bestemmelsen i § 373 tredje ledd nr 4.

Ankemotparten har påstått seg tilkjent saksomkostninger. Etter omstendighetene finner utvalget at saksomkostninger ikke bør tilkjennes. Det vises blant annet til at begjæringen om gjenopptagelse ble tatt til følge.

Kjennelsen er avsagt med den dissens vedrørende gjenopptagelsesspørsmålet som det er redegjort for foran.

SLUTNING:

Anken nektes fremmet for Høyesterett.

Saksomkostninger for Høyesteretts kjæremålsutvalg tilkjennes ikke.

Magnus Aarbakke
(sign)

Trond Dolva
(sign)

Magnus Matningsdal
(sign)

Riktig utskrift:

Postboks 413 Sentrum
0103 Oslo
Telefon (+47) 22 42 18 10
Telefax (+47) 22 42 35 57
Foretaksnr. 957423248

Besøksadresse:
Tollbodgaten 27

Kontorer:
Oslo, Bergen, London, Brüssel

Representasjonskontorer:
Paris, Hong Kong

Ansvarlig:
Herm Otto Krefling
Gunnar Greve
Hakon Lachen
Jan Einar Greve
Anders Østbye
Gunnar Thommessen
Oystein Eskeland
Bent Odgedård
Erik Samuelsen
Pål W. Lorentzen
Carsten Rieckeles
Finn E. Engelhus
Christian Bruusgaard
Sverre E. Koch
Stephen Knudtzon
Dagfinn Heradstveit
Endre Grandt
Oystein Elgan
Truls Leikvang
Jørgen Lund
Carl Erik Krefling
Bert Jacob Pettersen
Olav Vikøren
Kim Dobroven
Knut Steier
Henning Naas
Arne Ringnes
Olav Haukland
Rune Solberg
Gerhard Holm
Bert Stokke
Kjersti Ringdal
Hans Olav Lindal
Erik Nygaard
Morten Fjermøros
M.N.A.

26 MAI 1994

Anders Jahres dødsbo
v/ advokat Even Wahr-Hansen
Postboks 1524 Vika
0117 OSLO

Pr. post og fax 22 83 07 95

Deres ref:
Vår ref: 66hk116.54b

BILAG 2

Oslo, 25. mai 1994

ANDERS JAHRES DØDSBO - VARSEL OM PROFESJONSANSVAR

Vi har mottatt Deres brev av 11. mai 1994 vedrørende ovennevnte, som ble mottatt her 12. d.m.

Eventuelle fremtidige utenrettslige henvendelser i anledning saken kan rettes til undertegnede.

1. Vedrørende Deres anmodning om suspensjon av foreldelsesfrister og frafall av prosessvarsel

Boet har i brevet av 11. mai i år varslet at man vil gjøre profesjonsansvar gjeldende mot h.r.advokat Per Brunsvig, advokatfirmaet (som formodes å referere til Thommessen Krefling Greve Lund AS Advokatfirma) og de av advokatfirmaets aksjonærer som var Brunsvigs kompanjonger i perioden 1982-90, for det tilfelle at boets krav om tilbakeføring av aksjer i Anders Jahres Rederi AS - Sandefjord byretts sak nr. 94-00133 A - ikke skulle føre frem som følge av hevds- eller passivitetsinnsigelser fra Bess Jahre.

Vårt advokatfirma er av den oppfatning at det ikke er grunnlag for å behandle det varslede erstatningskrav annerledes enn den måte norsk rett foreskriver for slike krav i sin alminnelighet. Vi samtykker således hverken til suspensjon av de løpende foreldelsesfrister eller til at boets brev av 11. mai 1994 gis rettsvirkninger som formelt prosessvarsel etter tvistemålslovens § 80. Dersom boet finner å burde fremme sitt varslede erstatningskrav, vil dette bli bestridt fra denne side.

Uten at det kan oppfattes som en erkjennelse fra vår side, vil vi likevel henlede boets oppmerksomhet på den fremgangsmåte som foreskrives i foreldelseslovens § 19 nr. 1 og 2, som formodentlig vil ivareta boets behov på sakens nåværende stadium.

2. Det varslede erstatningskravs holdbarhet

Vi vil ved denne anledning ikke unnlate å meddele boet at vi vurderer vår rettslige stilling i forhold til boets påståtte krav som sterk. Uten at argumentasjonen i det følgende pretenderer å være uttømmende, vil vi i stikkords form redegjøre for enkelte momenter boet bør overveie før eventuelle rettslige skritt tas, ikke minst på bakgrunn av de saksomkostningsmessige konsekvenser.

2.1 Det materielle ansvarsgrunnlag

For dødsbobestyrer må oppdragets omfang prinsipielt sett avhenge av en fortolkning av Sandefjord skifteretts oppnevnellesbeslutning av 13. april 1982, med bakgrunn i skiftelovens bestemmelser og Justisdepartementets utfyllende rundskriv.

Skifteloven av 1930 skilte i den aktuelle periode mellom bobestyrer etter § 16 og testamentsfullbyrder etter lovens §§ 111-122, som bl.a. krevet oppnevning i avdødes testament. § 16 kjente også kategorien bo-medhjelper, som ble gitt begrenset mandat, eksempelvis å forestå salg av boets faste eiendom.

Ved lov av 22. juni 1990 nr. 40 ble skifteloven endret, bl.a. ved at dødsbo som hovedregel skulle skiftes privat, og ved at bobestyrer som hovedregel skulle utnevnes ved offentlig dødsboskifte. Lovendringen trådte i kraft 1. januar 1991, også med virkning for boer som da verserte. Ved at Brunsvig fratradte som bobestyrer ved utløpet av 1990, må det varslede erstatningskrav bedømmes ut fra dødsbobestyrerordningen før lovendringen i 1990. Generelt sett er det neppe grunnlag for å hevde at skifterettens/bobestyrers plikt til kritisk å oppspore bomidler ble skjerpet ved lovendringen. En slik plikt berøres hverken i den nye lovtekst eller i forarbeidene til lovendringen. Derimot ble kretsen av registreringskompetente utvidet (ny §§ 2-3) og verdsettelse av boets aktiva opphørte som obligatorisk ordning (ny § 13, første ledd).

Som skifterettens medhjelper var bobestyrers kompetanse og oppgave avledet av skifterettens. Eksempelvis fremgikk av skiftelovens § 20, 2. punktum at bobestyrer bare hadde kompetanse til å reise og motta sak på boets vegne dersom skifteretten særskilt gav slik bemyndigelse. Vi nevner videre at skifteretten i (solvente) dødsboer ikke uten videre hadde noen selvstendig undersøkelsesplikt med hensyn til bomassens omfang tilsvarende den plikt konkursloven (1984) § 85 pålegger en konkursbobestyrer. Etter skiftelovens §§ 13-14 skulle det foretas registreringsforretning og eventuell forsegling, men disse oppgaver stiller andre og lavere krav til skifterettens (og derved bobestyrers) selvstendige etterforskningsplikt.

Lovens ordning på oppnevningstidspunktet (i 1982) var presisert i Justisdepartementets rundskriv om dødsboskrifte, G-171/81. I 1986 ble rundskrivet erstattet av G-142/86. Ut fra 1986-rundskrivets innledning synes kapittel 5, som omhandler bl.a. bobestyrere å være i det vesentlige uendret i forhold til 1981-rundskrivet. 1986-rundskrivet omtaler skifterettens plikt til å foreta undersøkelser om arveforholdet og om boets eiendeler og gjeld på s. 32-33, og om bruken av medhjelpere og bobestyrere på s. 34-36. Såvidt vi

kan se påla rundskrivet ikke skifteretten noen selvstendig etterforskningsoppgave med hensyn til boets omfang, langt mindre noen plikt til å overprøve avdødes egne rettshandler før sin død.

For at det varslede erstatningskrav skal kunne føre frem, må h.r.advokat Brunsvig som bobestyrer på erstatningsbetingende måte ha misligholdt sine plikter som bobestyrer. Rekkevidden av bobestyrers plikter i forhold til overprøvelse av Jahres personlige disposisjoner foretatt forut for sin død må vurderes konkret. Som momenter for vurderingen nevnes:

- Såvidt vi vet utnevnte ikke Sandefjord skifterett dødsbobestyrer rutinemessig før lovendringen av 1990. I 1982 krevde således bruk av dødsbobestyrer særskilt begrunnelse. Såvidt vites skyldtes utnevnelsen primært skifterettens mulige "conflict-of-interest" i forbindelse med skattesaken. Oppnevningens omfang må fortolkes på denne bakgrunn.
- Etter oppnevningens ordlyd var h.r.advokat Brunsvigs oppdrag

"som bestyrer å bistå skifteretten med forvaltningen av boet"(vår understrekning).

Formuleringen ligger nær ordlyden i skiftelovens daværende § 16, 2. ledd, og statuerer en ordinær dødsboforvalterrolle, ikke en kritisk oppsøkende etterforskningsrolle. Konkret omfattet bobestyreroppgavet i hovedsak salg av en fast eiendom i Sverige i tillegg til bistand i skattesaken.

- Den obligatoriske ansvarsforsikring ble av Sandefjord skifterett ved oppnevningen satt til kr 500.000,-, og forsikringsbeløpet ble såvidt vites ikke besluttet endret før etter Brunsvigs fratreden som bobestyrer. På bakgrunn av Justisdepartementets forskrift av 1. desember 1972 § 4 nr. 5, jfr. 1986-rundskrivet s. 69, hvoretter forsikringsbeløpet ikke bør settes lavere enn summen av boets brutto aktiva, er forsikringsbeløpet bemerkelsesverdig lavt. Forsikringsbeløpets størrelse illustrerer på en iøynefallende måte bobestyreroppgavets grenser frem til 31. desember 1990.
- Som nevnt ovenfor, har skifteretten en meget begrenset etterforskningsplikt i dødsboer. Enn mindre er skifterettens plikt til å overprøve avdødes rettslige disposisjoner gjennomført i levende live. Ytterligere mindre var bobestyrer Brunsvigs overprøvningsplikt forsåvidt gjaldt avdødes gjennomførte rettshandel, idet hans oppdrag langt på vei var avgrenset mot boets aktivaside.
- Det fremgår av oppnevningen at Bess Jahre var avdødes enearving. Hensynet til eventuelle utarvinger kan således ikke begrunne plikt til undersøkelser eller tiltak fra skifterettens (eller bobestyrers) side.
- Ved vurderingen av Brunsvigs mulige handleplikt må hensyntas at ikke bare skifteretten, men også skattemyndighetene (som i dag er den reelle interessent i boet) var fullt klar over at gaven var gitt, og når

den var gitt. De var videre velkjent med at det skattekrav som var fremmet ville innebære insolvens dersom det førte frem. De kjente også vel til Jahres svinnende helsetilstand.

Vi ser således ikke hvordan det kan etableres en erstatnings sanksjonert handleplikt for bobestyrer Brunsvig til å overprøve avdødes gjennomførte livsdisposisjoner med det formål å føre aktiva tilbake til bomassen i perioden 1982-1990.

Forøvrig har vi registrert at Deres henvendelse av 11. mai 1994 totalt forbigår de øvrige vilkår som må oppfylles for at erstatningsplikt skal foreligge, eksempelvis kravene til adekvat årsakssammenheng og subjektiv skyld. Vi bestrider selvsagt at noen av erstatningsvilkårene her er oppfylt.

2.2 Særskilt om foreldelse

Boets påståtte krav forutsetter at h.r.advokat Brunsvig som bobestyrer ved erstatningsbetingende passivitet har latt Bess Jahre oppnå hevdserverv av boets aksjer (oktober 1989) i saken om tilbakeføring mellom boet og Bess Jahre. I tillegg anfører boet i brev av 11. ds. at tilsvaret også inneholder en alminnelig passivitetsinnsigelse, uten at denne kan sees eksplisitt i tilsvaret. Det er vanskelig å fiksure tidspunktet for når h.r.advokat Brunsvigs påståtte unnlattelse gav Bess Jahre grunnlag for en (eventuell) passivitetsinnsigelse, men den må senest ha funnet sted pr. 31. desember 1990, da Brunsvig ba seg entlediget som bobestyrer. I forhold til hevdsinnsigelsen er tidfestingen enklere, idet hevdstiden var slutført 9. oktober 1989.

Den alminnelige foreldelsesfrist etter 1979-loven er 3 år (§ 2), og foreldelse inntraff således i oktober 1992, respektive (senest) ved årsskiftet 1993-94.

Etter lovens § 9 gjelder særskilte foreldelsesfrister ved skadeserstatning. Med unntak for personskader gjelder imidlertid ikke bestemmelsen for "krav som springer ut av kontrakt", jfr. § 9 nr. 4. Forsåvidt gjelder grensegangen mellom kontraktsansvar og deliktsansvar vises til Ot.prp. nr. 38 (1977-78) s. 26 og 61. § 9 kommer således ikke til anvendelse i nærværende sak.

Subsidiært vil vi anføre at dersom lovens § 9 kommer til anvendelse, løper det etter § 9 nr. 1 en 3 års foreldelsesfrist fra

"den dag da skadelidte fikk eller burde skaffet seg nødvendig kunnskap om skaden og den ansvarlige".

Spørsmålet for juridiske personer, herunder boer, om hvem som må ha den relevante kunnskap i forhold til § 9 nr. 1 må vurderes på grunnlag av de alminnelige regler i privatretten og selskapsretten, jfr. Kjønstad-Tjomsland s. 82.

Av tilsvarets bilag 3-7 fremgår at såvel hovedkreditor skattemyndighetene som skifteretten og bobestyrer Brunsvig i alle fall i november 1985 var kjent med at aksjene vederlagsfritt var overført til Bess Jahre som eier. Skattesaken

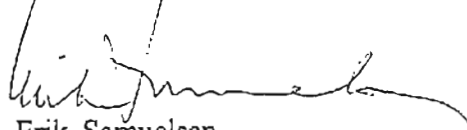
var da verserende, slik at 3-årsfristen etter § 9 nr. 1 begynte å løpe samtidig med den ordinære frist etter § 3.

Sammenfatningsvis er det vår klare oppfatning at boets påståtte erstatningskrav ikke bare er ubegrunnet, men dertil foreldet.

3. Tilbakelevering av utlånt arkiv

Boet har for utlån vårt firmas arkiv forsåvidt gjelder Jahre-boet i original. For det tilfelle at boet skulle velge å forfølge det påståtte erstatningskrav, vil vi måtte kreve arkivet tilbakelevert i sin helhet i forbindelse med forberedelsen av vårt forsvar.

Med hilsen
Thommessen Krefting Greve Lund AS Advokatfirma

Erik Samuelson

cc: Sandefjord skifterett, sorenskriver Knut Rønning

Advokatfirmaet de Besche & Co.
Postboks 1424 Vika
0115 OSLO
Att.: Advokat Karstein J. Espelid

Via post og fax 22 33 40 00

Deres ref:
Vår ref: 66hk105.64b
Ansvarlig partner: Erik Samuelsen

Oslo, 3. juni 1994

ANDERS JAHRES DØDSBO - MOTTATTE PROSESSVARSLER

Vi har underhånden mottatt ikke mindre enn 3 - tre - prosessvarsler mot vårt firma og mot 6 mer eller mindre tilfeldig utvalgte aksjonærer i forbindelse med angivelig profesjonsansvar oppstått i forbindelse med h.r.advokat dr.juris Per Brunsvigs oppdrag som bobestyrer for Anders Jahres dødsbo. Foruten prosessvarsel i Sandefjord byretts sak nr. 91-133 A ("Bess Jahre-saken") er det også utferdiget prosessvarsler i byrettens sak 94-155 A ("Bettum-saken") og sak 94-174 A ("Jørgen Jahre jr.-saken").

Forsåvidt særlig gjelder de to sistnevnte saker bemerkes at vi har intet kjennskap til det faktiske forhold disse saker omhandler, og stiller oss helt uforstående til disses tilsynelatende spontane inkludering under prosessvarslene. Etter vårt syn utvises det her på vegne av boet en overraskelsestaktikk vi ikke ville være bekjent av.

Vi reagerer også sterkt på at boet etter prosessvarslene tilsynelatende ikke hittil har tatt stilling til om man overhodet pretenderer å ha noe rettskrav mot vårt firma og de prosessvarslede. I prosesskrift av 26. mai i år avgitt i samtlige saker heter det i pkt. 2 bare at det

"kan .... foreligge et profesjonsansvar for"

de prosessvarslede i den grad de respektive søksmål ikke fører frem som følge av hevds-, passivitets- eller foreldelsesinnsigelser. Tilsynelatende har altså ikke boet en gang tatt stilling til om boet har så mye som et betinget krav mot de prosessvarslede.

Det er etter vårt syn uvanlig, lite hensynsfullt, unødvendig og derfor uakseptabelt å prosessvarsle før man i det hele tatt har tatt stilling til om det kan foreligge noe krav som kan gjøres gjeldende. Vi forutsetter at denne vurdering foretas på boets vegne umiddelbart.

Vår forferdelse over boets fremgangsmåte på dette punkt forsterkes dels av den antydende beløpsstørrelse, og dels av insinuasjonene om at h.r.advokat dr.juris Per Brunsvig ikke utførte sitt oppdrag som bobestyrer i det samme dødsbo på beste vis. Begge forhold burde etter vårt syn krevet en grundig og samvittighetsfull gjennomgang av sakskomplekset før man gikk ut med prosessvarsler.

Vår overraskelse over den valgte fremgangsmåte blir ikke mindre når det tas hensyn til at boet i dag i realiteten er insolvent, og at boet reelt sett representerer skattekreditorenes interesser. Vi er ikke vant til en slik lettvint omgang med prosessvarsler på det offentliges vegne som det boet her utviser. Det hører også med til historien at såvel Sandefjord kemnerkontor, Vestfold fylkesskattekontor, Finansdepartementet, Regjeringsadvokatembetet og - ikke minst - Sandefjord skifterett har hatt betydelig innsikt i og herredømme over omfanget av h.r.advokat dr.juris Per Brunsvigs oppdrag som bestyrer for dødsboet. På denne bakgrunn blir det ekstra uforståelig at de samme interesser velger å prosessvarsele et profesjonsansvar for den samme bobestyrer uten at det først fra boets side tas stilling til om profesjonsansvar overhodet foreligger.

Vi protesterer følgelig skarpt mot den fremgangsmåte som her er valgt på vegne av Anders Jahres dødsbo.

For å ivareta våre interesser i den situasjon boet nå har skapt, ser vi oss nødsaget til å anmode om juridisk bistand fra noen som ikke selv har partsstilling i saken. Det vil herunder være aktuelt å vurdere tiltak for å sikre bevismidler og for å vurdere den av boet valgte fremgangsmåte i forhold til gjeldende rettslige og etiske prinsipper. Boet må påregne at de utgifter vårt firma påføres som følge av den situasjon boet har valgt å skape for oss, vil bli krevet erstattet fullt ut.

Med hilsen

Thommessen Krefting Greve Lund AS Advokatfirma

Erik Samuelsen

cc: Advokat Even Wahr-Hansen
Sandefjord skifterett, sorenskriver Knut Rønning

Utskrift av
r e t t s b o k
for
Sandefjord byrett.

Dok.nr. 37

År 1994 den 20. desember ble rett satt hjemme hos saksøkte i
Midtåsen 2 A, Sandefjord.

Dommer: Byrettsdommer H. Thorbjørnsen, oppnevnt som settedommer av
fylkesmannen 21.11.1994.

Protokollfører: Dommeren.

Sak nr. 94-133 A (Hjelpenr. 94-1381 A for Tønsberg byrett).

Saksøker: Anders Jahres dødsbo v/bobestyrer Even Wahr-Hansen,
Sandefjord

Prosessfullmektig: Advokatfirmaet de Besche & Co. v/advokat
Karstein J. Espelid, Postboks 1424 - Vika, 0115
Oslo.

Saksøkt: Freddie Bess Jahre, Midtåsen 2 A, Sandefjord.

Prosessfullmektig: Advokatfirmaet Simonsen & Musæus ANS v/advokat
Jørgen Stang Heffermehl, Postboks 727 - Sentrum,
0105 Oslo.

Saken gjelder: Saksforberedelse - herunder partsforklaring fra
saksøkte.

Til stede: Saksøkerens prosessfullmektig og Yngvild Thue som
partsrepresentant for saksøker etter fullmakt fra bobestyrer.
Saksøkte og hennes prosessfullmektig med Toril Eidsvik som rettslig
medhjelper.

Det var ingen innvending til at dommeren gjør tjeneste.

Fremsto som part:

Freddie Bess Jahre, født 18.1.1921, pensjonist,
adr: Midtåsveien 2 A, 3215 Sandefjord.

Formantes, avga forsikring og forklarte:

Hun husker ikke helt sikkert når hun første gang fikk vite om at hun
var arving etter testament fra Anders Jahre. Det kan ha vært i

forbindelse med at det etter hans død ble spørsmål om hvem som var arving.

Tidligere hadde Jahre ikke villet snakke med henne om slike spørsmål. Han ville ikke snakke om sin mulige død og mente dessuten at hun ikke ville skjønne noe av slike forhold.

Hun er usikker på når hun selv opprettet testament. Det kan ha vært før Jahres død, men vet i tilfelle heller ikke hvor lenge før. I 1970-årene fikk hun hjelp fra "kontoret" til forvaltning av egen formue. Hun har også fått noe bistand av advokater og av Ole Bettum. Hun har ikke forvaltet Jahres midler - og hun vet ikke hvem som gjorde det. Det med Bettum gjelder bare de aller siste årene.

Hun visste at det var snakk om en aksje som må være den som fremgår av aksjebrev 7.11.1968. Hun trodde at hun eide den - altså at det ikke bare var et formelt forhold. Hun fikk tilsendt regnskaper som aksjonær - men hun skjønnte ikke noe av dem. Hun var også med i generalforsamlinger, men deltok ikke aktivt. Hun forsto ikke det som foregikk. Hun vet ikke om hun betalte for aksjen.

Hun husker ingen ting i forbindelse med overdragelsene av aksjene 8. oktober 1979. Det meste ble "ordnet" for henne. Hun fikk dokumenter f.eks. selvangivelser forelagt til underskrift. Hun husker ikke at aksjebrevene ble forelagt henne. Hun husker at de hadde særeie. Hun mener at betydningen av det var at hun ikke ville arve noe etter Jahre. Betydningen var videre at de kunne disponere uavhengig av hverandre - f.eks. gi bort gaver. Hun husker at det en gang ble opprettet et dokument om felleseie for driftstilbehør, innbo og løsøre på Ousbyholm Gods. Ellers kan hun ikke huske noe om store gaver fra Jahre til henne.

Hun var kjent med bokettersyn i rederiet i 1979, men tenkte ikke på noen sammenheng med gaver til henne.

Hun husker at Jahre høsten 1979 hadde "ups and downs". Han var "klinkende klar" noen ganger. Andre ganger kunne han bli trett. Han "rotet" ikke. Jahre leste aviser, så på dagsrevy og fotballkamper. Han reiste noe senere på dagen enn tidligere til kontoret. Noen

ganger kjørte han bil selv. Ekteparet hadde mye sosial kontakt - med gjester og Jahre "elsket å gå bort".

Hennes dagbok viser at hun den 8. oktober 1979 spilte golf og kjørte tur med Jahre.

Hun kjente ikke til Jahres økonomiske situasjon høsten 1979 - f.eks. at hans selvangivelse viste negativ formue.

(Det var advokat Espelid som opplyste om negativ formue - ikke fru Jahre).

Hun kjente ikke verdien av aksjeselskapet høsten 1979.

Hun husker ikke at det var noen diskusjon om ektepakt høsten 1979.

Hun var i Sverige da "peisbrannen" skjedde. Hun fikk en kort telefonorientering om at noe hadde skjedd - kanskje av Bjørn Bettum. Da hun kom hjem fikk hun vite mer. Hun husker ikke av hvem, men det kan ha vært Frithjof Bettum. Hun vet ikke noe om hvilke dokumenter som ble brent.

Jahre hadde ikke dokumenter hjemme i en safe. Dagen etter at Jahre døde viser hennes dagbok at Bjørn Bettum var på besøk. Han hentet ikke noe fra safen. Hun husker fortsatt ikke noe om testamenter etter at hun ble foreholdt bilag 1 og 2 til dok. 4. Hun er kjent med overlege Johannessens vitneforklaring. Hun husker at Jahre i mars 1978 kunne være mer "dement" enn tidligere. Dagboken viser legebesøk 6. mars 1978. Men han varierte, som foran nevnt for høsten 1979. Det siste leveåret var han dårlig.

Etter peisbrannen ville hun ikke at Jahre skulle "eksponere" seg utad. Hun tok kontakt med overlege Johannessen. Hun kjenner hans uttalelse av 8. november 1979 til politiet. Hun reagerte ikke på innholdet fordi hun tenkte at Jahre ville slippe avhør. På den tiden var han urolig, men ikke "bortreist". Han visste hva han ville. Hun mener uttalelsen i legeerklæringen 8. mai 1980 om at Jahre var "ute av stand til å disponere selv for å ivareta sine tarv" er "voldsom". Det spørres hva man mener med tarv. Han kunne være klar inne i blant. Jahre var bestemt og ingen kunne "pille ham på nesen". Med "klar i blant" menes ikke at han mest var uklar. Det kunne likegjerne vært sagt "uklar i blant". Oppsummert svinget Jahres psykiske tilstand i 1978, 1979 og 1980. I 1980 hadde han en spesiell lang god periode.

Matsen
16.11.89 (v. HSN)

i prosess.
26.11.89

i ssk
96-00277A

Pr. sensuell
u. g. m. u. k. y.

[Handwritten signature]

Foran er skrevet at hun deltok på generalforsamlinger. Dette begynte ikke før etter Jahres død. Det var ikke før hans død slik at hun regnet med å ha overtatt aksjene i rederiet. Hun husker ikke når den først generalforsamlingen var. Hun husker ikke at hun var med på å velge Wegger og Gleditch jr. inn i styret, men hun visste om valget, og hun ønsket at Gleditch jr. skulle velges. Hun deltok ikke i den faktiske styringen av aksjeselskapet. Hun fortsatte å skrive under det hun ble forelagt. Kjøp av Midtåsen i 1992 (årstallet oppgitt av adv. Espelid) for å sikre henne bolig, ble drøftet med henne, men hun vet ikke noe om avtalte forkjøpsretter. Hun vet ikke hvordan utgifter - herunder til advokat, gartner og sykepleier - ble ordnet. Alt ble ordnet for henne. Inntil Jahre døde, fikk hun ikke vite mer om regler om gaver mellom ektefeller og ektepakt.

Hun husker ikke noe om bilag 19 til stevningen eller foranledningen til denne. Hun husker ikke når aksjegaven ble omstridt.

Hun kjenner Valborg Abrahamsen godt.

Oppllest og vedtatt.

Det bemerkes at fru Jahre i siste del av avhøret uttalte at hun var svært trett.

Saksøkerens prosessfullmektig vil i januar 1995 komme tilbake til om han krever fru Jahre innkalt til hovedforhandlingen. Begjæringen opprettholdes formelt, men retten kan vente med å ta avgjørelse. Hvis sakens dommer ønsker å konferere med settedommeren om dette, har prosessfullmektigene ikke bemerkninger til det.

Rettsboken ble referert.

Rettsmøtet varte fra kl. 13.00 til kl. 16.15 med en kaffepause.

Retten hevet

H. Thorbjørnsen (s)

SANDEFJORD SYKEHUS

3200 Sandefjord
Tlf. 033/6 28 00

Til Skifteretten i Sandefjord.

Legeerklæring vedrørende Anders Jahre f. 28/5.1891.

Ovennevnte har vært pasient hos meg i 18 år og ble senest undersøkt på mitt kontor 5.5. d. å..

Anders Jahre har gjennom de siste to-tre år aldersbetinget utviklet varig nedsatte sjelsevner i en grad som gjør ham ute av stand til å disponere selv for å ivareta sine tarv.

Sandefjord sykehus 8/5.1980

A.S. Johannessen

medisinsk overlege.

FRA DET REINE VRS ARKIV

N 916

SANDEFJORD SYKEHUS

Hr. Politimesteren i Sandefjord
3200 Sandefjord

Telefon (033) 62 800

Prinsens gate 39 c
3200 Sandefjord

Deres ref. tlf. idag Deres brev

Vår ref.

Dato 8/11.79

Ad Anders Jahre f. 28 05 91

Efter avtale bekrefter jeg hermed min erklæring avgitt over telefonen tidligere idag vedrørende planlagt avhør av ovennevnte.

Jeg har kjent Anders Jahre som pasient og privatperson i henved tyve år. I sin høye alder har han fortsatt relativt god fysisk helse og han fungerer til sine tider overfladisk sett tilnærmet adekvat i enkle situasjoner. Mentalt har han imidlertid gjennom de senere år utviklet en demens (betinget i hjernesvinn trolig betinget i arteriosklerose), journalført hos meg første gang i 1977 og raskt tiltagende siste år. Han er desorientert for tid, sted og tildels person (også på hjemmebane) og er ute av stand til å disponere på egenhånd. Under mindre gunstige sosiale og økonomiske forhold enn hans egne vilde institusjonsforpleining komme på tale, - muligheten har faktisk vært ventillert.

Ut fra mitt kjennskap til hans tilstand (og uten kjennskap til den aktuelle sak) vil jeg uten reservasjon erklære at hans sjelsevner er varig svekket i en grad som gjør nytten av et avhør upålitelig og verdiløs.

*A.S. Johannessen*A.S. Johannessen
med. overlege

#1026

J 001781

Rett kopi bekreftes

Else Larsen
Else Larsen
l. fm

D2 V1

R E T T S B O K

F O R

S A N D E F J O R D   B Y R E T T

År 1994, den 13. oktober ble rett satt på Hotel Kong Carl i Torggt. 9 i Sandefjord i lokaler disponert av retten.

Dommer: Dfm. Sveinung Eliassen med alm/fullm. av 01.10.93.

Protokollfører: Sissel Virik.

Sak nr. 94 - 336 B.

Saken gjelder: Bevisopptak til bruk i Sandefjord byretts sak 94-133 A (Anders Jahres dødsbo - Bess Jahre) av vitnet tidligere lege A. S. Johannessen, og parten Bess Jahre.

Rekvirent (og saksøkt i sak 94-133 A):

Bess Jahre, Midtåsen 2A, 3215 Sandefjord.

Prosessfullmektig: Advokat Jørgen Stang Heffermehl,
Postboks 727 Sentrum, 0105 Oslo.

Motpart (og saksøker i sak 94-133 A):

Anders Jahres dødsbo v/bobestyrer Even Wahr-
Hansen.

Prosessfullmektig: Advokat Karstein J. Espelid, Postboks
1424 Vika, 0115 Oslo.

Til stede: Rettens personale.
Prosessfullmektigene.

A. E. SUNDERSEN SOM PARTSREP. FOR SAKSØKER I.H.T.
FRÆMLAGT FULLMAKT.

ARNE HØYEM SOM BOETS RÅDGIVER. (LEGE)

A. S. JOHANNESSEN,

Handwritten initials

588

Handwritten initials

Dommeren opplyste å være inhabil til å lede rettsmøtet, begrunnet i det forhold at sorenskriver Knut Rønning var inhabil i saken. Begge parter samtykket imidlertid i at dommeren ledet bevisopptaket, jfr. domstolslovens § 109.

Det var forøvrig ingen bemerkninger til rettens sammensetning.

Adv. Heffermehl ble gitt ordet. Han ga en kort orientering om bakgrunnen for bevisopptaket.

Adv. Espelid ble gitt ordet. Han ga en kort orientering om sitt syn på den praktiske gjennomføringen av bevisopptaket.

Adv. Espelid henviste til sitt brev av 09.09.94 og presiserte det forhold at saksøkers manglende innvendinger til bevisopptaket ikke innebærer noe samtykke til at bevisopptaket treer istedet for vitneavhør under hovedforanledning. Han anså bevisopptaket som en ren forholdsregel for det tilfelle at noe skulle tilstøte vitnet Johannessen.

Prosessfullmektigene ble gitt ordet en gang hver. Saksøkte anga at man ikke ville ta stilling til innholdet i hovedsakens dokument nr. 17.

Dommeren henledet oppmerksomhet på bestemmelsen i tvistemålslovens § 205 og uttalte under henvisning til Ot. prp. nr. 1 side 241 at det er vitners skjønn som må være avgjørende for om forklaring gis eller ikke. Partene var imidlertid enige om at vitnet Johannessens forklaring, for så vidt slik forklaring ble gitt, skulle avgis for lukkede dører og under pålegg om hemmelighet.

Retten tok en kort pause kl. 10.10 til kl. 10.30.

Det ble avsaqt slik kjennelse:

Begge parter har anmodet om at vitnet A.S. Johannessen, dersom han avgir vitneforklaring i saken, skal avgis denne for lukkede dører og med pålegg om taushetsplikt.

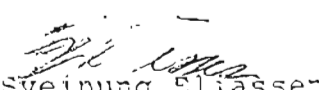
K. T. L.

Retten finner under henvisning til hensynet til privatlivets fred at vitneforklaringen bør avgis for lukkede dører, jfr. domstollovens § 127.

Videre er det rettens opfatning at de forhold vitne kan komme til å avgi forklaring om er av en slik art at de i utgangspunktet, for det tilfelle at Anders Jahre var i live, ville vært undergitt profesjonsmessig taushetsplikt hvoretter. vitneforklaringen vil vært avhengig av Anders Jahres samtykke. Til tross for at legen, i dette tilfellet, ikke er undergitt den samme ubetingede taushetsplikt, er det rettens oppfatning at sakens parter og de tilstedeværende forøvrig bør pålegges og hemmeligholde innholdet av vitnets forklaring i henhold til domstollovens § 130.

Slutning:

1. Innværende rettsmøte holdes i fortsettelse for lukkede dører, jfr. domstollovens § 127.
2. Partene pålegges inntil videre å holde hemmelig innholdet av den forklaring vitnet A.S. Johannessen eventuelt måtte komme til å avgi i innværende rettsmøte. Tilsvarende gjelder for øvrige tilstedeværende, jfr. domstollovens § 130.

Sveinung Eliassen

Kjonnelsen ble lest opp mens prosessfullmektigene, partsrepresentanten, lege Høyem og vitnet var til stede. Den er dermed forkynt for disse.

390
AA JA

Som rekvirentens, og derigjennom saksøktes, vitne fremsto:

Navn: Johannessen, Adolf Sigurd

Født: 01.09.1911

Adresse: Sverdstadveien 18, 3216 Sandefjord

Stilling: Pensjonist

Anders Jahres tidligere behandlende lege, ellers uforbundet med partene.

Vitnet ble formant. Han ble orientert om tvistemålslovens § 205, og herunder foreholdt uttalelsene i Ot. prp. nr. 1 (1979 - 1980) side 241 spalte 1, de to siste setninger i tilknytning til kommentarene til lovutkastets § 36. Han ble videre foreholdt den straks foran avsatte kjennelse. Dommeren opplyste også vitnet at hans eventuelle forklaring i dette bevisopptak, i tråd med saksøkers anførsler, ikke ville fritta vitnet fra å avgi forklaring under hovedforhandlingen. Han ble opplyst at dette bevisopptaket fra saksøkers side kun var å anse som en sikkerhetsforanstaltning for det tilfelle at vitnet skulle ha lovlig forfall under hovedforhandlingen.

Vitnet erklærte seg villig til å avgi forklaring.

Vitnet avga forklaring.

17
1001
17

Adv. Herfermehl ble gitt ordet for å stille vitnet spørsmål.

Vitnet tok medisinsk embetseksamen i 1937. Han har videre sykehusutdannelse etter studiene. Videre var han en kort periode amanuensis i Nord-Norge. Deretter sykehuspraksis. Han er spesialist i indremedisin fra 1945. Vitnet har arbeidet 8 år ved med. avd. ved Ullevål sykehus og 5 år som overlege ved Narvik sykehus, med.avd.

Han kom til Sandefjord i 1959 som overlege ved med.avd. ved Sandefjord sykehus, en stilling han hadde frem til han ble pensjonist i 1981. Parallelt med sitt arbeide som sykehuslege har han også drevet privat praksis. Han fortsatte sin private praksis i begrenset utstrekning også etter 1981. Denne ble avsluttet i 1984.

Den private praksis var ikke noen primærlegepraksis, men basert på henviste pasienter som spesialist.

Vitnet behandlet Anders Jahre første gang etter henvisning fra Jahres daværende primærlege dr. Goller den 25.04.62. Dette var en generell helsekontroll.

Deretter hadde vitnet Anders Jahre til gjenglig behandling. Anders Jahre figurerer med vel 40 daterte opptegetninger på de personlige kort vitnet førte i sin praksistid i perioden fra 1962 og frem til våren 1976. Vitnet besitter ikke Anders Jahres formelle journal. I perioden fra 1976 til 1979 har vitnet gjort ca. 20 daterte opptegetninger på Anders Jahre.

Utover den kontakt vitne hadde med Anders Jahre i rene medisinske anliggender, var der også personlig kontakt mellom vitnet og Jahre. Dette idet de begge deltok i en rekke sosiale sammenkomster. Disse sammenkomstene hadde et omfang på ca. 3-4 ganger i året. Utover dette var der ikke noen uformell kontakt mellom Jahre og vitnet.

RC
1992
JKT

Vitnet opplyser at de forannevnte personlige opptegetninger dels gjelder tilfeller hvor man har hatt kontakt pr. telefon, dels tilfeller hvor Jahre møtte til konsultasjon på vitnes kontor og dels tilfeller av hjemmebesøk hos Anders Jahre. For perioden 1976 til 1979 opplyser vitnet at 3 av opptegetningene gjelder telefonkontakt, 3 av opptegetningene gjelder hjemmebesøk, og det resterende er ordinære kontor-konsultasjoner.

For så vidt gjelder perioden frem til 1976 refererer de personlige notatene seg i det vesentlige til tilfeller hvor Anders Jahre møtte til konsultasjon på legens kontor.

Vitnet opplyser at Anders Jahre frem til 1979 definitivt var pasient hos vitnet som sådan og ikke ved Sandefjord sykehus.

Vitnet opplyser at årsaken til den stigende kontakthypighet mellom vitnet og Anders Jahre på medisinsk grunnlag var at Anders Jahre ble eldre. Man fikk bl.a. hyppigere luftveisproblemer. Det er likevel vitnets oppfatning at Anders Jahres fysiske helse alderen tatt i betraktning var stabilt god i perioden frem til 1979. Anders Jahre kjørte ved flere anledninger bil selv til konsultasjonene.

I vitnets personlige notater er det den 04.07.75 anført at Jahre hadde nedsatt hukommelse. Dette er første gang dette forhold omhandles i vitnets notater. Vitnet mente det her var tale om en normal aldring. ✓

Av vitnets personlige notat fra 08.08.77 fremgår det at Jahre viste økende tegn til sløvhed. Kilden for vurderinger var bl.a. hans kone, Bess Jahre. Vitnet regnet med at Anders Jahre da begynte å bli alderssvekket. /

I et notat fra 11.11.77 fremgår det at Anders Jahre "virker kjekk i øyeblikket også metalt".

503
MA

Den 06.03.78 skrev vitnet i sine notater at Anders Jahre var mer passiv og sløv. Av notatet fra 03.07.78 fremgår det at Anders Jahre var mer dement på hjemmebane, men at han rent objektivt fremsto som før under konsultasjonen på kontoret.

Vitnet opplyser at Anders Jahres mentale tilstand i perioden fra 1977 til 1979 var vekslende. Vitnet går ut i fra at den mentale tilstand også ble tiltagende svekket i 1976.

Sammenfatningsvis sier vitnet at Anders Jahres mentale tilstand ble gjenstand for en gradvis svekkelse fra 1977. Anders Jahre hadde imidlertid tidligere blitt noe alminnelig svekket på grunn av fremskredende alder. Vitnet mener imidlertid at den alderdomssvekkelse som var inntrådt før 1977 ikke hadde betydning for Anders Jahres handleevne.

Vitnet baserte sine personlige notater på kliniske undersøkelser supplert med onkole lab. undersøkelser. I tillegg bygget han på andre foreliggende opplysninger herunder opplysninger gitt av Bess Jahre.

Anders Jahre hadde et begrenset inntak av sovemidler og beroligende midler. Omfanget var langt mindre enn hva som er vanlig for mennesker i samme alder. Vitnet opplyser at det ikke ble foretatt noen cerebral CT. Dette var det ikke mulig å foreta lokalt på dette tidspunkt. Vitnet opplyser videre at en CT kun ville kunne avsløre økt hjernehulrom på grunn av svinn av hjerneceller. Det forelå heller ingen indikasjon som ga grunnlag for noen slik undersøkelse.

Anders Jahre hadde et svært moderat forhold til alkohol, og han røykte ikke.

HA
1981
RA

Retten tok pause fra kl. 12.10 til kl. 12.45.

Vitnet ble av adv. Heffermehl foreholdt begrepene "aldersdomsvekkelse", "demens", og "sløvhet".

Vitnet sier at dette er begreper som medisinsk sett er lite veldefinerte. Vitnets bruk av disse er kanskje litt vag iblant. Således er begrepet demens et nokså vagt begrep rent kvantitativt.

Med uttalelsen "mer passiv og sløv" som vitnet har skrevet i sine notater fra 06.03.78 mener han ikke at Anders Jahre ikke viste hva han gjorde. Den omtalte sløvhet viste seg ved at Anders Jahre til tider trakk seg bort fra samtaler og i noen utstrekning ikke fulgte med i disse. Dette gjaldt særlig i forhold til personer han ikke kjente. Anders Jahre hadde ikke dårlig hørsel. Når vitnet i sine notater fra juli 78 skriver at Anders Jahre på kontoret er som før er dette ikke til hinder for at Anders Jahre i andre sammenhenger ikke kan ha gjenkjent personer han burde ha gjenkjent. Det vitnet mener er at Anders Jahre der og da iforhold til vitnet var som før.

Den 19.02.79 mottok vitnet en telefon fra Anders Jahres hjem. Vitnet sier, det må være Bess Jahre som ringte ham. Anders Jahre hadde da plutselig fått en form for taleforstyrrelse. Det var åpenbart at noe var på gang.

Vitnet reiste samme dag ut til Anders Jahres bolig hvor han undersøkte Anders Jahre kl.14.30. Anders Jahre var da ikke sengeliggende og han benektet å feile noe. Vitnet foretok en alminnelig klinisk undersøkelse av Anders Jahre og foretok dertil en særskilt, dog enkel, nevrologisk undersøkelse. Vitnet fant ingen tegn på organisk skade. Vitnet fant ingen tegn til hjerneskade. Man forlot så stedet. Anders Jahre mottok ingen medikamenter fra vitnet ved denne anledningen.

Kl. 18.00 samme dag fikk vitnet telefon fra Jahres familie hvor det ble opplyst at Anders Jahre nå var som før.

Vitnet mener Anders Jahre her fikk et lite "drypp" som uttrykk for en feil ved hjernens kretsløp.

11/11/78
E.S.S.
D.A.1

Vitnet betegner det hele som et TIA. Hendelsen medførte ingen merkbar endring i Anders Jahres funksjonsevne.

Neste opptegning vitnet har gjort for så vidt gjelder Anders Jahres medisinske tilstand er av 15.05.79. Vitnet besøkte da Anders Jahre hjemme p.g.a. brystsmerter. I tilknytning til denne konsultasjonen har vitnet i sine notater skrevet at Anders Jahre virker generelt kjekk. Dette betyr at han fremsto slik både mentalt og fysisk. Vitnet tror ikke at Anders Jahre på dette tidspunkt var demnt slik at han ikke viste hva han gjorde.

Neste opptegnelse er fra 29.05.79. Bakgrunnen for kontakten mellom vitnet og Anders Jahre var i dette tilfelle at Anders Jahre hadde fått brystsmerter i venstre side. Vitnet oppfattet det som et tilfelle av virus-lungebetennelse. Ved denne anledning ble Anders Jahre undersøkt av vitnet på sin bopel. Legebesøket fant sted kl. 21.45.

Den 30.05.79 fikk vitnet telefonisk tilbakemelding om at situasjonen var OK.

Etter dette har vitnet ikke flere opptegnelser vedrørende Anders Jahre før 08.11.79.

Vitnet anga at det tidligere omtalte drypp den 19.02.79 ikke ført til noen merkbar endring av Anders Jahres mentale tilstand. Vitnet mener at Anders Jahres demens, uavhengig av når den inntreder og eventuelt om den inntreder, var betinget av dels den alminnelige, fysiologiske alderdomsvekkelse og dels av åreforkalkning (arteriosklerose). Dog etter vitnets oppfatning med hovedvekt på det siste.

Den 08.11.79 utferdiget vitnet en legeerklæring til politimesteren i Sandefjord vedrørende Anders Jahre. Bakgrunnen for denne legeerklæringen var at vitnet var blitt oppringt av politimesteren i Sandefjord i anledning et planlagt avnør av Anders Jahre som politiet skulle foreta. I telefonen ga vitnet uttrykk for at Anders Jahre kunne være desorientert for tid og sted.

Handwritten signature and date:
 1980

Forut for avgivelsen av erklæringen foretok vitnet ingen ny undersøkelse av Anders Jahre. Siste gang Anders Jahre var undersøkt forut for erklæringen var derfor den 29.05.79.

Vitnet sier at han i erklæringen burde ha skrevet at Anders Jahre var tidvis desorientert for tid, sted og til dels personer. Vitnet mener at han uten tvil har smurt noe tykt på i erklæring og tatt et visst personlig hensyn til Anders Jahre. Han bygget på en formodning om at et politiavhør ville være belastende for Anders Jahre. Vitnet hadde også gjennom sin samtale med politimesteren fått det inntrykk at også politiet ~~var tilfreds med å slippe å foreta avhør av Anders Jahre.~~ var tilfreds med å slippe å foreta avhør av Anders Jahre.

Vitnet sier at begrepet desorientert for tid, sted og person er en mye brukt klisjee rent medisinsk. Dette gir ikke uttrykk for noen målbar grad.

Konklusjonen i den avgitte erklæring er korrekt på bakgrunn av erklæringens formål. Vitnet presiserer at han ikke mener konklusjonen i erklæringen er representativ for Anders Jahres generelle medisinske tilstand i alle andre henseender. Vitnet forklarer forøvrig at erklæringens premisser er noe bastante og kanskje noe overdrevet.

Vitnet visste ikke hvilken sak det aktuelle politiavhør skulle dreie seg om.

Vitnet ble kontaktet av adv. Eskeland i 1994. De snakket da ikke om denne erklæringen fra 1979. Første gang vitnet har blitt spurt om erklæringen etter at den ble avgitt er gjennom telefonhenvendelse fra adv. Heffermenl. Denne telefonsamtalen fant sted en gang i 1994.

Vitnet presiserer at erklæringen, i tillegg til de medisinske konsultasjoner også er basert på møte mellom vitnet og Anders Jahre av mer privat karakter. Når han i erklæringen skrev at Jahres demens hadde vært "raskt tiltagende siste år" var nok dette sannsynligvis overdrevet.

[Handwritten signature and scribbles at the bottom of the page]

Han forledet ikke politiet. Han mener å ha medisinsk ryggdekning for det hovedinntrykk som erklæringen gir uttrykk for. Dette står vitnet ved.

Vitnet visste, da erklæringen ble avgitt ikke noe om når det aktuelle politiavhør skulle finne sted.

For så vidt gjelder erklæringens opplysning om at institusjonsforpleining hadde vært ventillert sier vitnet at Bess Jahre hadde gitt uttrykk for bekymring for fremtiden. Vitnets ordbruk i erklæringen hadde karakter av å spå et mulig fremtidig alternativ. Noe eventuelt institusjonsopphold var imidlertid ikke i det hele tatt drøftet da erklæringen ble avgitt.

Retten tok pause fra kl. 14.40 til kl. 14.50.

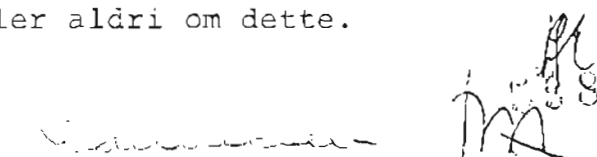
I ettertid mener vitnet at Anders Jahre forsto rekkevidden av den aksjetransaksjon denne sak gjelder. Overdragelsen fremsto for vitnet som tilsynlatende enkel og ukomplisert.

Vitnet kjenner ikke verdien av disse aksjene. Vitnet kjente heller ikke til den i 1979 avholdte boksettersyn eller det bebudede skattokrav. Vitnet mener at Frithjof Bettum en gang uttalte at han syntes det var underlig at Anders Jahre ikke hadde sørget bedre for sin kone. Det forlyder vitnet at Frithjof Bettum var involvert i aksjetransaksjonen. Han vil imidlertid ikke utelukke at Anders Jahre tok initiativet til overdragelsen.

Vitnet angir at de vurderinger han her tilkjennegir er et tilbakeblikk og ikke er utslag av vurderinger han har gjort på et tidligere tidspunkt.

Vitnet tenkte aldri på om Bess Jahre var enearving til Anders Jahre.

Vitnet hadde aldri noen samtaler om økonomi med Anders Jahre. Anders Jahre orienterte han heller aldri om dette.

Handwritten signature and date, possibly '1983'.

Om det videre forløp uttaler vitnet at han den 05.05.80 undersøkte Anders Jahre på nytt. I sine notater etter undersøkelsen skrev han bl.a.: "Virker ialt kjekk og orientert. Skal til Skåne". Vitnet tror dette nærmest var en rutinekontroll. Vitnet kan ikke bekrefte at denne konsultasjonen ble foretatt i tilknytning til den legeerklæring som vitnet senere avga den 08.05.80. Vitnet opplyser at dersom foranledningen til konsultasjonen var den aktuelle erklæring ville det stått i hans personlige notater.

Den 08.05.80 utferdiget vitnet en legeerklæring vedrørende Anders Jahre til Sandefjord skifterett. Han husker ikke hvem som rekvirerte denne.

Adv. Espeliid spurte vitnet om det var inntrådt noen endring i Anders Jahres mentale eller fysiske tilstand i perioden november 1979 til mai 1980. ^{til dette}svarte vitnet at han ikke tror det inntrådte noen vesentlig endring i dette tidsrommet.

Adv. Espeliid stilte også tilsvarende spørsmål for så vidt gjelder oktober 1979 til mai 1980. Heller ikke her trodde vitnet at det var skjedd noen vesentlig endring.

Vitnet forklarte videre at også den erklæring som ble avgitt til Sandefjord skifterett hadde som formål å skjerme Anders Jahre. Det som står i erklæringen mener imidlertid vitnet like fullt er dekkende for situasjoner på det tidspunkt hvor erklæringen ble avgitt.

Erklæringen gir uttrykk for den sammemedisinske tilstand som i oktober og november 1979.

Vitnet ser ingen markant motsetning mellom sitt personlige notat av 05.05.80 og legeerklæringen av 08.05.80. Den første viser status i øyeblikket. Selve legeerklæringen er mer fremtidsrettet.

Vitnet mener at Anders Jahre 05.05.80 hadde evne til å ta vare på sitt eget tarv.

[Handwritten signature]

[Handwritten initials]

Foregående setning presiserer vitnet dithen at Anders Jahres åndsevner ikke strakk til for kompliserte forhold. Enklere forhold kunne han imidlertid ivareta selv. Som eksempel på et slikt enklere forhold nevner vitnet den aksjetransaksjon som er tema for denne sak.

Vitnet opplyser at hjertesvikt var Anders Jahres dødsårsak. Det er vitnet som har avgitt dødsattesten.

Erklæringen av 08.05.80 er avgitt i egenskap av sjef for medisinsk avdeling på Sandefjord sykehus, ikke som privat person. Vitnet mener at Anders Jahre ikke ble helt dement før i januar 1982.

Vitnet vet ikke nå hva det var han ønsket å skåne Anders Jahre for da han avga erklæringen av 08.05.80.

Vitnet påpeker at hans forklaring idag er et tilbakeblikk mens legeerklæringen av 08.05.80 er øyeblikksorientert. Det som fremgår av den aktuelle legeerklæring var imidlertid i tråd med realitetene. Han opplyser imidlertid videre at det i den medisinske profesjon ofte forekommer at leger skåner eller skjerner sine pasienter. Han prøvde ikke å gi skifte- retten en feilaktig erklæring i 1980. Vitnet mener at en slik skjerming av pasienter som omtalt er i overensstemmelse med legeløftet.

Adv. Heffermehl ba protokollert at lege Arne Høyem i egenskap av saksøkers rådgiver hadde vært til stede under hele vitnets forklaring.

Adv. Espelid ba protokollert at boet ønsket innsyn i de foreliggende sykejournaler vedrørende Anders Jahre, samt de personlige opptegnelser og annet materiale av tilsvarende karakter som vitnet måtte ha i sin besittelse. Han ble av adv. Espelid oppfordret til å ta vare på dette.

VITNET OPPLYSTET at Anders Jahres sykejournal i sin tid ble overlevert Sandefjord sykehus og at den der er gitt journal nr. 2103/76.

[Faint signature]

[Handwritten initials/signature]

Adv. Espelid stilte supplerende spørsmål under vitnets forklaring.

Vitnets forklaring ble opplest. Han vedsto seg denne. Den anses derfor opplest og vedtatt.

Rettsmøte varte fra kl. 10.00 til kl. 16.35.

Retten hevet.

Sveinung Eliassen
Sveinung Eliassen
Dommerfullmektig

Adv. Espelid

Sissel Grille

Sissel Grille

Rett fotokopi bekreftes

S. Grille

Sveinung Eliassen

Geir Gogstad (1), desember 1994

**FIRST AFFIDAVIT OF
GEIR GOGSTAD**

I, Geir Gogstad, Norwegian citizen, born 4 May 1950, of Kjetils vei 8B, 0494 Oslo, President of Nycomed Bioreg AS, make oath and say as follows:

1. Rolf Emil Eriksen of Leikvollgaten 58, Sandefjord, born 17 May 1913, married to Alvide Aarholt Eriksen, born 11 August 1917, was upon my father Reidar Gogstad's death in 1961 appointed as my legal guardian.

I was by then 11 years old.

My father Reidar Gogstad, born 1901, was from 1932 employed by Firma Anders Jahre and the last years before his death he was Chief Financial Officer of Firma Anders Jahre and in such capacity he was Rolf Emil Eriksen's superior and friend.

Both my father Reidar Gogstad and Rolf Emil Eriksen worked closely with Anders Jahre, Ole Frithjof Bettum, Jørgen Jahre sr.

As a consequence, I was as a child familiar with the afore mentioned individuals and with Christian Monsen as well, (Thorleif Monsen's brother). Christian Monsen worked for Anders Jahre in the same office as my father.

Christian Monsen, as well as Alvide and Rolf Eriksen were frequent visitors in my childhood home.

I would like to stress that I, in this affidavit, recount events which took place more than 12 years ago and that I cannot be sure to remember every detail. The following is to the best of my recollection.

2. In the summer of the year of 1982 my wife Grete Fåvin and I visited Rolf Emil and Alvide Eriksen on the spur of the moment just to say hello in their home in Leikvollgaten 58 in Sandefjord, Norway.

Early November 1979 the accountants found documents of particular interest to them. An agreement was reached between the auditors and Rolf Emil Eriksen that he should keep the files in question over the weekend.

Rolf Emil Eriksen told me that after the auditors left "panic broke out" and, any measures were discussed. It is my recollection that Rolf Emil Eriksen said that his superiors, among them Ole Frithjof Bettum participated in these discussions. Pursuant to the discussions a number of documents were gathered in the office premises including, but not limited to, the sealed envelopes in question. The documents were then to be brought to Anders Jahre's residence at Midtåsen.

Ole Frithjof Bettum and Rolf Emil Eriksen brought with them the various documents gathered from the offices of Anders Jahre (which in number far exceeded the documents submitted to sealed envelopes pursuant to the agreement with the auditors) to Anders Jahre's residence; Midtåsen. There, the two of them met Anders Jahre. Rolf Emil Eriksen did not say whether Bess Jahre, Anders Jahre's wife, was there or not on that day. I do not recall that she was referred to in Rolf Emil Eriksen's account at all.

When Ole Frithjof Bettum and Rolf Emil Eriksen appeared on Midtåsen, Anders Jahre was very confused. According to Rolf Emil Eriksen, Anders Jahre looked at Ole Frithjof Bettum and asked him whether he had spoken to "Frithjof and Jørgen" recently, thereby clearly illustrating that he was unable to put a correct name on Ole Frithjof Bettum, his long time friend, business associate and lawyer. Ole Frithjof Bettum spent a considerable amount of time speaking to Anders Jahre. Ole Frithjof Bettum said to him that the tax authorities were "after his money".

Ole Frithjof Bettum thereupon encouraged Anders Jahre to open up his locked document compartment safe, which Anders Jahre did. Ole Frithjof Bettum then extracted a large number of (if not all) the documents in the safe. At about this time Anders Jahre was either "put to" or he "went to" bed to rest. I cannot recall exactly what phrase Rolf Emil Eriksen used, but the implication was clear to me: Anders Jahre was physically and mentally failing to the extent that he needed to go to bed (or could be persuaded to go to bed) although it was in the middle of the day.

Rolf Emil Eriksen observed that Ole Frithjof Bettum took his time to go through the documents they had brought with them as well as the documents (if not all) extracted from Anders Jahre's safe. A certain quantity of the accumulated documents were put aside and Ole Frithjof Bettum then brought these documents home with him. It is not clear to me whether any of these documents were burned at all. It was evident, however, that certain documents and probably all the important documents were extracted and kept by Ole Frithjof Bettum. Rolf Emil Eriksen implicated that documents providing keys to or securing control over

certain business and private arrangement thus were appropriated by Ole Frithjof Bettum.

I understood from Rolf Emil Eriksen that among the documents Ole Frithjof Bettum extracted and kept were documents related to what Rolf Emil Eriksen called "the Monsen arrangements".

I took particular notice of this term as I was surprised and saddened to hear the reference to Monsen. The reason for this was that I thought the reference was to the friend of my family, Christian Monsen. At that time (approximately 1982) I had no familiarity with the name and existence of Christian Monsen's brother living abroad; Thorleif Monsen. My immediate reaction to the reference to "the Monsen arrangements" was disappointment that Ole Frithjof Bettum, Anders Jahre et al. had succeeded in enmeshing Christian Monsen into what I have come to look upon as a sordid affair.

Only later on have I realized that the reference to "the Monsen arrangements" is more likely to be a reference to arrangements with Thorleif Monsen than to Christian Monsen. I have never brought this up with Christian Monsen.

4. The core of Rolf Emil Eriksen's disappointment and bitterness was the fact that he felt Ole Frithjof Bettum at that time had promised him that he, Rolf Emil Eriksen, would be "taken care of" in connection with the after-math of the alleged destruction of the documents sealed by the two auditors.

It is my impression that Rolf Emil Eriksen felt that this promise had been violated and that he had been wrongly done by.

It is my opinion that this development had left Rolf Emil Eriksen both dissatisfied and bitter. His anger was primarily directed at Ole Frithjof Bettum, although he never expressed such feelings except on the day of our visit.

5. My wife and I met again with both Rolf Emil Eriksen and Alvilde Aarholt Eriksen the ensuing day. The couple drove out to my wife's family's summer house outside of Sandefjord where the Eriksens had not been for quite some time. Rolf Emil Eriksen seemed quite intent upon meeting with me that day and the two of us withdrew to a remote part of the garden. There he impressed upon me the need to keep confidential the information he had imparted the previous day. He appeared to be nervous about the fact that he had disclosed information about what took place in Jahre's residence that day of November 1979 and he expressed concern that he could fall in deep (financial or otherwise) trouble if I disclosed what I had been told.

6. My main impressions of Rolf Emil Eriksen's account was that the above arrangements in November 1979 were driven and implemented by Ole Frithjof Bettum, and that Jørgen Jahre Sr and possibly Bjørn Bettum were consulted.

It was clear to me that Rolf Emil Eriksen felt that Anders Jahre, at least that day, was unable to understand or decide on any question due to his failing mental health.

7. Rolf Emil Eriksen was convinced that Ole Frithjof Bettum brought home with him and kept a number of documents (which so far had been kept by Anders Jahre) concerning Anders Jahre's control over assets, including documents concerning what Rolf Emil Eriksen called the "Monsen arrangements".

Rolf Emil Eriksen referred to this phrase with an ease which indicated that it was a familiar term to him and a term which he did not think to explain to me. My impression was that it was as if he was half-way expecting me to recognize what "the Monsen arrangements" were.

SWORN AT THE BRITISH CONSULATE IN OSLO, NORWAY

This,   day of   1994

BEFORE ME,

U.off.l. § 5a

DET KONGELIGE FINANS- OG TOLLDEPARTEMENT

KONTOR: AKERSGT. 42 - TLF. 11 90 90 - RIKSTELEFONER OG FJERNVALG TLF.(02.)41 79 00
 POSTADRESSE: POSTBOKS 8008, OSLO - DEP., OSLO 1

Høyesterettsadvokat Per Brunsvig
 Tollbugt. 27

OSLO 1

Deres ref.

Vår ref. (bes oppgitt ved svar)

Dato

1724/84 E 3

22 . mars 1984

SKIPSREDER ANDERS JAHRES DØDSBO - SKATTESAKEN

Det vises til tidligere korrespondanse og konferanser om ovennevnte sak.

Ett av de sentrale spørsmål i saken er om departementet skal inngi konkursbegjæring overfor skipsreder Anders Jahres konkursbo.

Departementets avgjørelse i slike saker bygger selvsagt på rene rettslige betraktninger og vanlig praksis for best mulig å sikre det offentliges interesse i dekning av skattekravet. I dette ligger også en vurdering av hvordan man tilstrekkelig effektivt skal kunne få fremskaffet opplysninger av betydning for skattekravet og oppsporing av midler i utlandet tilhørende boet.

Det er således ikke mulig å gi dette dødsbo noen form for særbehandling, ved at det eksempelvis tas hensyn til Anders Jahres minne slik De har vært inne på i Deres argumentasjon.

De har brakt skattevedtaket av Vestfold Fylkesskattestyre inn til overprøving av Riksskattenemnda. Riksskattenemnda har etterkommet Deres henstilling om overprøving. Det er grunn til å regne med at nemndas endelige avgjørelse vil foreligge før det blir aktuelt med hovedforhandling for Sandefjord byrett i rettssaken som er reist om skattevedtaket.

Etter dette vil en få en administrativ overprøving av Fylkesskattestyrets vedtak som basis for eventuell avgjørelse av tvisten om skattevedtaket i rettslige former. I denne situasjon vil det være i samsvar med vanlig praksis at det ikke inngis konkursbegjæring overfor skattedebitor så lenge skattekravet er under administrativ overprøvelse.

Departementet legger også en viss vekt på bestemmelsen i skiftelovens § 103. Det følger av denne bestemmelse at i et insolvent dødsbo som er under offentlig skifte skal fordringer gjøres opp på tilsvarende måte som i et konkursbo. Etter bestemmelsen vil prioriterte krav i et konkursbo også være prioriterte i et insolvent dødsbo som er under offentlig skifte selv om boet ikke er slått konkurs. I den utstrekning skattekravet er et prioritert krav etter prioritetsloven, vil det således også være prioritert i et insolvent dødsbo under offentlig skifte. Det følger videre av nevnte bestemmelse at utbetalinger i et insolvent dødsbo som hovedregel skal skje ved utlodning.

Dersom departementet under hensyn til de foran nevnte momenter foreløpig skal avstå fra å inngi konkursbegjæring, knytter det seg imidlertid bestemte forutsetninger til dette. Det dreier seg her om forutsetninger som De er kjent med.

Det siktes for det første til at skifteretten og bobestyreren samt gjenlevende ektefelle må avgi tilfredsstillende skriftlige erklæringer der det henstilles generelt til vedkommende å gi opplysninger til den som departementet utpeker, om forhold som kan bidra til avklaring av Anders Jahres inntekts- og formuesforhold bakover i tiden, og da ikke begrenset bare til etterberegningssårene.

Videre må skifteretten godkjenne nødvendig fullmakt for den eller dem departementet utpeker til å innhente opplysninger som nevnt.

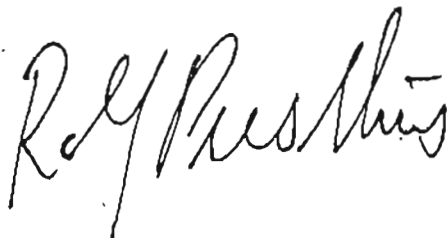
Ytterligere må gjenlevende ektefelle, Bess Jahre, avgi erklæring om at gaver eller lignende hun har mottatt fra sin ektefelle, kan omstøtes etter konkurslovens regler selv om det ikke åpnes konkurs i boet. Dateringsdatoen for erklæringen fastsettes som utgangspunkt for fristberegningen.

Det dreier seg for øvrig her om vilkår som De i prinsippet har sagt Dem villig til å anbefale godtatt, men som i enkelheter må få en noe annen utforming enn De har foreslått.

./.

Forslag til erklæringer vedlegges.

På de nevnte vilkår finner departementet for tiden å kunne unnlate å inngi konkursbegjæring for boet. Det understrekes imidlertid at departementet forbeholder seg å stå helt fritt til når som helst senere å kunne inngi konkursbegjæring dersom departementet finner at situasjonen tilsier dette. Avgjørende for departementets vurdering vil til enhver tid være hensynet til statens tarv.

KOPI

R E T T S B O K

F O R

S A N D E F J O R D   B Y R E T T

År 1995, den 23. februar ble rett satt på rettens kontor i
rettens
lokaler i Sandarveien 1 i Sandefjord.

Dommer: Herredetsrettsdommer Jan Helliesen

Protokollfører: Dommeren

Sak nr. 94 - 133 A

Saksøker: Anders Jahres dødsbo v/bobestyrer Even Wahr-Hansen.

Prosessfullmektig: Advokatfirmaet de Besche & Co, v/advokat
Karstein J. Espelid, Postboks 727,
Sentrum, 0105 Oslo.

Saksøkt: Freddie Bess Jahre, Midtåsen 2 A, 3215 Sandefjord.

Prosessfullmektig: Advokatfirmaet Simonsen & Musæus DA
v/advokat Jørgen Stang Heffermehl,
Postboks 727, Sentrum, 0105 Oslo.

Saken gjelder: Krav om tilbakeføring av gave.

År 1995 den 23. februar ble det for åpen rett avsagt slik

d o m:

Saken gjelder krav om tilbakeføring av aksjer fra enken etter Anders Jahre, fru Freddie Bess Jahre, til Anders Jahres dødsbo (heretter kalt Boet). Tilbakeføringskravet er fremsatt av Boet, som følgelig er saksøker i denne tvist. Fru Jahre har fremmet flere innsigelser mot Boets krav.

Anders August Jahre døde 26. februar 1982, nær 91 år gammel. Han etterlot seg fru Freddie Bess Jahre som eneste arving.

Paret giftet seg i 1946. Ved ekteskapsinngåelsen opprettet de ektepakt hvoretter det ble avtalt fullt særeie. Ordningen vedvarte til november 1978 da partene opprettet en ny ektepakt. Eiendommen Ousbyholm Gods i Sverige med innbo og løsøre ble nå partenes felleseie. Den øvrige formue forble særeie.

Partene opprettet flere testamenter, hvorav testament av 16.oktober 1976 var det siste. Fru Jahre ble her innsatt som enearving etter Anders Jahre.

Anders Jahres Rederi A/S ble stiftet i oktober 1937. Gjennom årene ble det foretatt flere kapitalforhøyelser, bl.a. gjennom fusjoner med andre selskaper under Anders Jahre. I oktober 1968 hadde selskapet en aksjekapital på 2,433 millioner kroner fordelt på 2433 aksjer, hver på 1000 kroner. Anders Jahre sto nå oppført som eier av 2431 aksjer med fru Jahre og Frithjof Bettum som eier av én aksje hver. Det er neppe tvilsomt at Bettum fungerte som stråmann for Anders Jahre, og at Bettums ene aksje i realiteten var underlagt Jahres kontroll.

I februar 1979 igangsatte myndighetene bokettersyn i Jahres selskaper. Under bokettersynet registrerte skatterevisorene bl.a.

at samtlige aksjer i Anders Jahres Rederi A/S (heretter kalt Rederiet) var deponert i Rederiets lokaler. På forespørsel fra skattemyndighetene kunne Jahre-selskapenes juridiske rådgiver, advokat Rasmus Agerup, opplyse at aksjene var deponert som sikkerhet for Anders Jahres private låneopptak i selskapet. Rederiet meldte senere Jahres lån som fordring i Boet.

Ved påtegnning av 8. oktober 1979 på aksjebrevene, transporterte Anders Jahre sine 2431 aksjer i Rederiet til fru Jahre. Det legges til grunn at samme dag ble Bettums ene aksje også tiltransportert fru Jahre. Det ble ikke betalt vederlag for aksjene, og tilsynelatende ble det ikke avgitt annen dokumentasjon for transaksjonen. Fra 8. oktober 1979 fremsto således fru Jahre som eneksjonær i Rederiet. Den vesentligste substans i selskapet besto i aksjer/andeler i forskjellige rederier og skip. Rederiet eiet dessuten eiendommen Midtåsen og yachten M/Y Jaqueline. Verdien av aksjene på transaksjonstidspunktet lå antagelig i intervallet 20-30 millioner kroner. I Jahres selvangivelse for inntektsåret 1979 var han oppført med en netto gjeld på i overkant av 1,2 millioner kroner.

I begynnelsen av november 1979 ble visse dokumenter, som var fremkommet under bokettersynet og forseglet av skatterevisorene, brakt opp til Anders Jahres bolig i Midtåsen. Dokumentene ble angivelig brent hjemme hos Jahre, og påtalemyndigheten innledet så sin etterforskning, bl.a. mot Anders Jahre. Etterforskningen mot Jahre ble imidlertid innstilt etter at overlege A. Sigurd Johannessen i legeerklæring av 8. november 1979 til politimesteren i Sandefjord, frarådet politiavhør og de facto erklærte Jahre strafferettslig utilregnelig.

I desember 1979 avsluttet myndighetene selve bokettersynet.

16. mai 1980 ble adm. direktør Kristoffer Wegger oppnevnt som hjelpeverge for Anders Jahre. Oppnevningen var angivelig foranlediget av begjæring fra fru Jahre ved advokat Per Brunsvig. Til grunn for oppnevningen lå en ny legeerklæring fra

overlege Johannessen.

22. desember 1980 traff Vestfold Fylkesskattestyre såkalt rammevedtak for etterligning og tilleggsskatt av Jahre for inntektsåret 1970. Fylkesskattestyret fulgte senere opp med vedtak om etterligning for inntektsårene 1971 til 1982.

1. april 1981 ble det holdt ekstraordinær generalforsamling i Rederiet med bl.a. fru Jahre til stede som eneksjonær. Angivelig var dette den første generalforsamling i selskapet siden 1977. Jahres hjelpeverge, Kristoffer Wegger, ble valgt til rederiets styreformann. 22. juni 1981 ble det holdt ordinær generalforsamling i Rederiet. Også nå deltok fru Jahre.

26. februar 1982 døde Anders Jahre. Hans bo ble tatt under offentlig skifte ved Sandefjord skifterett den 6. april 1982 med advokat Per Brunsvig som oppnevnt bobestyrer. Advokat Brunsvig hadde gjennom flere år vært Jahre-familiens juridiske rådgiver.

I skiftesamling 9. september 1982 innledet Boet fordringsprøvelsen. Bl.a. godkjente Boet i denne skiftesamling et anmeldt krav fra Rederiet på 2.813.250 kroner. Beløpet refererte seg til Jahres tidlige omtalte lån fra selskapet - lån som de transporterte aksjer angivelig var stilt til sikkerhet for.

14. september 1982 fattet Vestfold Fylkesskattestyre sitt endelige vedtak om etterligning av Anders Jahre for inntektsårene 1970 til 1982. Såvidt retten har forstått, angrep Boet Fylkesskattestyrets vedtak i første omgang gjennom søksmål. Parallelt søkte imidlertid advokat Brunsvig å få saken fremmet for Riksskattenemnda for administrativ overprøving.

Fra Boets side var det et uttrykt ønske at myndighetene avventet klagebehandlingen før man fremmet eventuell begjæring om konkurs. Myndighetene var på sin side særlig opptatt av å sikre eventuelle krav som måtte oppstå når skattesaken en gang i fremtiden ville få sin endelige avklaring. Således foregikk det en utstrakt korrespondanse gjennom 1983 og i begynnelsen av 1984,

med henblikk på å nå frem til en forening av Boets og myndighetenes interesser.

Kontakten ledet frem til en erklæring av 26. mars 1984 (heretter omtalt som "Erklæringen") undertegnet av fru Jahre, hvorfra siteres:

"Undertegnede Bess Jahre som er enke og enearving etter skipsreder Anders Jahre, død 26.6.1982, erklærer herved at hvis staten ikke begjærer dødsboet konkurs, skal likevel eventuelle gaver og lignende fra min ektefelle kunne omstøtes etter konkurslovens regler. Lovens tidsfrister regnes med utgangspunkt i datoen for denne erklæring.

Dersom det på et senere tidspunkt åpnes konkurs i boet skal likeledes datoen for denne erklæring være utgangspunktet for lovens frister."

2. november 1990 fattet Riksskattenemnda vedtak om etterligning av Jahre med 778.447.385,- kroner med tillegg av morarenter og påløpne omkostninger. Den administrative behandling av skattekravet var dermed brakt til sin avslutning.

Advokat Brunsvig trakk seg fra bobestyrervervet - såvidt vites - mot slutten av 1990. I skiftesamling 17. januar 1991 ble advokat Even Wahr-Hansen oppnevnt som ny bobestyrer. Skattekravet ble anmeldt som fordring i den samme skiftesamling. Boet inntok nå det standpunkt at man ikke ville avvise skattekravet, og at det tidligere søksmål derfor ville bli trukket. Advokat Einar Abrahamsen protesterte imidlertid mot skattekravet på vegne av fru Jahre. Skifteretten godtok etter dette det anmeldte skattekrav og besluttet at videre innsigelser eventuelt måtte fremmes gjennom skiftetvist av Boets eneste loddeier, fru Jahre. Slik tvist ble senere reist av fru Jahre.

Myndighetenes anmeldte skattekrav beløp seg frem mot sommeren 1993 til ca. 1,2 milliarder kroner. 4. juni 1993 ble skiftetvisten fru Jahre hadde anlagt, hevet ved kjennelse etter at hun 13. mai 1993 hadde meddelt at søksmålet var trukket. Skattekravet hadde nå nådd sin endelige avklaring.

I skiftesamling 30. juni 1993 reiste så representantene for myndighetene spørsmålet om tilbakeføring av aksjegaven til Boet. Bl.a. ble det inntatt følgende om dette i rettsboken:

"Statens representanter ba om at boet tok skritt for å tilføre aksjene i Anders Jahres rederi AS til boet.

Advokat Abrahamsen erklærte pva. loddeieren at han stemte for at dødsboet inngir oppbud nå.

Partene er enige om at i en evt. rettsak om aksjene i Anders Jahres rederi AS skal det legges til grunn at saken behandles som om konkurs ble åpnet den 30.06.1993.

Advokat Abrahamsen frafalt begjæringen om å inngi oppbud og frafalt forøvrig retten til senere å fremsette slik begjæring pva. Bess Jahre.

Staten og kommunen ønsket at det ble tatt rettslige skritt fra boet for å sikre seg aksjene/verdien i Anders Jahres rederi AS. Adv. Abrahamsen mente at et slikt krav var uberettiget, men motsatte seg likevel ikke at rettslige skritt ble tatt.

Det var enighet om at bobestyreren gis fullmakt til å ta rettslige skritt i saken."

15. juli 1993 innga bobestyrer Wahr-Hansen forliksklage til Sandefjord forliksråd på vegne av Boet, med krav tilbakeføring eller omstøtelse av den omtvistede aksjetransaksjon. Klagen ble behandlet i forliksrådet 3. september 1993 med slik slutning:

"Saken henvises til høyere rett"

I skiftesamling 29. september 1993 ble myndighetenes skattekrav godkjent som fordring i boet.

Stevning i saken er inngitt 28. februar 1994. Under saksforberedelsen har det vært skifte av prosessfullmektiger uten

at dette kommenteres nærmere. Det er utvekslet en rekke prosesskriv mellom partene.

Hovedforhandling i saken ble holdt i Sandefjord i tiden 10. til 13. januar 1995. Deler av forhandlingene foregikk bak lukkede dører, jfr. domstoll. § 127.

Boet har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Dødsdisposisjon.

Transportpåtegningen på aksjebrevene i oktober 1979 innebar ingen reell aksjeovergang. Aksjene lå på gavetidspunktet i depot i Rederiet. De berodde fremdeles i selskapets depot ved Jahres død. Aksjene tjente som sikkerhet for Anders Jahres lånopptak i Rederiet. Dokumentasjonen viser at Jahre fortsatte å utta lån også etter at aksjene ble overtatt av fru Jahre. Transaksjonen innebar derfor ingen realitet for Anders Jahre mens han ennå levde.

For fru Jahre innebar heller ikke gaven noen realitet før Anders Jahre var død. Hun betraktet seg selv ikke som eier av aksjene og kunne for øvrig heller ikke huske å ha sett aksjebrevene før etter Jahres død.

Gavetransaksjonen savnet dessuten et fornuftig, legitimt formål. Fru Jahre ville uansett bli eier av aksjene i henhold til testamentene ved hans død. Transaksjonen var derfor bare en fremskutt dødsdisposisjon. Gaven har heller ikke manifestert seg på annen måte enn gjennom transportpåtegningen. Det foreligger intet gavebrev, transporten ble ikke nedtegnet i Rederiets aksjeprotokoll, og det er heller ikke sendt annen underretning til berørte parter. Tidspunktet for transaksjonen var for øvrig ikke tilfeldig. Bokettersynet pågikk og ledet senere til omfattende skattekrav. Jahre var i realiteten insolvent i 1979. Det må legges til grunn at Jahre på denne måten søkte å unndra aksjene fra sine kreditorer.

Ugyldig transaksjon.

Om transaksjonen likevel skulle bli betraktet som en livsdisposisjon, må den kjennes ugyldig. Dels grunnes dette i Anders Jahres mentale tilstand på gavetidspunktet. Jahre manglet i oktober 1979 rettslig handleevne på grunn av langt fremskreden demens. Manglende rettshandelseevne er en "sterk" ugyldighetsgrunn som ikke repareres ved mottakerens eventuelle gode tro.

Gavetransaksjonen ble dessuten gjennomført uten ektepakt, jfr. ektefellelovens § 33, eventuelt ekteskapslovens § 50. Jahre var insolvent på gavetidspunktet. Gaven - som hadde en verdi på ca. 20 til 30 millioner kroner - sto følgelig i misforhold til Jahres økonomiske situasjon.

Det bestrides at Boet har tapt sin rett til å kreve tilbake aksjene gjennom godkjennelse eller egen passivitet. Det bestrides også at fru Jahre har ervervet rett til aksjene gjennom hevd.

Omstøtelse.

Atter subsidiært anføres det at gavetransaksjonen må omstøtes, jfr. konkursloven (av 1863) § 42 annet ledd. Omstøtelsesspørsmålet må vurderes med utgangspunkt i erklæringen av 26. mars 1984 ("Erklæringen"). Denne er å oppfatte som en "simulert" konkurs. Av dette følger at det er den dagjeldende konkurslov som regulerer forholdet. Dernest innebærer "Erklæringen" en "fastfrysing" av situasjonsbildet slik at aktuelle frister fremover må anses suspendert - herunder fristen i konkurslovens § 49 på 4 uker for boet til å gjøre innsigelser gjeldende.

4-ukersfristen i § 49 er under alle omstendigheter overholdt. Partene ble enige i skiftesamling den 30. juni 1993 om at konkurstidspunktet skulle settes til samme dag - 30. juni 1993. Boets forliksklage ble tatt ut 15. juli 1993, d.v.s. knapt to uker senere. Alternativt pågikk Boets fordringsprøvelse frem til 29. september 1993, da Boet godkjente myndighetenes skattekrav som siste fordring i boet. Forliksklagen er følgelig uttatt innen

fristens utløp.

Man vil komme til samme resultat om dekningslovens bestemmelser skulle komme til anvendelse. Fristen for omstøtelse etter dekningslovens § 5-2 tredje ledd er 5 år for gaver av dette omfang. Utgangspunktet for fristberegningen må settes til "Erklæringens" datering. Aksjetransaksjonen ble foretatt i oktober 1979, d.v.s. mindre enn 5 år tidligere.

"Erklæringen" suspenderer også fristene etter dekningsloven (§ 5-15). Om dette ikke fører frem, må man legge til grunn at fristene løper fra det tidspunkt partene ble enige om som konkurstidspunkt - 30. juni 1993. Forliksklagen er i så fall tatt ut innen fristene i § 5-15. I skiftesamlingen den 30. juni 1993 ga for øvrig advokat Abrahamsen på vegne av fru Jahre bobestyreren fullmakt til å utta søksmål i denne saken. Søksmålet ble uttatt innen lovens frister. Fru Jahre må derfor være avskåret fra å påberope seg eventuelle fristoversittelser i ettertid.

Boet har nedagt slik påstand:

"Prinspalt:

1. Freddie Bess Jahre dømmes til å tilbakeføre 2.432 - totusenfirehundreogtrettito - aksjer i Anders Jahres rederi AS til Anders Jahres dødsbo.
2. Anders Jahres dødsbo tilkjennes saksomkostninger.

Subsidiært:

1. Freddie Bess Jahre dømmes til å tilbakeføre et antall aksjer i Anders Jahres Rederi AS til Anders Jahres dødsbo som svarer til verdien av 2.432 - totusenfirehundreogtrettito - aksjer fratrukket NOK 100.000.- norskekroneretthundretusen.
2. Anders Jahres dødsbo tilkjennes saksomkostninger.

Atter subsidiært:

1. Freddie Bess Jahre dømmes til å tilbakeføre et antall aksjer i Anders Jahres Rederi A/S til Anders Jahres dødsbo som svarer til verdien av 2.432 - totusenfirehundreogtrettito - aksjer fratrukket 10G.
2. Anders Jahres dødsbo tilkjennes saksomkostninger."

Fru Jahre har i hovedtrekk gjort gjeldende:

Livsdisposisjon.

Gavetransaksjonen var en realitet og ble gjennomført i oktober 1979. Transaksjonen innebar praktiske, rettslige og økonomiske konsekvenser for både Anders Jahre og fru Jahre.

Transportpåtegningen på aksjene ga uttrykk for et dispositivt utsagn. Ytterligere dokumentasjon gjennom gavebrev o.l. var derfor helt unødvendig. Gaven fikk skatterettslige konsekvenser for de begge allerede i inntektsåret 1979 ved at overdragelsen ble oppført i de respektive selvangivelser. Fru Jahre opptrådte for øvrig som enhver aksjonær, og møtte bl.a. på selskapets generalforsamlinger i 1981. Anders Jahre var tidligere Rederiets enestyre. Han trådte ut av alle posisjonene i selskapet etter aksjeoverdragelsen.

Aksjene ble oppbevart i Rederiets lokaler som et egnet og alternativt lagringssted. Det har formodningen mot seg at de var stilt til sikkerhet for Jahres gjeld. Slik pantsettelse ville ellers vært ugyldig, jfr. aksjel. § 7-1.

Formålet med overdragelsen var å sikre kontinuitet i selskapet. Jahre var i ferd med å bli svekket på grunn av alderdom. Transaksjonen i 1979 var derfor bare en videreføring av Jahres beslutninger, som i realiteten var truffet lang tid i forveien og nedfelt i hans testamenter.

Den påfølgende korrespondanse bekrefter for øvrig at også omgivelsene oppfattet fru Jahre som eier av aksjene etter transaksjonen.

Gyldig transaksjon.

Jahres tilstand på gavetidspunktet er uklar. Det må legges til grunn at Jahres mentale tilstand i 1989 i det minste var varierende, og hvor han også hadde sine "gode" dager. Det er intet som tilsier at Jahre ikke forsto rekkevidden av aksjetransaksjonen. Den tjente et fornuftig formål, harmonerte med hans tidligere ønsker og var således "normalt" motivert. Om Jahres mentale tilstand således var alvorlig svekket, kan det ikke påvises at denne konkret har influert på hans dømmekraft i forbindelse med selve gaven til hustruen.

Det erkjennes at manglende ektepakt er en ugyldighetsgrunn. Det er imidlertid ikke påvist at gaven sto i misforhold til Jahres formuesforhold i oktober 1979. Det var på dette tidspunkt ennå ikke blitt noen skattesak. Dessuten har både Boet og myndighetene lagt til grunn at Jahre etterlot seg en stor utenlandsformue. Boet har under alle omstendigheter tapt sin rett til å påberope seg denne innsigelse gjennom passivitet, godkjennelse og hevd.

Godkjennelse, passivitet og hevd.

Korrespondansen avdekker at skattemyndighetene og advokat Brunsvig ble kjent med gavetransaksjonen allerede før Jahres død. I den påfølgende korrespondanse mellom Finansdepartementet, bobestyrer og skifteretten, la alle til grunn at fru Jahre var å betrakte som eier av aksjene. Situasjonen er derfor at de berørte parter, hvorav skattemyndighetenes som Boets vesentligste interessent, uttrykkelig har akseptert det eksisterende eierforhold i mer enn 10 år.

Søksmålsgrunnlagene dødsdisposisjon, manglende gyldighet som følge av mental svekkelse hos Jahre, eller manglende ektepakt, brakte Boet først frem i forliksklagen eller i et møte med advokat Abrahamsen bare noen måneder tidligere. Alle relevante omstendigheter ved gavetransaksjonen var imidlertid kjent for de berørte parter helt tilbake til 1979. Fru Jahre har i de mellomliggende 14 år med rette innrettet seg som eier. "Erklæringen" i mars 1984 regulerer bare spørsmål knyttet til et mulig omstøtelseskrav etter konkurslovgivningen, og tjener ikke

som varsel for andre innsigelser. Boet er derfor nå avskåret fra å angripe transaksjonen på disse grunnlag.

Fru Jahre har under alle omstendigheter ervervet rett til aksjene gjennom hevd. Hun har med rette oppfattet seg selv som eier av aksjene siden transaksjonen i 1979, eventuelt i forbindelse med utfylling av selvangivelsen i februar 1980. "Erklæringen" i 1984 hadde som premiss at fru Jahre var aksjenes eier med eventuell rett for Boet til senere omstøtelse. "Erklæringen" styrket derfor hennes gode tro.

Fru Jahre har således vært i god tro, både faktisk og rettslig, siden 1979/1980. Søksmålet er uttatt mer enn 10 år senere. Hevdsvilkårene i hevdslovens § 2 annet ledd, jfr. § 4 er derfor oppfylt.

Omstøtelse.

Boets omstøtelsesrett er foreldet etter konkursl. § 49 om loven av 1863 legges til grunn. 4-ukerfristen etter § 49 løper fra det rettsmøte hvor skifteretten innleder sin fordringsprøvelse, jfr. konkursl. § 54. Fristen er en reell preskripsjonsfrist. Boet innledet fordringsprøvelsen i skiftesamling 9. september 1982. Boets omstøtelsesrett var således foreldet allerede i oktober 1982 - før partene undertegnet "Erklæringen".

Resultatet blir det samme om man baserer fristberegningen på "Erklæringen". "Erklæringen" er ingen "simulert" konkurs. Partene forpliktet seg tvert imot til å behandle Boet som et solvent bo inntil skattekravet var administrativt avklart. Dette skjedde i forbindelse med Riksskattenemndas vedtak den 2. november 1990. Fristen etter § 49 utløp derfor i begynnelsen av desember 1990, lenge før Boet gjorde sitt omstøtelseskrav gjeldende gjennom forliksklagen.

Om man legger til grunn at § 49-fristen løper fra det tidspunkt hvor skattekravet var endelig avklart, er likevel omstøtelsesadgangen foreldet. Fru Jahre trakk sitt søksmål 13. mai 1993 og tvisten ble hevet ved kjennelse den 4. juni 1993.

Forliksklagen er uttatt mer enn 4 uker senere.

Fru Jahre's standpunkt er likevel at dekningslovens bestemmelser regulerer forholdet mellom Boet og fru Jahre. Fristene etter § 5-15 vil i såfall være utløpt og omstøtelseskravet foreldet.

Fru Jahre har nedlagt slik påstand:

"Prinsipalt:

Freddie Bess Jahre frifinnes.

Subsidiært:

Freddie Bess Jahre dømmes til å tilbakeføre 2.432 aksjer i Anders Jahre's Rederi AS mot erleggelse av et beløp tilsvarende 10 ganger Folketrygdens grunnbeløp.

I begge tilfelle:

Freddie Bess Jahre tilkjennes saksomkostninger."

Retten har funnet det hensiktsmessig først å vurdere Boets anførsel om ugyldighet som følge av manglende ektepakt.

Retten legger til grunn at spørsmålet om gavens gyldighet må vurderes ut fra lovgivningen slik den var på gavetidspunktet. Noe stort spørsmål er dette likevel ikke siden dagens lovgivning på dette punkt i det vesentlige er den samme.

Det er ikke bestridt at de omhandlede aksjer ble overdratt vederlagsfritt fra Anders Jahre til fru Jahre 8. oktober 1979. Retten legger følgelig til grunn at transaksjonen må betraktes som en gave i forhold til ektefellel. § 33.

Retten legger videre til grunn at ektepakten av 15. november 1978, der Ousbyholm Gods med driftstilbehør og innbo ble partenes felleseie, var den siste ektepakt som ble opprettet mellom ektefellene. Aksjeoverdragelsen den 8. oktober 1979 var derfor en

gavetransaksjon som ikke ble regulert gjennom eller beskyttet av ektepakt.

Det er enighet om at manglende ektepakt etter ektefellel. § 33 første ledd er en ugyldighetsgrunn som også gjelder mellom partene. Det er videre ikke bestridt at Boet i egenskap av avdødes rettsetterfølger, trer inn i Jahres sted, og kan påberope seg bl.a. tilbakeføring som følge av ugyldighet.

Retten vil derfor først ta stilling til om gavetransaksjonen i det hele fordrer ektepakt etter ektefellel. § 33 første ledd. Kravet om ektepakt er knyttet til alle gaver mellom ektefeller som ikke er "vanlige gaver hvis verdi ikke står i misforhold til giverens kår". De øvrige unntaktsbestemmelser er ikke aktuelle i denne sak.

Boet har hevdet at Anders Jahre høyst sannsynlig var insolvent i 1979. Fru Jahre har på sin side bl.a. innvendt at i oktober 1979 pågikk fremdeles bokettersynet. Det var ennå ikke blitt noen skattesak. Skattekravet kan derfor ikke trekkes inn i vurderingen av Jahres formuesforhold i 1979.

Retten er av den oppfatning at man må ta utgangspunkt i de tilgjengelige opplysninger og aktiva når man skal ta stilling til Jahres formuesforhold på gavetidspunktet. Således ser retten bort ifra en eventuelt skjult utenlandsformue i vurderingen av Jahres kår i oktober 1979.

Den oppgitte nettoinntekt før skatt i Jahres selvangivelse for inntektsåret 1979 beløp seg til i overkant av 341.741 kroner. Hans angivelse av formuen viste at gjeldsforpliktelsene var større enn aktiva. Jahre kunne derfor føre opp en nettogjeld (negativ formue) på 1.205.000 kroner. Dette var de økonomiske tall etter gavetransaksjonen. Rederiaksjene er i ettertid verdivurdert pr. 1979 til i området 20 til 30 millioner kroner. Verdivurderingen er ikke bestridt. Retten er etter dette lite i tvil om at gavens verdi - basert på objektive og tilgjengelige

tallstørrelser - må betraktes som uforholdsmessig i forhold til Jahres økonomiske formuesforhold på gavetidspunktet. Det vil være unødvendig for retten å gå inn på en nærmere vurdering av hvilke motiver Jahre eventuelt måtte ha hatt for gavetransaksjonen. Det vil også være unødvendig å vurdere om de latente skatteforpliktelsene i tillegg må trekkes inn i vurderingen av Jahres kår.

Det er således rettens oppfatning at gavetransaksjonen 8. oktober 1979 er ugyldig på grunn av manglende ektepakt. Det er videre rettens oppfatning at Boet kan påberope seg ugyldighetsgrunnlaget i avdødes sted. Dette gjelder likevel bare dersom ugyldighetinnsigelsen ikke anses tapt ved passivitet eller samtykke fra Boets side - eventuelt at fru Jahre på grunn av tidsmomentet har ervervet rett til aksjene gjennom hevd.

Retten behandler først spørsmålet om Boet har tapt sin innsigelse gjennom påfølgende ratihabisjon av gavetransaksjonen.

Ugyldigheten refererer seg til en formmangel ved selve gavetransaksjonen. Som det klare utgangspunkt må regelen være at en formløs godkjennelse ikke avhjelper formmangelen, jfr. Arnholm, Lærebok i avtalerett, 1969, s. 276.

Fru Jahre har vist til bl.a. skatterevisor Bjørn Stis skriv av 30. mars 1981 til advokat Brunsvig, og advokat Agerups brev av 29. april 1981 til Brunsvig med svar på skatterevisorens spørsmål. Det hevdes at disse skriv, og senere korrespondanse mellom Finansdepartementet og Sandefjord skifterett, må oppfattes som et aksept fra Boets hånd, eller dets vesentligste interessent, i at fru Jahre var å betrakte som aksjenes eier uansett formmangler ved overdragelsen. Dette er retten uenig i.

For det første berører ikke korrespondansen selve formmangelen - manglende ektepakt. Dette ble ikke et tema før i april 1993 da advokat Wahr-Hansen første gang reiste spørsmålet for advokat Einar Abrahamsen. Dernest var ikke Boet part i korrespondanseutvekslingen. Adressat i 1981 var advokat Brunsvig.

Han opptrådte den gang som Jahre-familiens juridiske rådgiver. Den fremlagte korrespondanse i 1984 og 1985, med bl.a. Finansdepartementets brev av 13. desember 1985 til Sandefjord skifterett, er i hovedsak konsentrert om spørsmål tilknyttet et mulig omstøtelsesskrav mot fru Jahre. Det er ikke dokumentert uttalelser fra Boets, eventuelt Sandefjord skifteretts side, som med rimelighet kan oppfattes som en fraskrivelse av å gjøre eventuelle ugyldighetsinnsigelser gjeldende i det videre booppgjør. Situasjonen synes tvert imot å ha vært den motsatte. Den fremlagte korrespondanse bekrefter at spørsmålet om tilbakeføring av aksjene var et aktuelt tema for alle berørte parter i 1980-årene. Etter rettens oppfatning fraskrev ikke Boet seg adgangen til å påberope seg alternative tilbakeføringsgrunnlag, selv om man som premiss i spørsmålet om omstøtelse, bygget på at fru Jahre var aksjenes eier. En formløs uttalelse fra Boet gjennom Sandefjord skifterett, ville uansett ikke ha avhjulpet ugyldigheten, jfr. henvisningen til Arnholm.

Retten kan således ikke se at Boets adgang til å påberope seg ugyldighet på grunn av manglende ektepakt, er bortfalt på grunn av ratihabisjon.

Retten vurderer dernest spørsmålet om ugyldighetsinnsigelsen må anses bortfalt på grunn av passivitet fra Boets side.

Det legges til grunn at Boet først tok opp spørsmålet om ugyldighet under møtet mellom bobestyrer Wahr-Hansen og advokat Abrahamsen i april 1993. Retten legger videre til grunn at Boets engasjement gjennom hele 80-årene i det store og hele var knyttet til skattesaken - herunder til spørsmålet om en eventuell konkurs og omstøtelse i henhold til "Erklæringen". Det var først langt senere - i forbindelse med møtet i april 1993 - at Boet viet interesse for, og da også ble oppmerksom på, andre grunnlag for å kreve aksjene tilbake til boet. Boet reagerte deretter raskt. Retten legger følgelig til grunn at Boet ikke satt passiv med kunnskap om ugyldighetsinnsigelsen gjennom flere år, før man reagerte.

Situasjonen var videre den at både forhistorien og selve "Erklæringen" av 26. mars 1984 innebar et varsel for fru Jahre og omgivelsene om at Boet på et senere tidspunkt kunne komme til å angripe gavetransaksjonen. Selv om "Erklæringen" refererte seg til andre innsigelsesgrunnlag, ville resultatet bli det samme for fru Jahre. Skriftutvekslingen i 1985 og 1986 bekreftet Boets vilje - gjennom dets dominerende fordringshaver - til å forfølge gavetransaksjonen når skattekravet hadde fått sin endelige avklaring. Det er rettens inntrykk at Boet og fru Jahre hadde felles interesse i å unngå en eventuell konkurs. Dette kunne bare skje ved å holde omstøtelsesspørsmålet åpent til skattekravet "var ute av verden". Den endelige avklaring på skattekravet fikk man først i forbindelse med fru Jahres beslutning den 13. mai 1993 om å trekke søksmålet. 4. juni ble skiftetvisten så hevet, og i skiftesamling 30. juni fikk bobestyreren skiftrettens fullmakt til å forfølge aksjegaven. 15. juli 1993 ble forliksklage uttatt. Det ble her bl.a. vist til manglende ektepakt som grunnlag for Boets krav. Tidsforløpet fra den endelige avklaring av skattekravet til forliksklagen ble fremmet, kan klarligvis ikke begrunne rettserverv gjennom passivitet. Men det er rettens oppfatning at heller ikke det tidlige tidsforløp begrunner dette.

Riktignok kan det innvendes at det gikk urimelig lang tid - henimot 14 år - fra gavetransaksjonen fant sted til ugyldighetsinnsigelsen ble påberopt. Boet med sin faglige kompetanse, burde ha sett og fremmet dette søksmålsgrunnlag langt tidligere. Avgjørende for rettens standpunkt er likevel at situasjonsbildet ikke harmonerer med det retten oppfatter som det bærende hensyn bak et eventuelt rettserverv gjennom passivitet - hensynet til at partene og omverdenen innretter seg og tilpasser seg en vedvarende rettstilstand.

Fru Jahre var fra tidligere ikke ukjent med behovet for ektepakt. Siste ektepakt mellom ektefellene Jahre ble opprettet mindre enn ett år før aksjegaven. De var begge - også fru Jahre - omgitt av faglige rådgivere. Overdragelsen fant for øvrig sted under

omstendigheter som burde oppfordre til særlig påpasslighet med hensyn til formkravene. Fru Jahre måtte derfor være forberedt på at eventuelle innsigelser mot gaven senere kunne komme opp.

Kort etter Jahres død startet drøftelsene mellom Boet, den gang representert ved advokat Brunsvig, og Finansdepartementet, om mulighetene for å fortsette bobehandlingen uten konkursbegjæring fra myndighetenes side. Drøftelsene resulterte i "Erklæringen", som i realiteten fremsto som et latent eller "hvilende" omstøtelseskrav fra Boets side. Som tidligere nevnt, demonstrerte Boet i de kommende år - gjennom Finansdepartementets korrespondanse - at omstøtelseskravet var en realitet fru Jahre måtte forholde seg til. Hvorvidt aksjegaven ville tilfalle Boet gjennom tilbakeføring på grunn av ugyldighet eller omstøtelse grunnet i "Erklæringen", var i og for seg uten interesse for de berørte parter. Realiteten ville jo bli den samme.

Boets tilbakeholdenhet med å fremme krav om tilbakeføring av aksjene, fremstår for det første ikke som utilbørlig, slik forhistorien her har vært, jfr. Augdahl, Den norske obligasjonsrett alminnelige del, fjerde utgave, s. 143. Fru Jahre signaliserte først i 1993 at hun ville imøtegå et eventuelt krav på aksjene fra Boets side. Det lå heller ikke i begivenhetsutviklingen at Boet hadde gått fra sitt "latente" omstøtelseskrav. Situasjonsbildet fremsto med andre ord ikke slik at fru Jahre med rette kunne regne med at Boet ikke ville gjøre krav på aksjene. Saksforholdet ligger således anderledes an enn i saken inntatt i Rt. 1992 s. 295, som fru Jahre har vist til.

Retten er etter dette blitt stående ved at Boet ikke har tapt sin ugyldighetsinnsigelse gjennom passivitet.

Fru Jahre har anført at hun har ervervet rett til aksjene gjennom hevd, uansett eventuelle mangler ved gavetransaksjonen i 1979 som ikke anses "reparert" gjennom ratihabisjon eller passivitet.

Retten har kommet til at heller ikke dette grunnlag kan føre frem. Reglene om hevd hviler på de samme hensyn som de

ulovfestede passivitetsregler. Vurderingstemaet vil derfor langt på vei bli det samme.

Som tidligere fremhevet, er fru Jahre å bebreide for at ikke de formelle ektepaktsskrav ble iaktatt da aksjene ble overdratt. Mens familien og deres rådgivere i november 1978 var påpasselige med formkravene da Ousbyholm Gods med innbo og løsøre ble overført til ektefellenes felleseie, lot man aksjetransaksjonen i underkant av ett år senere skje formløst. Fru Jahre må ha kjent til at gaver mellom ektefeller av et visst omfang, fordret iakttagelse av visse formkrav.

Men selv om hun ikke kjente til kravene om ektepakt, er det rettens oppfatning at hele situasjonsbildet oppfordret til nærmere undersøkelser og faglige råd. Transaksjonen i oktober 1979 innebar at Anders Jahre overdro sin vesentligste aksjepost. Retten bygger her på Jahres egen fortegnelse over sine aksjer til skattemyndighetene i 1979. Dette skjedde mens det pågikk bokettersyn i Jahre-selskapene, herunder i Rederiet. Også fru Jahre må ha forstått at omstendighetene oppfordret til særlig aktpågivenhet vis á vis kravene til form og notoritet. Fru Jahre og hennes rådgivere har derfor i beste fall ikke vært så aktsomme som omstendighetene innbød til, jfr. hevdslovens § 4 første og annet ledd.

Retten kan videre ikke se at "Erklæringen" i 1984 og forhistorien til denne, kom inn som et eventuelt "reparerende" element for manglende god tro. Riktignok lå det som en premiss i "Erklæringen" at fru Jahre skulle betraktes som aksjenes eier. Men dokumentet kan etter rettens oppfatning ikke utlegges eller oppfattes som en generell erkjennelse fra Boets side om at fru Jahre fra nå av var å betrakte som aksjenes rette eier uansett forhistorien. "Erklæringen" begrenset seg til spørsmålet om en eventuell fremtidig omstøtelse. Dokumentet innebar i realiteten en markering av at spørsmålet om den fremtidige eierrådighet til aksjene var omtvistet. Det ville være helt urimelig om denne overenskomst, som i sitt innhold så klart signaliserte mulig tvist om den fremtidige eierstruktur i Rederiet, samtidig skulle

tjene som grunnlag for et eventuelt godtroerverv av aksjene gjennom hevd. Det behov for vern av den godtroende som hevdsreglene skal ivareta, gjør seg klarligvis ikke gjeldende her.

Retten er etter dette kommet til at lovens krav om ektepakt ble tilsidesatt da Anders Jahre i oktober 1979 transporterte aksjene i Rederiet til sin hustru. Følgen må bli at transaksjonen er ugyldig også mellom partene, jfr. bl.a Rt. 1964 s.856. Det er ikke bestridt at Boet trer inn i Anders Jahres rettslige posisjon, og at Boet derfor kan påberope seg ugyldighetsinnsigelsen. Retten er videre kommet til at Boet ikke har tapt sin ugyldighetsinnsigelse gjennom ratihabisjon eller passivitet. Fru Jahre kan heller ikke bygge rettserverv til aksjene på hevd. Boet har følgelig krav på å få tilbakeført aksjene, og retten trenger etter dette ikke gå inn på de øvrige grunnlag som er påberopt.

Oppfyllelsesfristen ble ikke berørt under hovedforhandlingen. Retten antar ankefristen i tvml. § 360 gir tilstrekkelig tid for fru Jahre til å oppfylle dommens pålegg om tilbakeføring av aksjene, hvorfor det ikke settes oppfyllelsesfrist, jfr. tvml. § 146 første ledd, annen setning.

Fru Jahre har tapt saken fullstendig. Det følger av hovedregelen i tvml. § 172 første ledd at hun skal pålegges å erstatte motparten hans omkostninger. Retten har ikke funnet at saken har frembrakt slik tvil som omhandlet i bestemmelsens annet ledd.

Boets prosessfullmektig, advokat Karstein Espelid, har inngitt omkostningsoppgave som har vært forelagt motparten. Det har ikke fremkommet bemerkninger til denne. Omkostningsoppgaven beløper seg til kr. 258.889,- hvorav kr. 225.000 refererer seg til salær, kr. 18.639,- til reiseomkostninger, og kr. 15.000,- til sakkyndig bistand. Hovedforhandlingen pågikk over 4 dager, til dels ut over vanlig kontortid. Det har vært avholdt 2

bevisopptak. Prosessfullmektigene har måttet forberede seg på en rekke materielle og prosessuelle spørsmål som har oppstått under sakens gang. Saken er dessuten svært omfattende og det er utarbeidet fyldige juridiske utdrag. Advokat Espelids oppgave anses også forenlig med advokat Jørgen Stang Heffermehls omkostningsoppgave.

Boet tilkjennes etter dette kr. 258.889,- i saksomkostninger.

DOMSSLUTNING:

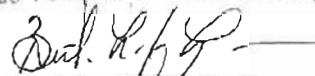
1. Freddie Bess Jahre dømmes til å tilbakeføre 2.432 - totusenfirehundreogtrettito - aksjer i Anders Jahres Rederi AS til Anders Jahres dødsbo.
2. Freddie Bess Jahre betaler innen 2 - to - uker kr. 258.889 - kronertohundreogfemtiåttetusenåttehundreogåttini 00/100 - i saksomkostninger til Anders Jahres dødsbo.

Retten hevet

Jan Helliesen
Herredsrettsdommer

Dommen ble lest opp i rettsmøtet med prosessfullmektigene til stede. De ble overrakt bekreftede eksemplarer av dommen. Opplesningen trer istedenfor forkynnelse. Dommen anses herved forkynt for partene.

Went fotograferet og bekreftet:

Bert L. Eigo Lysvold
beatt.

SIMONSEN & MUSÆUS

ADVOKATFIRMA DA
MNA

Oslo, 24.04.95

JSH/uh 42

1684-01

A N K E

TIL

AGDER LAGMANNSRETT

* * * * *

Sandefjord byretts sak nr. 94-133 A:

Ankende part:

Freddie Bess Jahre
Midtåsen 2 A, 3215 Sandefjord

Prosessfullmektig: Advokat Jørgen Stang Heffermehl
Postboks 727 Sentrum, 0105 Oslo

Ankemotpart:

Anders Jahres dødsbo
v/ bobestyrer Even Wahr Hansen

Prosessfullmektig: Advokatfirmaet de Besche & Co.
v/ advokat Karstein J. Espelid
Postboks 1424 Vika, 0115 Oslo

Saken gjelder:

Krav om tilbakeføring av gave.

* * * * *

1. INNLEDNING

Det ankes med dette over Sandefjord byretts dom av 23.02.95. Anken gjelder dommen i sin helhet og gjelder såvel bevisvurdering som rettsanvendelse.

Den ankende part vil gjøre gjeldende de samme anførsler og føre de samme bevis som for byretten.

Sandefjord byrett har riktig lagt til grunn at gyldigheten av overdragelsen av aksjene fra Anders Jahre til Freddie Bess Jahre var betinget av ektepakt. Byretten har imidlertid feilaktig avvist den ankende parts anførsler om at Anders Jahres dødsbo har godkjent overdragelsen eller utvist slik passivitet at boets rett er gått tapt. Det er videre uholdbart når byretten konkluderer med at Freddie Bess Jahre ikke har vært i slik god tro som hevdsloven krever for erverv ved hevd.

Av byrettens håndskrevne rettsbok fremgår forøvrig hva byretten har ansett dokumentert av sakens dokumenter. Denne oppregning er meget mangelfull, særlig hva angår de dokumenter som ble dokumentert av undertegnede på den ankende parts vegne.

Kommentarene til dommen følger dommens systematikk. I denne omgang anses det imidlertid unødvendig å gå i rette med byrettens beskrivelse av saksforholdet på s. 3-6 i dommen. Kommentarene er derfor knyttet kun til rettens premisser på s. 15 flg.

2. GODKJENNELSE (RATI HABISJON)

Sandefjord byrett legger til grunn at en formmangel ikke kan avhjelpes ved formløs godkjennelse. Dette er som utgangspunkt selvsagt riktig, men er ikke treffende for den situasjon som

foreligger i saken. Poenget er at det jo er boet, ikke Anders Jahre selv, som har godkjent overdragelsen - og boet hverken kunne eller behøve å benytte ektepakt.

Retten tar forøvrig feil m.h.t. faktum på flere punkter i drøftelsen av spørsmålet om godkjennelse. Retten begrunner sitt standpunkt bl.a. med at boet ikke var part i den utveksling av korrespondanse som fant sted vedrørende Freddie Bess Jahres eierforhold til aksjene. Dette er direkte feilaktig og det vises bl.a. til brev av 12.11.85 til Sandefjord skifterett fra Finansdepartementet (Dok. 4, Bilag 3), der det bl.a. heter:

"Av Vestfold Fylkesskattestyres kjennelse av 6. desember 1983 på s. 52/53 fremgår det at Bess Jahre pr. 8. oktober 1979 ble eier av 2.432 av 2.433 aksjer i Anders Jahres Rederi AS."

Brevet er sendt i kopi til orientering til h.r. advokatene Brunsvig og Nergaard. På dette tidspunkt var advokat Brunsvig bobestyrer i dødsboet.

I tillegg har advokat Brunsvig i et brev til Finansdepartementet og skifteretten av 23.01.86 (Dok. 4, Bilag 5) forutsetningsvis uttalt at aksjene tilhører fru Bess Jahre.

Til overmål har advokat Brunsvigs håndtering av forhandlingene omkring erklæringen av 23.03.84 og Finansdepartementets brev til Sandefjord skifterett av 24.03.86 som uttrykkelig premiss at Bess Jahre var eier av aksjene (Dok. 1, Bilag 19 og Dok. 4, Bilag 7). Endelig er spørsmålet om omstøtelse etter erklæringen av 23.03.84 utførlig behandlet i et brev av 06.12.88 (Dok. 1, bilag 21) fra advokat Abrahamsen til advokat Brunsvig.

Etter skiftelovens § 16 (slik den lød etter endringen i 1970, men før endringen i 1990) tillå forvaltningen av boet skifteretten, eventuelt med medhjelpere, som i nærværende tilfelle var advokat Brunsvig. Skifteretten var således dødsboets øverste organ. Rettens bemerkning om at boet ikke var part i korrespondansen er således klart uholdbar.

Retten har videre begrunnet sitt standpunkt med at advokat Brunsvigs deltagelse i korrespondansen vinteren 1981 (brev 30.03.81 og 29.04.81) var i hans egenskap av Jahre-familiens juridiske rådgiver. Dette er også uholdbart, idet advokat Brunsvig på dette tidspunkt var engasjert av Anders Jahre personlig kun i forbindelse med de skattespørsmål som var tatt opp av skattemyndighetene ved et bokettersyn vinteren 1979. Under enhver omstendighet er rettens drøftelse av dette spørsmål ufullstendig, idet den totalt har sett bort fra den korrespondanse som fant sted i anledning aksjene etter at advokat Brunsvig var blitt engasjert av skifteretten i april 1982 og som er referert ovenfor.

Erklæringen av 23.03.84, hvorved Freddie Bess Jahre godtok omstøtelse av gaver fra hennes mann for det tilfelle at det skulle vise seg at hans bo var insolvent, ble forhandlet frem av Finansdepartementet og advokat Brunsvig i hans egenskap av bobestyrer i dødsboet med skifterettens velsignelse. Det er vanskelig å forstå Sandefjord byretts utsagn om at boet ikke ved dette har opptrådt på en slik måte at Freddie Bess Jahre måtte kunne gå ut fra at hun i forhold til dødsboet var å anse som eier av aksjene.

Såvel Finansdepartementet som skifteretten og advokat Brunsvig må forutsettes å ha vært kjent med at det var nødvendig å anvende ektepakt ved gaver mellom ektefeller. På denne bakgrunn må erklæringen av 23.03.84 ses som en tilkjenning av at Freddie Bess Jahre var eier av aksjene uansett

mangelen på ektepakt. Erklæringen fremstår som meningsløs dersom det samtidig var meningen at boet skulle kunne kreve aksjene tilbake p.g.a. manglende ektepakt.

Den manglende ektepakt medførte at gavetransaksjonen i utgangspunktet var ugyldig mellom ektefellene. Når så boet senere opptrådte som om Freddie Bess Jahre var eier og til og med gikk til det skritt å forhandle frem en avtale om tilbakeføring av aksjene under gitte omstendigheter, måtte Freddie Bess Jahre kunne gå ut fra at gyldigheten av gaven ikke ville bli bestridt.

3. PASSIVITET

Retten har i sin drøftelse av spørsmålet om passivitet lagt til grunn at dødsboet først i 1993 ble oppmerksom på at det kunne være andre grunnlag for omstøtelse etter konkurslovens regler som kunne komme til anvendelse og at dødsboet reagerte raskt etter at det ble oppmerksom på de andre grunnlagene. Samtidig har retten bebreidet Bess Jahre for hennes manglende kjennskap til kravet til ektepakt.

Dette er uholdbart. Det må være dødsboets ansvar og risiko å bringe på det rene sin egen rettslige situasjon. Det er videre en svakhet i rettens resonnement at retten ikke finner grunnlag for å vurdere om boet burde vært oppmerksom på forholdet tidligere når den bebreider Bess Jahre for hennes rettsvilfarelse.

Som retten selv peker på var det gått urimelig lang tid før ugyldighetsinnsigelsen ble påberopt og dødsboet må bebreides for ikke å ha fremmet søksmålet på grunnlag av den manglende ektepakt på et langt tidligere tidspunkt. Sagt på en annen måte - det var ingen rimelig grunn for boet til å avvente påberopelsen av den manglende ektepakt til sommeren 1993 i nær 14 år etter at fru Jahre mottok aksjene.

4. HEVD

Sandefjord byrett har tatt som utgangspunkt at Freddie Bess Jahre må bebreides for at det ikke ble opprettet ektepakt og har vist til at hun må ha kjent til at det eksisterte visse formkrav som måtte ivaretas for å gjøre gaver mellom ektefeller gyldige.

Dette utgangspunkt er forfeilet. For det første har retten fullstendig sett bort fra fru Jahres egen forklaring, der hun åpenbarte en svært mangelfull forståelse av poenget med ektepakter, jfr. Dok. 37.

Retten går videre vesentlig for langt i å stille krav til Freddie Bess Jahres juridiske kunnskaper. Freddie Bess Jahre var på det tidspunkt aksjene ble overdratt et eldre menneske og hadde ikke noen form for formell utdanning. Etter rettspraksis er det dessuten flere eksempler på at f.eks. manglende testamentsformer er blitt "reparert" ved hevd uten at det er blitt stillet krav til at hevderen skulle ha hatt kunnskap om testamentsreglene. I enkelte tilfeller har slik kunnskap til og med ikke stått i veien for erverv ved hevd. Det er vanskelig å se at reglene om ektepakt skulle stå i en annen stilling.

Sandefjord byrett har i drøftelsen av Freddie Bess Jahres gode tro også henvist til hennes "juridiske rådgivere" uten å ta stilling til hvem dette eventuelt skulle ha vært. På bakgrunn av prosedyren for byretten kan retten ha hatt i tankene Jahre-selskapenes juridiske rådgivere, men i såfall blir rettens resonnement rettslig uholdbart. Jahre-selskapenes rådgivere måtte eventuelt likestilles med Anders Jahres rådgivere og deres gode eller onde tro er irrelevant ifølge hevdsloven. Ordlyden i hevdslovens § 4-2 stiller kun krav om at den som "styrer med tingen" for hevderen må være i god tro. Jahre-selskapenes juridiske lovgivere kan ikke sies å ha stått i et slikt forhold til fru Jahre.

07.07.95

MEMORANDUM

THE ESTATE OF ANDERS JAHRE

On 7 July 1995, I received a telephone call from Knut Rønning.

He was cautiously suggesting that we assist in the drafting of an agreement to settle the Estate's case against the widow with regard to Anders Jahres Rederi AS.

He said that settlement negotiations conducted by himself with EA are approaching agreement, and that they have tentatively agreed on items which will lead to a successful settlement.

He said that if we could not assist in the drafting because of our Cayman preparations, perhaps dc Besche could assist.

I did not commit to anything, but promised to discuss it with FWH and to revert to him on Monday.

Knut Rønning outlined the items of a settlement as follows:

1. The Estate receives the shares.
2. The widow is entitled to live at Midtåsen and is obliged not to pay any rent. The widow is, however, be obliged to maintain the current standard of Midtåsen and to foot the bill for this.
3. There will be no provisions in the Settlement Agreement on liability for the Board of Directors of Anders Jahres Rederi AS, leaving the new Board of Directors of the company full opportunity to pursue this. The decisive question will in this connection be, according to Knut Rønning, whether Bulls Tankrederi repays its debt.
4. All costs in and out of court will be carried by the parties separately.

- 2 -

The unsettled question concerns the pledge registered on the property by way of declaration, giving Bess Jahre a pre-emptive right to acquire the shares, if the shares of Anders Jahres Rederi AS is assigned (voluntarily or involuntarily). The price will then, according to the declaration, be set at market price, thereby risking that the market price is calculated less the value of Bess Jahre's right to remain at the property without paying rent for her lifetime, according to the proposed settlement.

This is Catch 22 situation which we must avoid, Knut Rønning said, and he said that this would have to be resolved prior to any settlement.

He said he would discuss this item with Einar Abrahamsen today.

To settle the case, all the members of the meeting of creditors and beneficiaries will have to agree and Knut Rønning has, of today, only managed to get hold of Peder Berg.

Peder Berg had signalled, according to Knut Rønning, that he was amenable to agree to a settlement along the lines described above, but that he would like to have a recommendation from Even Wahr-Hansen before he decided. Knut Rønning clearly hopes EWH will have a positive view of the proposed settlement.

Peder Berg had said to Knut Rønning that the state could decide on the settlement question before the end next week, if required.

Knut Rønning added his view that unless "there are any trick questions enshrined in the legal side of a settlement as proposed" it would be "madness" not to accept the settlement.

The final result will, of course, also depend on EA being able to persuade his client to accept the settlement, Knut Rønning said, but EA had expressed confidence in conversation with Knut Rønning that he would be able to do so.

Later on the same day, Knut Rønning contacted me again, saying that he and Einar Abrahamsen had come up with what he felt was a constructive approach to the question of the pledge on the property:

Bess Jahre and Jørgen Jahre Jr. will agree to delete the encumbrance provisions on the property. In return for this, the Estate will commit to not put the property up for sale as long as Bess Jahre lives, ensuring her peace, no intrusion in her home in her lifetime, etc.

Knut Rønning was very optimistic about this solution and felt this would clinch the deal.

He said that he appreciated that in case of such settlement quite some time would pass before the creditors in the Estate would get any money out of Anders Jahres Rederi AS. He added, however, that the arrangement was practicable and appreciation of the solution in the local community would be guaranteed.

- 3 -

In closing, Knut Rønning said that Einar Abrahamsen had notified Fredrik Heffermehl of his mediator role in connection with negotiations with Knut Rønning on behalf of the Estate in the above mentioned manner.

LMB
07.07.95

LM807007/AMN
Partner in Charge:
Even Wahr-Hansen

A V T A L E

1. PARTER

Denne avtale inngås mellom:

- A) Anders August Jahres dødsbo under offentlig skifte ved Sandefjord skifterett (heretter "Boet") og
- B) Freddie Bess Jahre født 18. januar 1921 (heretter "Bess Jahre").

I tillegg er disse parter i forhold til enkelte nærmere angitte punkter i avtalen:

- C) Jørgen Jahre jr. født 20. august 1940, for så vidt gjelder bestemmelsene i pkt. 10.3, 11.1 og 12.2.
- D) AS Freddie, foretaksnummer 955306732, for så vidt gjelder bestemmelsene i pkt. 10.3 og 12.2.
- E) Bulls Tankrederi AS, foretaksnummer 930196401, for så vidt gjelder bestemmelsene i pkt. 10.4 og 12.2.

2. BAKGRUNN

Gaveoverføringen av 2 432 aksjer i Anders Jahres Rederi AS fra Anders Jahre til Bess Jahre i 1979 erkjennes å være ugyldig.

3. FORHØLDET MELLOM BOET OG ANDERS JAHRES REDERI AS

Bestemmelsene i denne avtale innebærer at Boet blir eneaksjonær i Anders Jahres Rederi AS. I den utstrekning denne avtale inneholder plikter for Anders Jahres Rederi AS, innebærer avtalen at boet forplikter seg til å utøve sin stemmerett på selskapets generalforsamling slik at selskapet påtar seg disse pliktene. I den utstrekning denne avtalen inneholder rettigheter for Anders Jahres Rederi AS, kan rettighetene gjøres gjeldende av dette selskapet selv.

Denne avtale er ikke til hinder for at Boet avhender sine aksjer i Anders Jahres Rederi AS, helt eller delvis, forutsatt at Boet forut for avhendelsen har besørget overført eiendomsretten til "Midtås" til Boet eller til et eget rettssubjekt i samsvar med pkt. 7.7.

JR

4. 2 432 AKSJER I ANDERS JAHRES REDERI AS OVERFØRT TIL BESS JAHRE I 1979

4.1 Bess Jahre tilbakefører uten vederlag de 2 432 aksjer i Anders Jahres Rederi AS som ble overført til henne i 1979, med de dertil hørende totale eierbeføyelser, til Boet.

4.2 Aksjene skal uoppfordret overleveres i transportert stand senest 30.09.95.

5. 1 AKSJE I ANDERS JAHRES REDERI AS ERVERVET AV BESS JAHRE FORUT FOR 1979

5.1 Bess Jahre overfører uten vederlag den resterende aksjen i Anders Jahres Rederi AS med de dertil hørende totale eierbeføyelser til Boet. Overføringen representerer en kompensasjon for de saksomkostninger Boet har pådratt seg i anledning den rettslige behandling av Boets krav om tilbakeføring av aksjene.

5.2 Aksjen skal uoppfordret overleveres i transportert stand senest 30.09.95.

6. EIENDOMMEN "MIDTÅS" - DEFINISJON

Med eiendommen "Midtås" menes i denne avtale den eiendom i Sandefjord som pr. i dag har registerbetegnelsen

gnr. 43 bnr. 339, 688, 689 og 690.

7. BESS JAHRES BORETT PÅ EIENDOMMEN "MIDTÅS"

7.1 Bess Jahre har rett til å disponere eiendommen "Midtås" med påstående bygninger som egen bolig i den stand den befinner seg pr. dato. Herunder har hun rett til å bruke eiendommen på en slik måte som naturlig står i forbindelse med utøvelsen av boretten.

Under utøvelsen av boretten skal eiendommen behandles med tilbørlig varsomhet.

7.2 Boretten er en eksklusiv personlig rett for Bess Jahre alene og gjelder for hennes livstid. Den kan ikke overdras eller fremleies. Bess Jahre kan ikke uten samtykke av Boet gi andre personer som ikke tilhører hennes egen husstand tillatelse til å bebo eiendommen, hverken alene eller samtidig som hun bebor denne.

JK

Bess Jahre kan ikke forføye over boretten ved avtale med andre enn Boet.

- 7.3 Bess Jahre betaler ikke vederlag for boretten.
- 7.4 I tilknytning til boretten har Bess Jahre rett til vederlagsfri alminnelig bruk av bestående vei- og parkanlegg på "Midtås".
- 7.5 Boretten, med tilhørende bruksrett til vei- og parkanlegg, bortfaller:
- A) Ved Bess Jahres død.
  - B) Dersom Bess Jahre i sin levetid gir avkall på boretten.
  - C) Dersom Bess Jahre på permanent basis fraflytter eiendommen.
  - D) Ved heving av avtalen for så vidt angår boretten fra Boets side som følge av Bess Jahres mislighold.

For øvrig er boretten uoppsigelig fra Boets side.

- 7.6 Boretten kan av Bess Jahre tinglyses i grunnboken på eiendommen. Kostnadene ved slik tinglysing bæres av Bess Jahre.

Bess Jahre har rett til å få utferdiget en erklæring ang. boretten med samme innhold som i denne avtale fra hjemmelshaveren Anders Jahres Rederi AS til bruk for tinglysingen. Slik erklæring kan kreves utferdiget så snart generalforsamling er avholdt og nytt styre valgt i selskapet.

- 7.7 Anders Jahres Rederi AS skal ikke selge "Midtås" så lenge Bess Jahres borett eksisterer uten samtykke fra Bess Jahre. Boet har imidlertid rett til å tre inn som eier av "Midtås" direkte.

Ønsker Boet eller Anders Jahres Rederi AS å overføre eiendomsretten til "Midtås" til et annet rettssubjekt som er heleiet av Boet, kan samtykke ikke nektes uten saklig grunn. Vedkommende rettssubjekt må i tilfelle påta seg de samme plikter som Boet og Anders Jahres Rederi AS har etter denne avtalen.

8. BESS JAHRES VEDLIKEHOLDSPLIKT PÅ "MIDTÅS"

- 8.1 Så lenge boretten eksisterer skal Bess Jahre for egen regning sørge for vedlikehold av den del av eiendommen boretten omfatter slik at eiendommens nåværende tekniske standard blir bevart. Som vedlikehold regnes også fornyelser hvor slitasje eller eide krever dette.

RR

Vedlikeholdsplikten gjelder såvel bygninger, både innvendig og utvendig, som uteanlegg. Bess Jahre skal for egen regning sørge for vedlikehold av vei- og parkanlegg.

Blir det gitt offentlig pålegg om å foreta utbedringsarbeider på "Midtås", skal disse uansett utføres av Bess Jahre for hennes regning. Dette gjelder selv om pålegget skyldes tekniske forhold som er til stede ved inngåelsen av denne avtalen.

- 8.2 For å bringe eiendommens nåværende tekniske standard på det rene, har Bess Jahre og Boet oppnevnt bygningskyndige fra Norges byggforskningsinstitutt som har befart "Midtås" og vil utarbeide en tilstandsrapport som viser eiendommens nåværende tekniske standard. Den tilstandsrapport som blir utarbeidet danner utgangspunktet for vurderingen av omfanget av Bess Jahres vedlikeholdsplikt.

Kostnadene ved utarbeidelsen av tilstandsrapporten deles mellom Boet og Bess Jahre.

- 8.3 Skulle Bess Jahre overoppfylle vedlikeholdsplikten, slik at eiendommens tekniske standard er høyere ved borettens bortfall enn det fremkommer av den i pkt. 8.2. nevnte tilstandsrapport, berettiger dette ikke til noen form for kompensasjon fra Boets side.
- 8.4 Bess Jahre kan ikke kreve at hverken Anders Jahres Rederi AS eller Boet skal foreta reparasjoner, vedlikeholdsarbeider eller påkostninger av noen art på "Midtås" i den tid hennes borett består.
- 8.5 Skulle "Midtås" helt eller delvis gå tapt eller bli beskadiget som følge av brann, naturkatastrofe eller annen årsak, gir denne avtale ikke Bess Jahre rett til å kreve reparasjon, gjenoppføring, erstatning, eller annen ytelse av noen art fra Boet eller Anders Jahres Rederi AS.

9. BESS JAHRES PLIKT TIL Å BETALE "MIDTÅS" DRIFTSUTGIFTER

- 9.1 Med driftsutgifter menes i det følgende alle utgifter som påløper ved bruk av "Midtås" i henhold til pkt. 7 og som ikke er definert som vedlikeholdsutgifter etter pkt. 8 foran. Som driftsutgifter regnes således blant annet:

- Offentlige avgifter som vann- og kloakkavgift, og renovasjonsavgift.
- Eiendomsskatt.
- Utgifter til strøm og oppvarming, telefon og annen telekommunikasjon.

- Utgifter forbundet med eieransvar overfor tredjemenn, herunder såvel offentlige som private rettssubjekter.
- Utgifter til assurance av eiendommen.
- Utgifter til rydding av snø.

9.2 Alle driftsutgifter skal betales av Bess Jahre. Bess Jahre refunderer Anders Jahres Rederi AS utgiftene med å holde "Midtås" med påstående bygninger fullverdiforsikret. For øvrig er driftsutgiftene, for så vidt Boet og/eller Anders Jahres Rederi AS etter lovgivningen ikke har noe ansvar for disse, Boet uvedkommende.

I den utstrekning Boet og/eller Anders Jahres Rederi AS etter gjeldende lovgivning hefter overfor tredjemann for driftsutgifter av noen art som påhviler Bess Jahre etter denne avtale, er Bess Jahre forpliktet til å betale disse straks etter begjæring fra Boet og/eller Anders Jahres Rederi AS. Boet og/eller Anders Jahres Rederi AS kan kreve at Bess Jahre betaler det/de aktuelle beløp direkte til aktuell tredjemann. Alternativt kan Boet og/eller Anders Jahres Rederi AS selv dekke tredjemanns krav for deretter å fremme et tilsvarende refusjonskrav mot Bess Jahre.

9.3 Bess Jahre kan ikke i noe tilfelle kreve at Boet skal dekke noen del av driftsutgiftene.

10. BORTFALL AV HEFTELSE

10.1 Bess Jahre sletter innen 30. september 1995 vederlagsfritt følgende tinglyste heftelser på "Midtås" fra de grunnboksblad hvor heftelsene er påheftet:

- Erklæring om forkjøpsrett, som også inneholder løsningsrett, tinglyst 10. november 1992 på gnr. 43 bnr. 339, 688, 689 og 690 som dagboknr. 7498.
- Rettigheter etter erklæring om livsvarig bruks- og løsningsrett, tinglyst 30. november 1984 på gnr. 43 bnr. 339 som dagboknr. 8581.

10.2 Fra tidspunktet for undertegningen av denne avtale opphører leieforholdet etter ikke tinglyst kontrakt av 8. september 1992 mellom Bess Jahre og Anders Jahres Rederi AS. Leie etter nevnte avtale bortfaller likevel med virkning fra 1. juli 1995.

10.3 AS Freddie og Jørgen Jahre jr. frafaller og sletter vederlagsfritt innen 30. september 1995 sine rettigheter etter erklæring, tinglyst 10. november 1992 på gnr. 43 bnr. 339, 688, 689 og 690 som dagboknr. 7498.

10.4 Bulls Tankrederi AS sletter vederlagsfritt innen 30. september 1995 sin pantobligasjon, tinglyst 15. januar 1993

AK

på gnr. 43 bnr. 339, 688, 689 og 690 som dagboknr. 291.

Dette innebærer ikke at Bulls Tankrederi AS gir avkall på eventuelle krav mot Anders Jahres Rederi AS som etter det underliggende forhold rettmessig måtte påhvile Anders Jahres Rederi AS.

11. ØVRIGE BESTEMMELSER OM HEFTELSESFORHOLDENE

- 11.1 Den forkjøpsrett på ellers like vilkår til fordel for Jørgen Jahre jr. eller den han utpeker som 19. oktober 1992 er tinglyst på gnr. 43 bnr. 339, 688, 689 og 690 som dagboknr. 7010, slettes ikke i grunnboken som del av dette forlik. Boet forbeholder seg imidlertid retten til å bestride den tinglyste forkjøpsretten både gjennom Anders Jahres Rederi AS og direkte.
- 11.2 Med unntak av de heftelser som følger direkte av lovgivningen, garanterer Bess Jahre at der ikke er øvrige heftelser på "Midtås" som ikke fremgår av grunnboken.

12. MISLIGHOLD

- 12.1 Dersom Bess Jahre vesentlig misligholder sine plikter etter denne avtale, kan Boet eller Anders Jahres Rederi AS heve avtalen for så vidt angår Bess Jahres borett etter denne avtalen. Heving innebærer at borett med tilknyttede fremtidige plikter faller bort uten noen form for kompensasjon til Bess Jahre. Heving av avtalen for så vidt angår borett får ingen innvirkning på øvrige rettigheter og plikter etter denne avtalen.

Før Boet kan heve avtalen etter ovenstående bestemmelse, skal Bess Jahre gis skriftlig varsel om at Boet anser mislighold for å foreligge og gis en rimelig frist for å rette forholdet.

- 12.2 For øvrig gjelder de alminnelige regler om mislighold i norsk rett. Utover det som direkte fremgår av det ovenstående, inneholder ikke denne klausul noe som skal tolkes som innskrenkninger i de alminnelige regler om mislighold.

13. HEVING AV ANKESAK NR. 95-397A FOR AGDER LAGMANNSRETT

Etter at Bess Jahre, Jørgen Jahre jr., AS Frødie, og Bulls Tankrederi AS har oppfylt sine plikter etter denne avtale, med unntak av pkt. 8 og pkt. 9, utferdiger Boet og Bess Jahre i fellesskap prosesskriv til Agder lagmannsrett hvor det meddeles at den sivile sak mellom partene er forlikt, og at saken derfor begjæres hevet. Med forbehold for den kompensasjon transaksjonen omtalt i pkt. 4 representerer, skal partene i den sivile saken bære hver sine

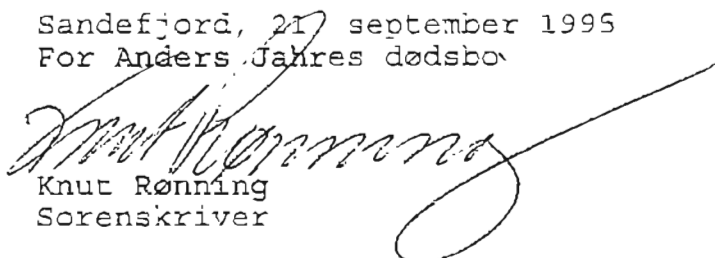
saksomkostninger. I det felles prosesskriv skal det bare fremgå at partene er kommet til enighet også om saksomkostningene.

14. AVTALEKOPIER

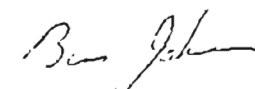
Denne avtale utferdiges i 5 eksemplarer, hver på 7 sider, hvorav partene beholder hvert sitt.

15. SIGNATURER

Sandefjord, 21 september 1995
For Anders Jahres dødsbo

Knut Rønning
Sørenskriver

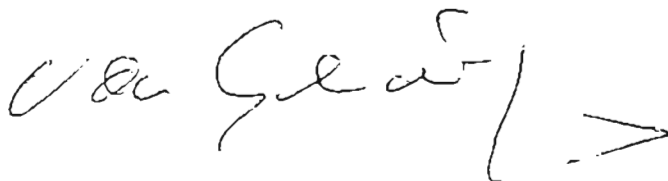
Sandefjord, ... september 1995

Freddie Bess Jahre

Sandefjord, 29. september 1995

for Jørgen Jahre jr. iflg. fullmakt

Sandefjord, ... september 1995
FOR AS Freddie

Sandefjord, 29. september 1995
For Bulls Tankrederi AS

Styremedlem

Styremedlem

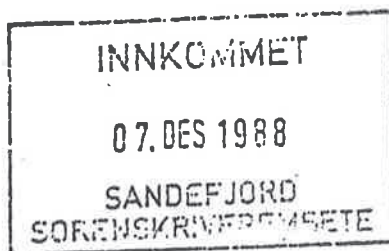

ADVOKAT EINAR ABRAHAMSEN
 ADVOKAT STEINAR ARNESEN
 ADVOKAT ERIK N. HOLTH

EINAR ABRAHAMSEN & CO.

Advokatfirma M.N.A.

H.r. advokat Per Brunswig
 Tollbodgaten 27
 0157 Oslo 1

EA/ abh

Sandefjord, den 6. desember 1988

SKIPSREDER ANDERS JAHRES DØDSBO.

Jeg viser til vår telefonsamtale igår, idet jeg nu tilskriver Dem på vegne av enearvingen i ovennevnte dødsbo, fru Bess Jahre, i anledning Anders Jahres Rederi AS.

Ifølge en erklæring datert 26. mars 1984 har fru Jahre blant annet bekreftet å være inneforstått med følgende:

"Hvis Staten ikke begjærer dødsboet konkurs, skal likevel eventuelle gaver eller lignende fra min ektefelle kunne omstøtes etter Konkurslovens regler."

Fru Jahre overtok den 8. oktober 1979 vederlagsfritt som gave fra sin ektefelle samtlige 2.433 aksjer i Anders Jahres Rederi AS. Så lenge dødsboets videre skjebne ikke er avklart, står naturligvis fru Jahre ikke fritt i sine disposisjoner som eier av aksjene i Anders Jahres Rederi AS. Denne begrensning i disposisjonsrett forplanter seg naturligvis også videre til selskapets styre, som i utviklingen av selskapets strategi opplever begrensninger nettopp fordi den ovennevnte erklæring i ytterste konsekvens skaper uklarhet om selskapets fremtidige eierstruktur. Det er derfor et ønske fra fru Jahre side at man uavhengig av dødsboets videre skjebne nu tar opp med Finansdepartementet spørsmålet om under hvilke vilkår man eventuelt finner å kunne medvirke i en avvikling av ovennevnte erklæring for såvidt angår den gavetransaksjon i 1979 som førte til at fru Jahre ble eier av aksjene i Anders Jahres Rederi AS.

Jeg tør hevde at selskapets verdi på gavetidspunktet var ganske nær 0, idet jeg viser til vedlagte fotokopi av balanseregnskapet pr. 31.12.1979. På daværende tidspunkt fantes ingen skjulte reserver i den bokførte verdi av anleggsmidler. Trekker man derfor fra 50% av de betinget skattefrie avsetninger til skatt, balanserer de gjenværende avsetninger med den negative egenkapital på ca. kr. 12 mill. Jeg vedlegger også balanseregnskapet pr. 31.12.1987, som på de samme forutsetninger viser at egenkapitalen i selskapet nu er i overkant av kr. 11 mill.

AR ABRAHAMSEN & CO.

Advokatfirma M.N.A.

ADVOKAT EINAR ABRAHAMSEN
ADVOKAT STEINAR ARNESEN
ADVOKAT ERIK N. HOLTH

2

Under normale omstendigheter er det ikke uvanlig at aksjers omsetningsverdi ligger på i størrelsesorden 70% av selskapets substansverdi etter skatt. Dette skulle innebære at en realistisk verdi på aksjene i Anders Jahres Rederi AS idag ligger på nivå ca. kr. 8 mill.

Jeg ber Dem på fru Jahres vegne hurtigst mulig å ta opp med Finansdepartementet spørsmålet om man er villig til å akseptere at aksjene i Anders Jahres Rederi AS blir "frigitt" fra mulig fremtidige omstøtelsessøksmål. Fru Jahre er i så fall villig til å stille eventuelle garantier.

Jeg håper å høre fra Dem så hurtig som mulig.

Med vennlig hilsen
EINAR ABRAHAMSEN & CO.

Einar Abrahamsen

Bilag

cc: Fru Bess Jahre, Midtåsen, 3200 Sandefjord.
Sandefjord skifterett, Postboks 73, 3201 Sandefjord.

EVENSEN & CO

ADVOKATFIRMA ANS

Tom Haugård Evensen
 Ola Røthe
 Anders W. Færden
 Dag Rømmen (Singapore)
 Einar Askvig (Antwerpen)
 Véronique Carette (Antwerpen - Belgian Advokaat)

GRENSEN 3, POSTBOKS 334
 SENTRUM, 0101 OSLO
 NORWAY

Tel: +47 22 330331
 Fax: +47 22 333208
 Telex: 79931 even n
 E-mail: evensen@online.no
 Bank: 8101.05.38254
 Reg.no: 960100093

Knut Erik Westad
 Hedwige Van de Weyer (Antwerpen)
 Toralf Haver
 Helen Hansson
 Johan M. Holst

FORLIKSKLAGE

TIL

SANDEFJORD FORLIKSRÅD

27.12.96

Klager:

Anders Jahres Rederi AS
 Postboks 1498 Vika
 0116 Oslo

Prosessfullmektig:

Advokat Anders W. Færden
 Postboks 334 Sentrum
 0101 Oslo

Innklaget nr. 1:

Einar Abrahamsen
 Raveien 300
 3220 Sandefjord

Innklaget nr. 2:

Jørgen Jahre jr.
 Raveien 326
 3220 Sandefjord

Innklaget nr. 3:

Odd Gleditsch jr.
 Nedre Åsen vei 2b
 3215 Sandefjord

Saken gjelder:

Krav på erstatning mot styremedlemmer i aksjeselskap.

236

ANTWERPEN
 Evensen & Co Lawfirm BVBA
 America Building
 Godefriduskaai 26
 2000 Antwerpen
 BELGIUM

Tel: +32 3 227 0904
 Fax: +32 3 234 1599
 E-mail: einar.askvig@infoboard.be
 Bank: BBL-320-0287260-16

SINGAPORE
 Evensen & Co
 15 B Circular Road
 P.O.Box 425
 Chinatown Point
 SINGAPORE 910501

Tel: +65 438 4498
 Fax: +65 438 4496
 E-mail: evensen@pacific.net.sg

1. Faktiske ansførsler

1.1 Innledning

I medhold av aksjelovens § 15-4 fattet generalforsamlingen i Anders Jahres Rederi AS den 4. oktober 1996 beslutning om å fremme erstatningskrav mot tre av selskapets tidligere styremedlemmer.

De innklagede utgjorde fra 1983 og frem til 10. oktober 1995 styret i Anders Jahres Rederi AS. Advokat Einar Abrahamsen var styrets leder. Grunnlaget for erstatningskravet er disposisjoner styret har truffet i denne perioden. For det første dreier det seg om tap som følge av at selskapet kjøpte eiendommen Midtåsen i Sandefjord kommune. Dernest dreier det seg om utgifter til advokat som selskapet er blitt belastet, uten at utgiftene var påført i selskapets interesse. Endelig dreier det seg om tap som følge av at styret besluttet å gi et billig lån til Bulls Tankrederi AS, samt utgifter til unødvendig garantiprovisjon.

1.2 Forholdene på eiersiden i Anders Jahres Rederi AS

Anders Jahres Rederi AS ble stiftet i 1937. I 1979 hadde selskapet en aksjekapital på kr. 2.433.000,- fordelt på 2.433 aksjer, hver pålydende kr. 1.000,-. Anders Jahre eide 2.432 aksjer mens hans ektefelle Freddie Bess Jahre eide 1 aksje. I 1979 ga Anders Jahre samtlige aksjer i selskapet til fru Jahre ved transport på aksjebrevene.

Anders Jahre døde den 26. februar 1982, og enken begjærte boet offentlig skiftet. Boet behandles etter reglene om insolvent dødsbo ettersom godkjente krav overstiger boets aktiva. Blant annet omfatter kravene mot dødsboet skattekrav på ca kr. 1,2 milliarder.

Boet gikk til rettssak mot fru Jahre for å få tilbakeført aksjene i Anders Jahres Rederi AS. Sandefjord byrett avsa den 23. februar 1995 dom i saken hvoretter boet vant frem med sitt krav. Dommen ble anket, og under saksbehandlingen for lagmannsretten ble det inngått forlik mellom partene ved avtale datert 21. september 1995.

Bilag 1: Avtale mellom Anders Jahres dødsbo, Freddie Bess Jahre, Jørgen Jahre jr, AS Fredie og Bulls Tankrederi AS datert 21. september 1995.

Ifølge denne avtalens pkt. 2 ble partene enige om at gaveoverføringen var ugyldig. Det gjøres gjeldende at Anders Jahres dødsbo hadde den reelle eierinteresse i Anders Jahres Rederi AS fra Anders Jahres død den 26. februar 1982.

Det anføres videre at det tidligere styret i Anders Jahres Rederi AS innså eller burde ha innsatt at boet har hatt den reelle eierinteresse på de tidspunkter de disposisjoner som anføres å være erstatningsbetingende ble truffet.

Det vises i denne forbindelse til:

Bilag 2: Brev fra advokat Einar Abrahamsen til Høyesterettsadvokat Per Brunsvig datert 6. desember 1988.

I dette brevet skriver Abrahamsen bl.a. at; *"Så lenge dødsboets videre skjebne ikke er avklart, står naturligvis fru Jahre ikke fritt i sine disposisjoner som eier av aksjene i Anders Jahres Rederi AS. Denne begrensning i disposisjonsrett forplanter seg naturligvis også videre til selskapets styre, som i utviklingen av selskapets strategi opplever begrensninger nettopp fordi den ovennevnte erklæring i ytterste konsekvens skaper uklarhet om selskapets fremtidige eierstruktur."*

1.3 Kjøp av eiendommen Midtåsen

De tre innklagede besluttet i styremøte den 8. september 1992 at Anders Jahres Rederi AS skulle kjøpe tilbake eiendommen Midtåsen fra Bulls Tankrederi AS til tross for at fru Jahre hadde livsvarig leierett til eiendommen. Det vises her til:

Bilag 3: Protokoll fra styremøte i Anders Jahres Rederi AS datert 8. september 1992.

Einar Abrahamsen og Jørgen Jahre jr. satt på det nevnte tidspunkt også i styret i Bulls Tankrederi AS hvor Jørgen Jahre jr. var styrets leder. Det anføres at det forelå inhabilitet for disses vedkommende ved styrebehandlingen i Anders Jahres Rederi AS.

Kjøpesummen for Midtåsen ble fastsatt til kr 8.000.000,-. Kjøpesummen tilsvarte verdiangivelsen i en takst avgitt av takstmann Harald Abrahamsen. Eiendommens verdi er i taksten beregnet på bakgrunn av eiendommens omsetningsverdi, dog uten heftelser. Det vises her til:

Bilag 4: Takst avgitt av Harald Abrahamsen datert 17. august 1992.

EVENSEN & CO

Som det også fremgår av ovennevnte styreprotokoll, besluttet styret at Jørgen Jahre jr og selskaper tilknyttet ham eller familien Jahre skulle ha forkjøpsrett til eiendommen for en kjøpesum stor kr 8.000.000,-. Anders Jahres Rederi AS mottok ikke vederlag for den påheftede forkjøpsretten.

Skjøte over eiendommen ble utstedt av daværende eier Bulls Tankrederi AS den 16. oktober og tinglyst 19. oktober 1992. Som bevis vedlegges:

Bilag 5: Skjøte datert 16. oktober 1992, tinglyst 19. oktober 1992.

Som det fremgår av skjøtet, ble det tinglyst forkjøpsrett for "*Jørgen Jahre og/eller den han utpeker på ellers like vilkår*". Det anføres at stiftelsen av forkjøpsretten ikke var begrunnet i Anders Jahres Rederi AS' interesse. Etter initiativ fra det nye styret i Anders Jahres Rederi AS har forkjøpsretten bortfalt. Det fremlegges som bevis

Bilag 6: Slettelserklæring avgitt av Jørgen Jahre jr. datert 11. juli 1996.

Slettelserklæringen ble tinglyst den 17. juli 1996.

Samtidig med kjøpet av Midtåsen ble det også inngått en leieavtale mellom Anders Jahres Rederi AS og fru Jahre. Som bevis fremlegges:

Bilag 7: Leiekontrakt mellom Anders Jahres Rederi AS og Freddie Bess Jahre, datert 8. september 1992

I denne avtalen ble Freddie Bess Jahre gitt livsvarig og for eier uoppsigelig leierett til eiendommen. Leien ble fastsatt til kr. 240.000,- årlig. Anders Jahres Rederi AS påtok seg i kontrakten ansvaret for "*alle drifts- og vedlikeholdsomkostninger*". Ved forliksavtalen av 21. september 1995, jfr. bilag 1, ble leieavtalen forbedret slik at plikten til å betale leie bortfalt, men også slik at fru Jahre selv måtte bære de nevnte drifts- og vedlikeholdsomkostninger.

I forbindelse med kjøpet påtok Anders Jahres Rederi AS seg å dekke alle omkostninger ved overtagelsen, herunder dokumentavgift.

Det anføres at Anders Jahres Rederi AS ble påført økonomisk tap som følge av flere av de ovennevnte disposisjoner. Tapet består for det første av de omfattende utgifter selskapet har hatt med vedlikehold og drift fratrukket leieinntektene. Dernest er selskapet påført tap i form av dokumentavgift forbundet med kjøpet. Videre har selskapet lidt tap i form av avsnavn av

avkastningen av eiendommens kjøpesum. Det vil bli redegjort nærmere for utmålingen av tapet nedenfor i punkt 1.8.2.

Det gjøres også gjeldende at de innklagede er erstatningsansvarlige for tap som følge av at eiendommens omsetningsverdi er redusert av den eksisterende leieretten. Dette tapets størrelse er foreløpig ikke bragt på det rene. Det kreves derfor fastsettelsesdom for de innklagedes erstatningsansvar for dette tapet i henhold til påstandens punkt 3.

1.4 Private utgifter for Bess Jahre som er belastet Anders Jahres Rederi AS

I perioden fra 1988 og fremover ble ulike utgifter av personlig art for fru Jahre belastet Anders Jahres Rederi AS. Dette gjelder bl.a. telefon, privatbil og sjåfør. Den nærmere oppstilling over dette tapet er angitt under punkt 1.8.1.

Det anføres at utgiftene nevnt under dette punkt ikke er pådratt i Anders Jahres Rederi AS interesse.

1.5 Diverse advokatutgifter påført selskapet

Fra årsskiftet 1988, har Anders Jahres Rederi AS betalt en rekke fakturaer fra advokatfirmaene Einar Abrahamsen & Co ANS og Thommessen, Karlsrud, Heyerdal & Brunsvig. Som bevis fremlegges:

- Bilag 8:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 7. januar 1988.
- Bilag 9:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 31. desember 1988.
- Bilag 10:** Faktura fra Thommessen, Karlsrud, Heyerdal & Brunsvig datert 13. desember 1989.
- Bilag 11:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 3. januar 1990.
- Bilag 12:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 28. desember 1990.

EVENSEN & CO

- Bilag 13:** Brev fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma til Anders Jahres Rederi AS datert 12. juli 1991.
- Bilag 14:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 12. juli 1991.
- Bilag 15:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 31. desember 1991.
- Bilag 16:** Brev fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma til Anders Jahres Rederi AS datert 2. januar 1992.
- Bilag 17:** Brev fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma til Anders Jahres Rederi AS datert 2. april 1992.
- Bilag 18:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 2. april 1992.
- Bilag 19:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 30. juni 1992.
- Bilag 20:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 31. desember 1992.
- Bilag 21:** Brev fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma til Anders Jahres Rederi AS datert 13. april 1993.
- Bilag 22:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 13. april 1993.
- Bilag 23:** Faktura fra Einar Abrahamsen AS datert 31. desember 1993.
- Bilag 24:** Faktura fra Einar Abrahamsen AS datert 31. desember 1993.
- Bilag 25:** Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 21. april 1994.

Bilag 26: Faktura fra Einar Abrahamsen & Co ANS Advokatfirma datert 4. juli 1994.

Bilag 27: Faktura fra Einar Abrahamsen AS datert 31. desember 1994.

Det anføres at det arbeidet de nevnte fakturaene angir i stor grad ikke er utført i Anders Jahres Rederi AS' interesse. Dette var eller burde ha vært klart for Einar Abrahamsen og også for de to øvrige innklagede. Flere av fakturaene er attestert av Jørgen Jahre jr. og utbetalt av Anders Jahres Rederi AS. Det vises til nedenforstående punkt 1.8.4. med hensyn til tapsutmålingen.

Av flere av de ovennevnte fakturaer og oversendelsesbrev fremgår det at innklagede nr 1, Einar Abrahamsen, i egenskap av advokat har utført en rekke advokattjenester, angivelig for Anders Jahres Rederi AS, i tilknytning til pågang overfor familien Monsen og Continental Trust Company Inc.

Det innrømmes dog at de ovennevnte advokatutgifter i noen utstrekning likevel kan være pådratt i klagers interesse. I hvor stor utstrekning dette er tilfelle vil bli søkt avklart under saksforberedelsen.

1.6 Avtale om betaling av garantiprovisjon til Bulls Tankrederi AS

Ved avtale av 10. februar 1992, inngikk Anders Jahres Rederi AS og Bulls Tankrederi AS avtale om at sistnevnte mot vederlag skulle overta førstnevntes garantiansvar overfor Manufacturers Hannover Norge AS i tilknytning til et lån fra denne banken til selskapet Anna Inc. På avtaletidspunktet eide Anders Jahres Rederi AS 40% av aksjene i Anna Inc. mens Bulls Tankrederi AS eide de resterende 60%.

Bakgrunnen for at avtalen ble inngått er uklar, men ifølge styremøteprotokollen av 10. februar 1992 er det opplyst at bakgrunnen for avtalen var at banken ikke godkjente Anders Jahres Rederi AS som garantist. I følge en tidligere styremøteprotokoll datert 21. juni 1992 fremgår det imidlertid at; *"I forbindelse med overtagelse av Selgers aksjer i Selskapet krever Banken som vilkår for å godkjenne overtakelsen at Anders Jahres Rederi AS overtar 40% av Selgers garantiansvar for Selskapets gjeld til Banken,..."*.

Dessuten fremgår det av et brev fra Manufacturers Hannover Norge AS til Bulls Tankrederi AS datert 21. oktober 1991 at banken forutsatte at Anders Jahres Rederi AS påtok seg 40% av garantiansvaret når selskapet skulle erverve 40% av Anna Inc.

Den 13. november 1991 skriver imidlertid Jørgen Jahre Shipping AS til Manufacturers Hanover Norge AS i et brev som tilsynelatende er et svar på sistnevntes brev av 21. oktober at Bulls Tankrederi AS vil stå som garantist for hele garantiansvaret. Det fremgår av brevet av 13. november at man har kommet frem til dette etter "*interne drøftelser*". Klageren er ikke kjent med annen dokumentasjon fra den relevante periode som er egnet til å kaste lys over hvorfor man endret oppfatning slik at Bulls Tankrederi AS og ikke Anders Jahres Rederi AS skulle være garantist for de 40% av garantiavsvaret.

Det fremlegges som bevis:

- Bilag 28:** Protokoll fra styremøte i Anders Jahres Rederi AS datert 21. juni 1991.
- Bilag 29:** Brev fra Manufacturers Hanover Norge AS til Bulls Tankrederi AS datert 21. oktober 1991.
- Bilag 30:** Brev fra Jørgen Jahre Shipping AS til Manufacturers Hanover Norge AS datert 13. november 1991.
- Bilag 31:** Avtale mellom Anders Jahres Rederi AS og Bulls Tankrederi AS, datert 10. februar 1992.
- Bilag 32:** Protokoll fra styremøte i Anders Jahres Rederi AS datert 10. februar 1992.

Som det fremgår av avtalen besluttet styret i Anders Jahres Rederi AS å gi Bulls Tankrederi AS en kompensasjon/garantiprovisjon på 0,75% av garantibeløpet, tilsvarende USD 27.000 pr. år. Provisjonen løp ifølge avtalen fra 21. juni 1991. Det anføres at garantien og dermed også utgiftene til garantiprovisjon ikke var nødvendige. På denne bakgrunn ble Anders Jahres Rederi AS påført et økonomisk tap tilsvarende provisjonen, jfr. punkt 1.8.3. nedenfor.

1.7 Avtale om lån til Bulls Tankrederi AS

Samtidig med ovennevnte garantiavtale, inngikk Anders Jahres Rederi AS og Bulls Tankrederi AS en låneavtale. Det fremlegges som bevis:

- Bilag 33:** Låneavtale mellom Anders Jahres Rederi AS og Bulls Tankrederi AS datert 10. februar 1992.

Etter denne avtalen lånte Anders Jahres Rederi AS USD 2 millioner til Bulls Tankrederi AS. Lånet ble gitt uten sikkerhet og ble forrentet med 7% p.a. etterskuddsvis. Renten var fast i lånets løpetid. Lånet skulle tilbakebetales etter to år.

Det anføres at markedsrenten for denne type lån på dette tidspunkt var ca 1,5% p.a. høyere enn avtalte rente. Lånet ble gitt uten sikkerhet, og det anføres at låneforholdet var forbundet med uvanlig høy risiko. Bulls Tankrederi AS fikk kun kort tid etter at lånet ble gitt, store økonomiske problemer. Det vises her til styremøteprotokoll i Anders Jahres Rederi AS datert 8. september 1992, jfr. bilag 3 ovenfor.

Det anføres at styret visste eller burde ha visst at markedsrenten lå høyere enn 7% for denne type lån.

Ifølge protokollen fra styremøtet 8. september 1992 uttales det at "*hovedproblemet i Bulls Tankrederi AS har vært likviditetssituasjonen, som utviklet seg meget negativt fra mai måned og utover.*" Etter at de økonomiske problemene i Bulls Tankrederi AS var kjent for Anders Jahres Rederi AS, ble lånebetingelsene reforhandlet den 30. mai 1993 slik at tilbakebetalingen skulle skje avdragsvis og over adskillig lengre tid enn først avtalt. Det vises her til:

Bilag 34: Tillegg til låneavtale av 10. februar 1992 mellom Anders Jahres Rederi AS og Bulls Tankrederi AS datert 30. mai 1993.

Som følge av låneavtalen ble Anders Jahres Rederi AS påført et tap. Dette tapet utgjør markedsrente for lånet i den tid det løp fratrukket faktisk rente, jfr. punkt 1.8.7 nedenfor. Lånet er tilbakebetalt.

1.8 Tapsutmåling

1.8.1. Personlige utgifter til Bess Jahre

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	sum
Lønnskostnader Midtåsen					199.695	272.750	240.788	200.788		914.021
Volvo LY 30730	35.844	35.836	48.950	47.227	57.292		21.044	3.212		249.405
BMW LY 40114						28.464				28.464
Lønn						160.412	141.497			301.909
Refusjon lønn 93/94 - Tørresta							-276.731			-276.731
Velferdskost./tjenestetlf.			1.893	525	666	5.991				9.075
Diverse private kostnader					5.227	7.406		1.502		14.135
Arbeidsgiveravgift						23.029	-19.479			3.550
Sum privat kostnader	35.844	35.836	50.843	47.752	262.880	498.052	107.119	205.502		1.243.828

EVENSEN & CO

1.8.2 Midtåsen - tapsposter fratrukket inntekter samt dokumentavgift.

	1992	1993	1994	1995	1996	sum
Dokumentavgift	200.000					200.000
Drift/vedlikehold Midtåsen	147.360	286.003	305.092	173.895		912.350
Husleieinntekter Midtåsen	-120.000	-253.370	-253.370	-131.852		-758.592
Netto kostnader Midtåsen	27.360	32.633	51.722	42.043		353.728

1.8.3 Garantiprovisjon - Bulls Tankrederi AS

	1992	1993	1994	1995	1996	sum
Garantiprovisjon	244.870	197.775	158.224	62.208		663.077

1.8.4 Advokathonorar

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	sum
Honorar	49.124	68.996	233.177	265.000	289.500	290.000	93.200	30.750		1.319.747
Utlegg				55.381	97.169	53.128	12.136			217.814
Brutto Honorar	49.124	68.996	233.177	320.381	386.669	343.128	105.336	30.750		1.537.561

1.8.5 Rente-/avsavnstap

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	sum
Rentesats	12,44	10,62%	10,41%	9,91%	11,84%	5,57%	5,47%	5,10%	4,63%	
Rente netto kostnader 1988	5.285	9.603	10.396	10.926	14.347	7.549	7.826	7.696	8.762	80.725
Rente netto kostnader 1989		5.577	10.913	12.023	15.788	8.307	8.053	8.858	6.762	78.280
Rente netto kostnader 1990			14.783	29.611	38.884	20.459	21.210	20.857	19.901	165.706
Rente netto kostnader 1991				18.241	45.747	24.069	24.954	24.538	19.511	157.060
Rente netto kostnader 1992					54.569	54.383	56.381	55.443	52.900	273.675
Rente netto kostnader 1993						29.844	60.248	59.246	47.107	196.445
Rente netto kostnader 1994							11.553	22.132	21.117	54.801
Rente netto kostnader 1995								17.366	16.569	33.935
Rente av Midtåsens kjøpesum kr. 8 mill.					161.813	465.753	482.868	474.832	453.058	2.038.324
Sum										3.078.952

1.8.6 Tap i norske kroner

Summen av utgifter under pkt. 1.8.1-4 tillagt avsnstap i pkt. 1.8.5 utgjør

kr.6.877.146

1.8.7 Taputmåling for lånet til Bulls Tankrederi AS

Det kreves erstattet tap som følge av at avtalt fast lånerente var ca. 1,5% under markedsrente. Dette tapet utgjør USD 60.000. I tillegg kreves avsnstap erstattet med USD 10.392. Totaltapet utgjør således USD 70.392.

2. Rettslige anførsler

Saksøker vil anføre at de saksøkte i egenskap av styremedlemmer i Anders Jahres Rederi AS er erstatningsansvarlige for de ovennevnte tap på grunnlag av reglene om styremedlemmers erstatningsansvar i Aksjeselskapslovens § 15-1 og den alminnelige ulovfestede regel om erstatningsansvar for uaktsomme forhold.

Uteblivelsesdom kreves i lovens tilfeller.

Det tas forbehold om ytterligere anførsler og bevis.

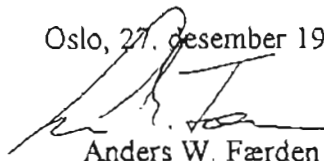
Det nedlegges slik

P Å S T A N D :

1. Einar Abrahamsen, Jørgen Jahre jr. og Odd Gleditsch jr. dømmes til å betale en for alle og alle for en kr. 6.877.146,- til Anders Jahres Rederi AS v/styrets formann med tillegg av 12% morarenter fra 1. februar 1997 til betaling finner sted.
2. Einar Abrahamsen, Jørgen Jahre jr. og Odd Gleditsch jr. dømmes til å betale en for alle og alle for en USD 70.392,- til Anders Jahres Rederi AS v/styrets formann med tillegg av 12% morarenter fra 1. februar 1997 til betaling finner sted.
3. Einar Abrahamsen, Jørgen Jahre jr. og Odd Gleditsch jr. er erstatningsansvarlig for det tap Anders Jahres Rederi AS lider som følge av verdireduksjon på eiendommen "Midtåsen" i Sandefjord kommune som følge av den eksisterende borett til fordel for Freddie Bess Jahre.
4. Einar Abrahamsen, Jørgen Jahre jr., og Odd Gleditsch jr. plikter en for alle og alle for en å erstatte Anders Jahres Rederi AS sakens omkostninger med tillegg av 12% rente fra dommens oppfyllelsesfrist.

Denne forliksklage innsendes i 7 eksemplarer.

Oslo, 27. desember 1996

Anders W. Færden
advokat

Sandefjord likningskontor

Postboks 2223
3238 SANDEFJORD

Vedtak - Endrings sak

Melding til skattyter

Inntektsår 1988 -
1995 og 1997

Navn og adresse		Vedtak sendt skattyter (dato)	Saksnr. - Dokumentnr.
Anders Jahres Rederi AS v/Per Etholm, Eikland AS Postboks 1498 Vika 0116 OSLO		20.4.99	98/006208-2
		Ordinær ligning Anvendt tilleggsskatt	Rekkefølgenr./Løpenr. 04 330 32
Saken avgjort av	☐	Ligningskontoret	X Endrings sak uten klage Fødselsnr./Organisasjonsnr. 929 073 509
	☒	Ligningsnemnda	
	☐	Overligningsnemnda	Om klagereregler, frister, m.v., se vedlegg

Saken gjelder:

Endring av selskapets ligninger for inntektsårene 1988 - 1995 og 1997.

Saksforholdet:

Selskapet ble i ligningskontorets brev av 10.12.1998 varslet om endringer av selskapets ligninger for inntektsårene 1988 - 1995.

Ligningskontorets brev gjengis:

"Nye opplysninger gjør at ligningskontoret med hjemmel i ligningsloven § 9-5 vil foreslå for ligningsnemnda at deler av ligningen for inntektsårene 1988-1995 tas opp til endring.

I følge forliksklage av 26/12-96 er advokathonorarer, som ikke kan betraktes som utgifter i næring, fratrukket inntekten i årene 1988 - 1995. Likeledes framgår det at selskapet har fradragsført kostnader som gjelder Bess Jahre privat.

Beløpene utgjør som følger:

År	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Adv.honorar	49124	68996	233177	320381	386669	343128	105336	30750
Bess Jahre	35844	35836	50843	47752	262880	498052	107119	205502
Sum	84968	104832	388852	368133	649549	833180	212455	236252

Nevnte beløp blir å tilbakeføre til inntekt i de respektive år.

Ligningsnemnda tar stilling til spørsmålet om utligning av tilleggsskatt, jfr. ligningsloven §§ 10-2 og 10-4. Ligningskontoret vil foreslå 60% tilleggsskatt av skatten av beløpene som vedrører adv.honorarene, og 30% av skatten av beløpene som gjelder Bess Jahre.

Til selskapets orientering kan nevnes at dersom tillegsskatt illegges, vil renter bli beregnet. Renter svares med 7% pr. år etter reglene i ligningsloven §9-10, (renter beregnes for hvert hele kalenderår fra utløpet av året etter inntektsåret til det år vedtaket blir truffet). For rente som er påløpt i tiden 1/1-84 til 31/12-92 er rentesatsen 10% pr. år, kfr. forskrift av 15.07.94 om rentesats ved økt skatt eller avgift etter vedtak i endringssak."

I brevet forekommer feil sum for 1990 og 1993. Korrekt beløp skal være henholdsvis kr. 284.020.- og kr. 841.180.-.

Skattyteren anfører:

Det foreligger svar fra selskapets mandant rev.firmaet Bakke Hjelmaas Larsen i brev av 1/2-99.

Fra brevet siteres:

"Etter at forliksklagen ble tatt ut i 1996 ble det ført forliksforhandlinger med de tre tidligere styremedlemmene. Forhandlingene endte i et forlik i 1997 hvorefter Anders Jahres Rederi AS mottok en omforenet erstatning på kr. 1.900.000.

Erstatningsbeløpet ble inntektsført i 1997 som en del av selskapets ordinære skattepliktige inntekt og tatt til beskatning det året. I den grad det etter en endring av ligningen ikke gis fradrag for de kostnader som er erstattet, må etter vår vurdering det erstatningsbeløp selskapet mottok være skattefritt.

På grunnlag av dette ber jeg om endring av ligningen for 1997 slik at selskapets skattepliktige inntekt blir å redusere med kr. 1.900.000.

Når det gjelder det forhold at Anders Jahres Rederi AS aksepterte et erstatningsbeløp som er såvidt lavt i forhold til påstanden i forliksklagen, så skyldes dette blant annet prosessuelle hensyn. Men, det er også klart at forliket reflekterer de innsigelser og tilleggsopplysninger motpartene har kommet med under forhandlingene, og som også det sittende styret åpnet for i forliksklagen. Jeg skal her kommentere dette nærmere for hovedpostene:

Advokathonorarer

De advokathonorarer som det nå er varslet etterligning av er dokumentert i forliksklagen med kopi av den enkelte faktura. Når det gjelder vurderingen av hvorvidt disse kostnadene er pådratt i næring, så forstår jeg ligningskontoret slik at de knytter dette til påstanden i forliksklagen "at det arbeide de nevnte fakturaene angir i stor grad ikke er utført i Anders Jahres Rederi AS' interesse."

I forbindelse med denne vurderingen viser vi imidlertid til forliksklagen punkt 1.5 side 7. siste-avsnitt hvor det sittende styret presiserer: "Det innrømmes dog at de nevnte advokatutgifter i noen utstrekning likevel kan være pådratt i klagers interesse. I hvor stor grad dette er tilfelle vil bli søkt avklart under saksforberedelsen."

Under forliksforhandlingene fremholdt de saksøkte at den vesentlige del av arbeidet var utført i selskapets tjeneste. Det var imidlertid ikke

mulig å kvantifisere dette nærmere. Så langt vi har kunnet bringe på det rene er uten tvil arbeide utført av advokat Brunsvig ikke arbeide for Anders Jahres Rederi AS. Når det gjelder advokat Abrahamsen så er det klart at han har utført arbeide for selskapet i forbindelse med investeringer. På den annen side har advokat Abrahamsen, i tillegg til de honorarene som er medtatt i forlikssklagen, mottatt salgsprovisjon ved salg av et investeringsprosjekt, i tillegg til styrehonorar og eventuelle honorarer fra samarbeidende selskaper. Det er likevel vår konklusjon at deler av det arbeide advokat Abrahamsen har belastet selskapet i honorarer er for arbeide utført i selskapets interesse.

I konklusjon ber vi om at en andel av advokat Abrahamsens honorarer godkjennes til fradrag. Den fradragsberettigede andel må etter dette fastsettes ved skjønn. Vi ber om at 40% av kostnadene til advokat Abrahamsen anses som kostnader i næring og derved med fradragsrett for selskapet.

Vi ber derfor om at ligningskontoret godkjenner en slik fordeling av advokathonorarer som fradragsberettiget og ikke:

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	Sum
Frdrag	19650	27600	41200	128100	154700	137200	42100	12300	562850
Ikke frdrag	29474	41396	191977	192281	231969	205928	63236	18450	974711
Sum	49124	68996	233177	320381	386669	343128	105336	30750	1537561

Privatutgifter fru Bess Jahre

Ligningskontoret har foreslått at de kostnader som i forlikssklagen er benevnt personlige utgifter fru Bess Jahre i sin helhet ikke skal komme til fradrag. På den annen side er det gitt fradrag for drift og vedlikeholdskostnader på eiendommen. Vi er enige i at drift og vedlikeholdskostnader skal komme til fradrag mot de husleieinntekter selskapet har hatt på eiendommen.

I den samlede posten Privatkostnader fru Bess Jahre, inngår i årene 1992-1995 også lønn og annen godtgjørelse til vaktmester på eiendommen, Oddvar Johansen, med kr. 181.491 i 1992, kr. 264.034 i 1993, kr. 240.788 i 1994 og kr. 200.788 i 1995. Kostnadene er belastet ved faktura fra Bulls Tankrederi AS det enkelte år. Kopi av fakturaene følger vedlagt.

Vi har fått opplyst, og det er heller ikke bestridt av det sittende styret, at Oddvar Johansen ved siden av andre gjøremål også har fungert som vaktmester på eiendommen. Sett hen til at andre drifts- og vedlikeholdskostnader Midtåsen er godkjent til fradrag ved ligningen, vil det etter vår vurdering være riktig at også lønnskostnader ved arbeid på eiendommen også godkjennes til fradrag.

Som det fremgår av fakturaene fra Bulls Tankrederi AS er det ikke spesifisert hvilket arbeide Johansen har utført. Vi har under vårt arbeide med forlikssklagen fått opplyst at Johansen i tillegg til arbeidet som vaktmester også har vært "alt-mulig-mann" for fru Jahre. Videre kan det etter vår vurdering legges til grunn at vaktmesterarbeidet også kan ha innbefattet oppgaver som ordinært faller på fru Jahre som leietaker,

og som derfor ikke er fradragsberettiget for selskapet.

Også i dette tilfellet vil vi derfor måtte be om at det gis et skjønnsmessig fradrag for kostnadene. På grunnlag av sonderingen ovenfor ber vi om at det etter skjønn godkjennes til fradrag 25% av lønnskostnader for Oddvar Johansen.

Privatutgifter fru Bess Jahre vil da fordeles slik på fradragsberettiget og ikke:

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	Sum
Fradrag	0	0	0	0	45400	66000	67700	50200	229300
Ikke fradrag	35844	35836	50843	47752	217480	432052	39419	155302	1014528
Sum	35844	35836	50843	47752	262880	498052	107119	205502	1243828

Sammendrag og konklusjon

1. Ikke fradragsberettigede kostnader

På bakgrunn av det ovenstående ber vi om at beløp som ikke godkjennes til fradrag for årene 1988 - 1995 fastsettes slik:

	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	Sum
Advokat honorar	29474	41396	191977	192281	231969	205928	63236	18450	974711
Priv. utg.	35844	35836	50843	47752	217480	432052	39419	155752	1014528
Sum	65318	77232	242820	240033	449449	637980	102655	173752	1989239

2. Erstatningssum kr. 1.900.000

Mottatt erstatning etter forlik, kr. 1.900.000 ble tatt til inntekt og beskattet i 1997. Den vesentlige andel av erstatningsbeløpet anses å være knyttet til de poster som nå ikke kommer til fradrag. Vi ber om at selskapets skattepliktige inntekt for 1997 reduseres med kr. 1.900.000."

Det ble etter telefonisk kontakt 11/3-99 mellom statsaut.rev. Helge A. Østvold og ligningskontoret enighet om at ligningskontoret skulle oversende et notat med bemerkninger til ovennevnte brev. Fra notatet siteres:

"Ligningskontoret har ikke bemerkninger til Deres forslag til avkortninger i den varslede tilbakeførselen vedrørende advokathonorarer og Bess Jahres privatutgifter.

Av det foreliggende tallmaterialet framgår at samlet krav overfor selskapets gamle styre utgjorde kr. 6.877.146.-. Etter inngått forlik ble selskapet tilført kr. 1.900.000.-. Dette utgjør 27.63% av det opprinnelige krav.

Inkludert i kravet inngår også nto. kostnader Midtåsen, garanti-provisjon, samt rente/avsavnstap med i alt kr. 4.970.241.-. Det formodes at selskapet anser beløpet i det alt vesentlige kun som et oppgjør partene imellom uten at skatteplikt utløses.

Det framgår av Deres brev at det mottatte forliksbeløpet på kr. 1.900.000.- er inntektsført i 1997. Det antas at beløpet framgår av notene til regnskapet, og vi tør for ordens skyld be om kopi av notene der den ekstraordinære inntekten er omtalt.

Ligningskontoret mener det i utgangspunktet vil være naturlig å bygge på selskapets krav og det endelige resultat (kr. 1.900.000.-).

I og med at en del av resultatet må antas å kunne henføres til nevnte kr. 4.970.241.-, vil det ikke være unaturlig å benytte samme prosentvise tallstørrelse på forliksbeløpet.

Basert på ovennevnte framkommer følgende:

Mottatt v/forlik (beskattet i 1997)		kr. 1.900.000.-
Herav andel av kr. 4.970.241:	$\frac{1.900.000 \times 4.970.241}{6.877.146} =$	<u>kr. 1.373.165.-</u>
Til fortsatt beskatning i 1997		= <u>kr. 526.835.-.</u>

Oppsummering:

1. Deres forslag til beløp som ikke godkjennes til fradrag settes samlet til kr. 1.989.239.-.
2. Ligningskontoret foreslår at inntekten for 1997 reduseres med kr. 1.900.000.- - kr. 526.835.-, dvs. med kr. 1.373.165.-.

Som svar på nevnte notat har selskapet, ved rev.firmaet Bakke Hjelmaas Larsen, i brev av 7/4-99 uttalt som følger:

"Vi viser til Deres notat av 12/3-99 vedrørende etterligning av selskapet for årene 1988 - 1995.

Vi har på nytt vurdert grunnlaget for det forlik styret inngikk i 1997. Videre har vi i den forbindelse også forsøkt å hensynta de faktiske opplysninger som fremkom i forhandlingene, og prosessrisikoen for de forskjellige elementer i erstatningskravet, slik vi vurderte det ved inngåelse av forliket.

Det er styrets oppfatning at den vesentlige del av det mottatte erstatningsbeløp kan tilskrives de poster som det nå ikke gis fradrag for ved ligningen i de angjeldende årene. Etter en helhetsvurdering er vi likevel ikke uenige i at en andel av erstatningsbeløpet må tilskrives de øvrige krav som ble fremmet mot det tidligere styret.

I mangel av annet og bedre grunnlag, og uten å gi tilslutning til en prinsipiell prosentuell fordeling av erstatningsbeløpet på skattepliktig og skattefri inntekt, er vi i resultat enig i at kr. 526.835 fortsatt skal beskattes i 1997, og at inntekten for 1997 reduseres med kr. 1.373.165.

Vedlagt oversendes kopi av årsregnskapet 1997 med noter og spesifikasjon

av posten andre inntekter hvor mottatt erstatning kr. 1.900.000 inngår.

Vi er takknemlig for å motta en snarlig ny ligning for årene 1988 - 1995 og for 1997."

Ligningsnemnda bemerker:

Etter ligningsloven § 9-5 kan ligningskontoret ta opp endrings-spørsmål uten at det foreligger klage fra skattyteren. Fristen for å ta ligningen opp til endring er 10 år når det er gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger jfr ll § 9-6.

Ligningsnemnda viser til hva som er anført vedrørende saksforholdet, og har ikke ytterligere bemerkninger til ligningskontorets forslag til inntektsendringer.

Tilleggsskatt:

Etter ligningsloven § 10-2 skal det ilegges tilleggsskatt når en skattyter har gitt uriktige eller ufullstendige opplysninger som kunne ha medført for lite ilagt skatt. Etter ligningsloven § 10-4 skal tilleggsskatten i alminnelighet settes til 30%. Er handlingen utøvet forsettelig eller grovt uaktsomt kan tilleggsskatt gis med inntil 60 %.

Ligningskontoret har i sitt varsel foreslått at tilleggsskatt gis med forhøyet sats på inntektstilleggene som vedrører advokathonorar, mens mens tilleggene vedrørende de private kostnadene vedrørende Bess Jahre gis med 30%.

På bakgrunn av de opplysningene som foreligger anser ligningsnemnda at selskapet ved å fradragsføre advokatkostnader som ikke vedrører selskapets næringsvirksomhet i det minste må sies å ha handlet grovt uaktsomt. Tilleggsskatten blir derfor å beregne med 60% for disse forhold.

Når det gjelder de private utgiftene vedrørende Bess Jahre finner ligningsnemnda at tilleggsskatt bør ilegges med 30%, da endel av utgiftene vedrører selskapets eiendom Midtåsen, samt de noe uklare forhold vedrørende drift, bruks- og eierforhold rundt denne.

I følge ligningsloven § 9-10 skal det svares renter av skatteøkningen for hvert hele kalenderår fra utløpet av året etter inntektsåret til det år vedtaket er truffet.

Renter svares med 7% pr. år. For rente påløpt i tiden 1/1-84 til 31/12-92 er rentesatsen 10% pr. år - forskrift av 15/7-94 om rentesats ved økt skatt eller avgift etter vedtak i endringssak.

Etter ligningsloven § 9-6 nr. 1 kan endring av ligning ikke tas opp mer enn ti år etter inntektsåret. Dette medfører at inntektsåret 1988 ikke kan tas opp til endring.

Slutning:

1989:

Inntekten forhøyes med	kr.	77.232.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	35.836.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	41.396.
Renter beregnes for 8 år.		

1990:

Inntekten forhøyes med	kr.	242.820.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	50.843.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	191.977.
Renter beregnes for 7 år.		

1991:

Inntekten forhøyes med	kr.	240.033.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	47.752.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	192.281.
Renter beregnes for 6 år.		

1992:

Inntekten forhøyes med	kr.	449.449.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	217.480.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	231.969.
Renter beregnes for 5 år.		

1993:

Inntekten forhøyes med	kr.	637.980.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	432.052.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	205.928.
Renter beregnes for 4 år.		

1994:

Inntekten forhøyes med	kr.	102.655.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	39.419.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	63.236.
Renter beregnes for 3 år.		

1995:

Inntekten forhøyes med	kr.	173.752.
Tilleggsskatt beregnes med 30% av	kr.	18.450.
Tilleggsskatt beregnes med 60% av	kr.	155.302.
Renter beregnes for 2 år.		

Vedtatt i ligningsnemndas
møte den 19 APR, 1999
Sandefjord ligningskontor

1997:

Inntekten reduseres med	kr.	1.373.165.
-------------------------	-----	------------

Kopi av vedtaket sendt:

Bakke Hjelmaas Larsen, v/statsaut. rev. Helge A. Østvold, Postboks 104,
1376 Billingstad.

SANDEFJORD SKIFTERETT

gjør vitterlig:

År 1999, den 10. juni ble rett holdt i rettens lokaler i Sandefjord Tinghus.

Dommer: Sorenskriver Knut Rønning

Protokollfører: Dommeren.

Til stede: Dommeren alene.

Sak nummer: S 94 - 343, Anders Jahres dødsbo

Saken gjelder: Spørsmål om utøvelse av rettigheter som aksjonær i Anders Jahres Rederi AS.

Det ble truffet slik

B e s l u t n i n g :

Anders Jahres dødsbo er eier av alle aksjene i Anders Jahres Rederi AS.

Ved vedtak av 19. april 1999 av ligningsnemnda i Sandefjord ble det foretatt etterligning av

Anders Jahres Rederi AS for årene 1989 - 1997. Selskapet ble ilagt ordinær skatt, tilleggsskatt og renter. Styremedlem i selskapet, statsautorisert revisor Helge A. Østvold, har foreløpig beregnet selskapets samlede forpliktelser etter endringen til kr. 1.034.000,-. Klagefristen for vedtaket var 12. mai 1999.

Østvold har i brev av 24. april 1999 til advokat Even Wahr-Hansen, som er bobestyrer i Anders Jahres dødsbo, uttalt:

"Vedtaket er så vidt jeg kan se i overensstemmelse med det vi tidligere har diskutert i styret og vår korrespondanse med ligningskontoret."

Foruten Østvold, er advokat Tom Haugård Evensen og direktør Per Etholm medlemmer av styret

Advokat Even Wahr-Hansen har i ekspedisjon av 30. april 1999 uttalt

"Vedtaket er i tråd med det selskapets styre har gått inn for. Jeg stiller meg bak styrets vurdering, og vil anbefale at boet ikke bruker sin generalforsamlingskompetanse til å instruere styret om å forfølge saken videre."

I telefax av 12. mai 1999 til advokat Wahr-Hansen med kopi til Sandefjord skifterett har advokat Truls Leikvang på vegne av boets eneste loddeier, Bess Jahre, fremsatt følgende begjæring.

"På vegne av fru Bess Jahre vil jeg be om at boet pålegger styret i selskapet å påklage ligningen til overligningsnemnda."

Både endringsvedtaket, tidligere varsel om endring og advokat Leikvangs telefaks inneholder nærmere utdypning av både de faktiske omstendigheter og rettsanvendelsen. Skifteretten går imidlertid ikke nærmere inn på disse forholdene.

Advokat Even Wahr-Hansen har gitt en nærmere redegjørelse i telefax av 19. mai 1999. Han konkluderer slik:

"Jeg opprettholder derfor mitt tidligere standpunkt som en anbefaling til boet."

Skifteretten har senere, fra avdelingsdirektør Peder Berg i Finansdepartementet, blitt meddelt at Staten og Sandefjord kommune, som de største kreditorer i boet, ikke ser noen grunn til å påklage vedtaket.

Skifteretten bemerker at klagefristen nå har gått ut. En kan likevel ikke se bort fra at en klage likevel kan bli behandlet dersom den inngis nå. Skifteretten finner derfor grunn til å behandle saken.

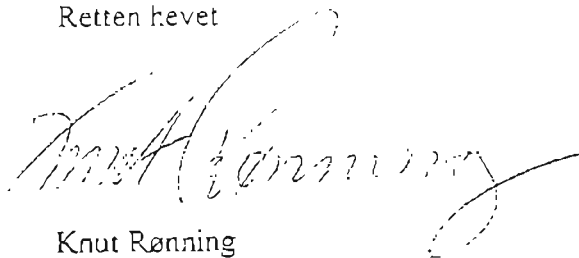
Boet er et dødsbo under offentlig skifte. Det er kun en loddeier, Bess Jahre. Skifteretten er etter skiftelovens § 19 bundet av loddeierens beslutning angående forvaltningen av boet så fremt skifteretten ikke finner at beslutningen strider mot kreditorenes tarv.

Boet er et insolvent dødsbo. Det er ingen netto midler i boet. Bobehandlingen foregår med midler som lånes fra staten. Ved utgangen av 1998 var det trukket i overkant av kr 72.000.000 på garantiordningen. Bobehandlingen er således lånefinansiert slik at midler som måtte komme inn som følge av rettstvister først vil gå til dekning av lån opptatt til kostnader ved bobehandling. Når disse kostnadene er dekket, skal kreditorene ha dekning. Det største kravet er skattekrav som inklusive renter utgjorde ca. kr 780.000.000 i 1990. I tillegg kommer senere påløpte renter. Etter skifterettens oppfatning er sannsynligheten for at boet som et resultat av de pågående rettssaker blir tilført verdier som gir utbytte til loddeieren etter at massegjelden og godkjente krav i boet er dekket så liten at en i praksis kan se bort fra den. Under slike omstendigheter kan ikke loddeierens standpunkt ha særlig vekt i seg selv. Det må i tilfelle være den argumentasjonsverdien som ligger bak standpunktet som blir utslagsgivende. Om fordelingen av midlene skulle kunne bli annerledes i en eventuell konkurs, finner ikke skifteretten grunn til å ta hensyn til. En må forholde seg til at boet pr i dag har status som et insolvent dødsbo.

Skifteretten finner på den annen side ikke grunn til å tillegge skattekreditorenes votum i saken særlig vekt. Spørsmålet gjelder et skattekrav. Skattekreditorene har i praksis på dette punkt en klar partsinteresse som gjør det vanskelig å innta et uhildet standpunkt.

Etter en samlet vurdering har skifteretten blitt stående ved at det i det foreliggende tilfellet bør legges avgjørende vekt på styrets og bobestyrers tilrådinger. Det finnes begge steder betydelig skatterettslig ekspertise, selv om dette også er tilfelle hos de advokater som representerer Bess Jahre. Skifteretten har ikke kapasitet til å gå i dybden og foreta en selvstendig faglig vurdering av denne type spørsmål under bobehandlingen. Skifteretten har imidlertid tillit til at de nevnte personer har gjort en forsvarlig vurdering på et faglig grunnlag. Det er ingen reelle interesser som tilsier at loddeieren bør kunne sette til side denne vurderingen i det foreliggende tilfellet. En klage som ikke fører frem, vil påføre boet ytterligere omkostninger og derved lede til redusert dekning for kreditorene. Skifteretten finner derfor at kreditorenes tarv tilsier at det ikke blir brukt ressurser på å påklage ligningsvedtaket, jfr skiftelovens § 19. Skifteretten finner derfor ikke grunn til å treffe beslutning om at boet skal begjære ekstraordinær generalforsamling i selskapet og der instruere styret om å påklage ligningsvedtaket.

Retten hevet

Knut Rønning

Sorenskriver

SANDEFJORD SORENSKRIVEREMBETE

Sandarveien 1, Postboks 73, 3201 Sandefjord

Telefon 33484800 - Telefaks 33484888 - Bankgiro 2490.06.00093 - Postgiro 0809 5049150

FORTROLIG
UNNTATT OFFENTLIGHET, JFR OFFL § 1, 3. LEDD

✓ Advokat Even Wahr-Hansen
 ✓ Advokatfirmaet BA-HR
 Postboks 1524, Vika, 0117 OSLO

Avdelingsdir. Peder Berg
 Finansdepartementet
 Postboks 8008, Dep., 0030 OSLO

24 FEB. 1997

Rådmann Geir Ustgård, c/o økonomisjef Thor Fjellanger,
 Rådhuset, Postboks 2025, 3237 SANDEFJORD

Advokat Knut Ro
 Ø. Slottsgate 12 B, 0157 OSLO

Advokat Sven Marius Urke
 Regjeringsadvokatembetet
 Postboks 8012, Dep., 0030 OSLO

Direktør Per Etholm
 Anders Jahre AS
 Postboks 1498, Vika, 0116 OSLO

Advokat Sveinung Eliassen
 Veritashammaren 15, 4007 STAVANGER

Advokat Tom Haugård Evensen
 Advokatfirmaet Evensen & Co ANS
 Postboks 334, 0101 OSLO

20. februar 1997

125

ANDERS JAHRES DØDSBO - REALISASJON AV ANDERS JAHRES REDERI AS**1. Innledning.**

Det vises til tidligere diskusjoner på skiftesamlingen og telefonsamtaler eller møter med de enkelte av dere etter forrige skiftesamling. Jeg har funnet det hensiktsmessig å utarbeide et notat som gir en oversikt over problemstillingene. Notatet er ment som et utgangspunkt for å avgjøre hvordan boet bør forholde seg med aksjene i rederiet. Notatet er ment som et utgangspunkt for en diskusjon i neste

skiftesamling. Notatet er blant annet foranlediget av en fornyet interesse for å kjøpe eiendommen Midtås fra en person som også tidligere har meldt sin interesse for dette.

2. Prinsipielle utgangspunkter for dødsboskifte.

Det følger av skiftelovens § 15 at skifteretten skal dra omsorg for at boets eiendeler nyttiggjøres og skjøttes på hensiktsmessig måte under skifte. Skifteretten kan, når det finnes hensiktsmessig, anta en bestyrelse til å bistå skifteretten med hele boets forvaltning etter skiftelovens § 16 i den form den får anvendelse i dette boet. Det følger videre av skiftelovens § 109 at boets eiendeler skal gjøres om i penger for så vidt det er nødvendig for å dekke gjelden. Boet er insolvent, og det er derfor nødvendig å gjøre om alle eiendeler i penger. Etter skiftelovens § 103 skal pengene deretter fordeles blant kreditorene ved utlodning. Det må være en selvsagt forutsetning at et skifte skal foretas så raskt som mulig etter disse regler. Det påhviler bobestyreren et ansvar for at bobehandlingen avvikles med tilbørlig hurtighet. Etter skifterettens oppfatning har fremdriften når det gjelder Anders Jahres Rederi ligget tilbake for det som er ønskelig.

Det følger av det ovenstående at et dødsbo ikke over tid skal drive næringsvirksomhet som skipsreder eller som eiendomsutvikler. Eiendelene skal raskest mulig omgjøres i penger og skifte skal foretas. Hvor raskt det er mulig å gå frem vil variere med forholdene i den enkelte sak.

3. Boets erverv av aksjene i Anders Jahres Rederi.

I september 1995 inngikk boet en avtale med Bess Jahre hvorved boet ble eier av samtlige aksjer i selskapet. Avtalen innebar at Bess Jahre erkjente at en gaveoverføring av den store majoriteten av aksjene i selskapet i 1979 var ugyldig. Avtalen innebar således at det ble erkjent at boet hele tiden fra dødsfallet hadde vært eier av aksjene. Avtalen ble inngått etter at Sandefjord byrett som førsteinstansdomstol etter tvist hadde tilkjent boet eiendomsretten til aksjene. Dommen var imidlertid påanket av Bess Jahre.

Boet har i kraft av sin posisjon som eneeier stemmerett for samtlige aksjer i generalforsamlingen. Dette innebærer at boet har full kontroll med selskapet innenfor aksjelovens rammer. Den daglige forvaltning utøves av styret. I skiftesamling den 10. oktober 1995 var det enighet om at bobestyreren skulle representere boet i generalforsamlingen og stemme for at styret skulle bestå av Per Etholm, Tom Haugård Evensen og Helge Østvold. Disse er senere valgt som styremedlemmer og Per Etholm er valgt som styrets formann.

4. Verdier og gjeld i selskapet.

4.1. Anna Inc.

Selskapet er etter det jeg har forstått registrert i Liberia og er eiet med 60 % av Bulls Tankrederi og 40 % av Anders Jahres Rederi AS. Selskapet er eier av skipet SGC Pioneer. Skipet går på timecharter med et rederi i Hong Kong. Anna Inc ble stiftet i mai 1990. Det har vist seg at skipets tekniske tilstand er skuffende dårlig.

Det er opplyst at eierne av skipet forhandler med befrakter om tilbakelevering av skipet før certepartiperiodens utløp. Hensikten er å få skipet tilbakelevert i Østen og selge skipet for skraping.

Anders Jahres Rederi AS har avgitt garanti for Anna Inc's forpliktelser og stilt sikkerhet for garantiforpliktelsene slik undertegnede har forstått forholdet. Dette innebærer at deler av

selskapets kontantbeholdning er bundet opp på grunn av sikkerhetsstillelsen.

Fra styret i Anders Jahres Rederi AS er det opplyst at man regner med at Anna Inc-engasjementet vil være avviklet i løpet av august 1997. Det er opplyst at det er sannsynlig at Anders Jahres Rederi AS vil lide et tap i denne forbindelse, men at dette neppe vil overstige USD 800.000, som f.t. tilsvarer ca. NOK 5.280.000. Etter det som er opplyst kan imidlertid tapet bli betydelig lavere.

4.2. Eiendommen Midtås.

Som et ledd i forliksavtalen av september 1995 ble Bess Jahre tilstått en borett på eiendommen Midtås. Boretten gjelder for hennes livstid og er knyttet til hele eiendommen. Bess Jahre skal ikke betale husleie, men dekke alle vedlikeholds- og driftsutgifter knyttet til eiendommen. Eiendommen er i tilknytning til avtaleinngåelsen nøye besikket av Norges Byggforskningsinstitutt. Hovedkonklusjonen i rapporten var at eiendommen var i god teknisk stand alderen tatt i betraktning. Denne rapporten danner utgangspunktet for den vedlikeholdsplikten som påhviler Bess Jahre.

I forliksavtalen av september 1995 fremgår det at boet ikke har rett til å selge eiendommen så lenge Bess Jahres borett eksisterer uten samtykke fra Bess Jahre. Boet har imidlertid rett til å tre inn som eier av eiendommen selv. Avtalen er ikke til hinder for at boet kan avhende sine aksjer i Anders Jahres Rederi AS forutsatt at man før avhendelsen har besørget at eiendommen blir overført til boet selv eller til et annet rettssubjekt som er heleiet av boet. Skal Anders Jahres Rederi AS eller boet overdra eiendommen til heleiet rettssubjekt, krever dette i utgangspunktet Bess Jahres samtykke. Samtykke kan imidlertid ikke nektes uten saklig grunn.

Anders Jahres Rederi AS kjøpte eiendommen fra Bulls Tankrederi AS i 1992 for kr. 8.000.000. Kjøpesummen tilsvarer verdiangivelsen i en takst avgitt av takstmann Harald Abrahamsen.

Advokat Evensen og jeg ba i september 1996 eiendomsmegler Tore Solberg i Sandefjord gi en verdivurdering av eiendommen. I verdivurderingen er det oppgitt at tomtearealet ifølge målebrev til sammen utgjør 60,072 m². Solberg har antydnet at den mest gunstige løsning vil være et salg av hovedbølet med ca 15 dekar tomt separat og at det resterende område utnyttes til tomter. Antydningensvis kunne den samlede verdien av tomtearealet bli 7 - 8 mill. og hovedeiendommens verdi kunne utgjøre 8 - 10 mill. Verdianslaget ligger etter dette i størrelsesorden 15 - 18 mill. Ved verdiansettelsen er det ikke tatt noe hensyn til Bess Jahres borett. Det må gjøres et betydelig fradrag når man beregner nåverdien av en slik borett. Bess Jahre er 75 år og hennes resterende forventede levealder er statistisk pr. oktober 1996 11,59 år. Fradraget må trolig beregnes til omkring 2 - 3 millioner kroner, men det er ulike måter å regne på som gir ulike resultater.

Rådmann Ustgård har gjennomgått eiendomsmegler Solbergs verdianslag. Han har gitt uttrykk for at han mener at Solbergs beregninger over mulig utnyttbart tomteareale er altfor optimistisk. Er dette riktig, er verdien betydelig lavere enn anslått av Solberg. Eiendomsverdien vil dessuten svinge over tid som følge av endringer i markedet.

4.3. Kontantbeholdning.

Anders Jahres Rederi AS hadde - etter det jeg kan se av regnskapene - en kontantbeholdning på ca NOK 24 mill. pr 31.12.1995. Deler av kontantbeholdningen er bundet opp som sikkerhetsstillelse for forpliktelser som påhviler Anna Inc.

4.4. Gjeld.

Selskapet har på passivasiden en betydelig "utsatt skatt" som har tilknytning til tidligere oppebårede gevinster. Skatten forfaller til betaling i en periode som går nærmere 4 år fremover. I et utkast til fisjonsbalanse i forbindelse med tidligere forhandlinger i 1996 er posten ført opp med ca kr 5.850.000. I tillegg var det pr 31.12.1995 ordinær skattegjeld og ansvar for Anna Incs forpliktelser. I utkast til fisjonsbalanse basert på regnskapene pr 31.12.1995 er den samlede gjeld oppført med kr 35.292.786. Herav utgjorde gjeld knyttet til Anna Inc etter hva jeg kan se NOK 27.784.960. Den gjentående gjeld blir da NOK 7.507.826 inkl. utsatt skatt.

4.5. Styreansvar.

Styret i Anders Jahres Rederi AS har tatt ut forliksklage mot Einar Abrahamsen jr., Odd Gleditsch jr. og Jørgen Jahre jr. Forliksklagen er tatt ut i samsvar med beslutning i skiftesamlingen den 16. september 1996.

I forliksklagen har Anders Jahres Rederi AS krevet seg tilkjent kr 6.877.146 med tillegg av USD 70.392 samt morarenter på begge beløp. I tillegg er det krevet fastsettelse av erstatningsansvar i forbindelse med eiendommen Midtås og saksomkostninger.

4.6. Goodwill.

Selskapet bærer Anders Jahres navn. En kan ikke se bort fra at det fortsatt er en betydelig goodwillverdi knyttet til dette navnet. Denne verdien representerer også et mulig aktivum for boet ved salg av aksjene.

4.7. Mulige andre rettsposisjoner.

Siste termin av den såkalte "rådhusgaven" ble oppfylt av Anders Jahres Rederi AS i 1974. Terminen var på NOK 10 mill. Anders Jahres Rederi AS finansierte gaven i hovedsak ved å selge en aksjepost i Bulls Tankrederi AS. Kjøper var Lazard Brothers i London. En må imidlertid regne med at banken har opptrådt som nominee på vegne av et rettssubjekt som boet hevder tilhører boet.

Bobestyreren har hatt tanker om at Anders Jahres Rederi AS muligens kan stå som medsaksøker i fremtidige søksmål som eventuelt måtte bli anlagt i utlandet på denne bakgrunn. I tillegg kommer eventuelle - og for boet helt ukjente og etter hvert lite sannsynlige - posisjoner selskapet kunne ha i utlandet som kan bidra til å fremme boets sak.

5. Kostnader forbundet med fortsatt å være eier av rederiet.

Anders Jahres Rederi AS er det eneste aktivum som er tilført boet hittil som følge av boets virksomhet i 1990-årene. Det har imidlertid hittil ikke lyktes å få en eneste krone ut av selskapet heller.

Boets virksomhet er f.t. i sin helhet lånefinansiert. Boets massegjeld til staten for lån opptatt til utgifter til bobehandling overstiger f.t. selv de mest optimistiske ideer om hva selskapet kan være verd. Dette betyr at alt boet har investert i selskapet er finansiert ved lån. Lånet er gjenstand for forrentning. Boets samlede beregnede renteutgifter i perioden frem til 30. september 1996 utgjør NOK 2.425.443.

På selskapets hånd påløper det betydelige ordinære kostnader til administrasjon av selskapet. I tillegg har selskapet engasjert advokater for å anlegge søksmål om styreansvar og for å foreta

løpende vurderinger av mulighetene for realisasjon av de enkelte verdier.

6. Sentrale elementer for å finne en løsning.

I punkt 7 nedenfor vil jeg behandle ulike måter å realisere boets eierinteresser på. Uansett hvilken modell man velger, må man imidlertid ta stilling til en del sentrale spørsmål. Disse kan listes opp slik:

6.1. Salgsverdien av Midtås.

Midtås er en meget spesiell eiendom. Det er egentlig svært vanskelig å vite hva denne er verd for den er utbudt for salg i det åpne marked. Dertil kommer at salgsverdien vil avhenge av hvordan eiendommen kan utnyttes. Dette vil avhenge av hvordan området kan reguleres. Under enhver omstendighet er det vel klart at det ligger utenfor hva boet bør befatte seg med å være eier av et aksjeselskap som skal drive med eiendomsutvikling.

Så lenge Bess Jahre har en horett, er det umulig å fremby eiendommen i det åpne marked. Den kan bare kjøpes av en som Bess Jahre godkjenner. Vi har f.t. en slik kjøper som vil overta eiendommen. Han er villig til å gjøre dette på mange måter - i prinsippet etter de fleste av de modellene som er nevnt i i punkt 7 nedenfor. Vedkommende har opplyst at han har Bess Jahres samtykke. Spørsmålet blir derfor hvilken verdi vi er villig til å selge eiendommen for nå - enten den går med ved et salg av aksjene i selskapet, den selges isolert med Anders Jahres Rederi som selger eller den selges ved at den følger med ved salg av aksjene i et selskap etter en fisjon av Anders Jahres Rederi AS.

Etter min mening er det riktig av boet å selge eiendommen nå hvis prisen er høy nok. Jeg har tidligere muntlig overfor dere alle indikert hvor jeg mener grensen bør ligge. Dette setter jeg imidlertid ikke på papiret på grunn av faren for at brevet kan komme på avveier. Det kan være at skiftesamlingen ønsker å sette en langt høyere minsteverdi enn den jeg har foreslått. I så fall er det greit nok. Vi kan prøve om kjøperen er interessert innenfor en slik ramme og i motsatt fall vil vi antakelig kunne avgrense mot realisasjon av Midtås på det nåværende tidspunkt. Setter vi en slik verdi, kan det godt hende at kjøperen trekker seg ut nå, men eventuelt kommer tilbake senere.

I den minsteprisen jeg har antydnet har jeg også tatt høyde for at markedet vil kunne svinge.

Vi har også foretatt sondering mot en annen mulig kjøpergruppering av eiendommen som kunne tenkes å få fru Jahres samtykke. Fra denne grupperingen ser det imidlertid ikke ut til å være mulig å oppnå en pris som virker interessant hensett til det vedtak som ble gjort i skiftesamlingen den 3. oktober 1996.

Salg av eiendommen vil, uansett hvordan den tekniske gjennomføres, være konsesjonspliktig.

6.2. Realisasjon av boets eierandel i Anna Inc.

Salg av boets eierandel til majoritetsinnehaveren, Bulls Tankrederi, har tidligere vært drøftet. Såvidt jeg forstår, er ikke dette realistisk nå.

Det virker lite sannsynlig at vi kan oppnå en god pris på selskapet ved salg - isolert eller som en del av aksjesalget. Spørsmålet er snarere hvor mye Anna Inc trekker prisen nedover. Skal vi unngå at Anna Inc reduserer verdien av selskapet, må vi være forberedt på å stille en garanti for hvordan dette engasjementet faller ut. Garantien bør eventuelt sikres med pant i deler av kjøpesummen. Etter min oppfatning er det kommersielt forsvarlig å løpe risikoen

ved å gi en slik garanti.

6.3. Styreansvaret.

Det er neppe noen grunn til å tro at noen kjøper vil betale noe for krav basert på styreansvar. Dette mulige kravet bør derfor under enhver omstendighet ikke følge med i salget. Det er intet i veien for at Anders Jahres Rederi AS kan overdra sitt mulige krav på ansvar overfor det gamle styret til boet forut for et eventuelt salg av f.eks. aksjene.

6.4. Øvrige eiendeler og posisjoner.

Verdien av de øvrige eiendeler er lettere å forholde seg til. Det er dog vanskelig å ha noen sikker oppfatning om goodwillverdien av selskapesnavnet.

Når det gjelder en mulig rettslig posisjon i utlandet, har hobestyreren opplyst at det etter engelsk rett ikke er godt nok at Anders Jahres Rederi AS cederer sine mulige rettigheter til boet. Man kan derimot fisjonere selskapet og la denne rettigheten gå med i det utfisjonerte selskapet som ikke behøver bære navnet Anders Jahres Rederi AS. Etter min oppfatning er rettigheter og muligheter på dette punktet forholdsvis hypotetiske og ligger eventuelt langt inn i fremtiden. Jeg tror ikke vi bør bruke mye ressurser på å bevare slike posisjoner.

7. Mulige løsningsmodeller.

Salg av aksjene er den greieste modellen. Selger man aksjene, kommer det kontanter direkte inn i boet og det utløser såvidt jeg kan skjønne ingen skattemessige forpliktelser. En slik løsning på det nåværende tidspunkt forutsetter at man avgir en garanti for det økonomiske utfallet av engasjementet i Anna Inc. I motsatt fall blir prisen antakelig alt for trykket. Venter man med å selge til etter sommeren, vil antakelig denne usikkerheten bli eliminert.

Det er også mulig å fisjonere selskapet og selge aksjer i det gamle selskapet eller i det utfisjonerte selskap eller i et av de utfisjonerte selskapene. På denne måten kan man selge noen av eiendelene og beholde andre. Velger man en slik løsning, må man imidlertid foreta en nøye vurdering av de skattemessige konsekvenser både på kort og lang sikt.

Den tredje muligheten er at Anders Jahres Rederi AS selv forestår realisering av eiendelene og at selskapet senere likvideres og likvidasjonsutbyttet overføres til boet. Dette kan også skje gradvis i form av nedskrivning av aksjekapitalen. Også ved valg av dette alternativet må den skattemessige situasjonen vurderes.

8. Konklusjon.

Etter min vurdering bør boet realisere aksjene nå til en kjøper som er villig til å betale en interessant pris. Jeg har antydnet elementene i hvordan en slik interessant pris bør beregnes.

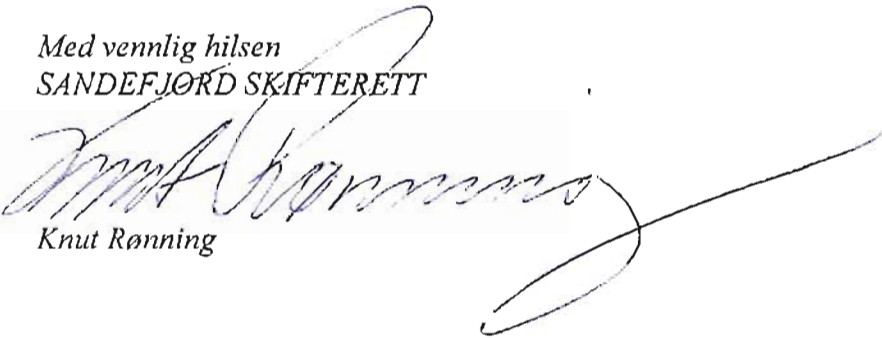
Blir ikke skiftesamlingen enig om en verdi på Midtås som denne kjøperen aksepterer og en løsning av de øvrige spørsmål, er den naturlige konsekvens at en realisasjon av Midtås utstår inntil Bess Jahre fraflytter eiendommen. Etter min mening var boretten hun fikk det eneste vi ga i forliket med henne i 1995, og jeg synes det vil være uanstendig på denne bakgrunn om boet uten å ha noen rett til det skal anmode henne om å flytte ut av eiendommen.

Hvis man velger å vente til boretten opphører - eller eventuelt blir tvunget til dette - må man så raskt som mulig realisere de øvrige eiendelene i Anders Jahres Rederi AS og overføre verdiene til boet. Den teknikken som velges for dette må være slik at boet og selskapet betaler minst mulig skatt. I

motsatt fall ville man ikke oppfylle bobehandlingens formål om å skaffe høyest mulig dekning til kreditorene. Teknikken må imidlertid være slik at den er skattemessig helt vanntett og at det ikke kan stilles spørsmål ved transaksjonenes art.

Styreansvarssaken bør om mulig søkes løst ved forlik uten for stort ressursbruk fra selskapets eller boets side. Jeg har tidligere indikert muntlig overfor de enkelte av dere hvilket nivå jeg mener denne saken bør løses på. Av taktiske grunner setter jeg heller ikke her noe tall på papiret.

Med vennlig hilsen
SANDEFJØRD SKIFTERETT

Knut Rønning

F. KONKURSVÅND BRE

SANDEFJORD KOMMUNE
Ordfører

Seksjon: Folkevalgt
Saksbehandler: Bjørn Ole Gleditsch
Direkte innv.: 33416210

VEDLEGG 37
28 JULI 2006

1 av 2

EWH

Anders Jahres dødsbo v/bobestyrer Even Wahr Hansen
Advokatfirma BA-HR
Postboks 1524 Vika
0117 OSLO

Deres ref.:

Deres brev av :

Vår ref.: (Oppgis ved svar)

Dato:

06/2768-7/520

27.07.2006

SALG AV EIENDOMMEN "MIDTÅSEN"

Skiftesamlingen for Anders Jahres dødsbo vedtok før sommeren å selge Anders Jahres tidligere boligeiendom "Midtåsen".

Med de kvaliteter eiendommen representerer både arkitektonisk og som en historisk dokumentasjon av en viktig epoke i Sandefjord, vil det være sterkt ønskelig å sikre eiendommen til bruk for formål som kan komme allmennheten til gode.

Som ordfører i Sandefjord har jeg derfor tatt initiativ til å klarlegge hvilke muligheter som kan være aktuelle for både å kjøpe og forvalte eiendommen til en slik allmenntilgjengelig bruk.

Det kan også opplyses om fylkeskommunen har varslet at fylkeskommunen i samarbeid med Riksantikvaren vil vurdere om de arkitektoniske og historiske kvaliteter tilsier at hele eller deler av eiendommen bør fredes. En eventuell fredning kan åpenbart ha betydning for eiendommens salgsverdi.

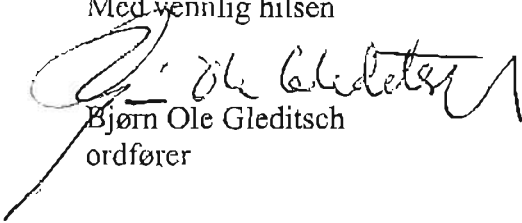
Å få klarlagt hvordan et kjøp av eiendommen kan finansieres og hvilke driftsforutsetninger som skal legges til grunn for en forvaltning av eiendommen som ivaretar allmennhetens interesser, vil ta noe tid. Videre vil også forsvarlige fredningsvurderinger kreve nødvendig tid.

På vegne av Sandefjord kommune vil jeg derfor be om at salgsprosessen foreløpig ikke starter opp. For at ikke boet skal bli belastet med unødvendig kostnader ved en slik utsettelse av salgsprosessen, er kommunen villig til å dekke de eventuelle nye driftskostnader for eiendommen som kan påløpe som følge av at oppstart på salgsprosessen utsettes noe.

66

Jeg forutsetter at sentrale aktører i det videre arbeid med eiendommen samles til møte i siste halvdel av august for å drøfte hvordan en kan gjennomføre en salgsprosess som så langt det er praktisk og økonomisk mulig ivaretar både boets interesser og de hensyn til allmennheten som er nevnt ovenfor.

Med vennlig hilsen

Bjørn Ole Gleditsch
ordfører

Gjenpart sendt:
Sørenskriver Knut Rønning
Finansdepartementet
Statsaut. revisor Hclgc Østvold

Even Wahr-Hansen

Fra: Even Wahr-Hansen
 Sendt: 29. juli 2006 23:37
 Til: 'bjorn.ole.gleditsch@sandefjord.kommune.no'
 Kopi: 'hao@bhl.no'
 Emne: MIDTÅSEN

Takk for Deres brev 27 d m. Jeg har kontorfravær i et lengre tidsrom framover og besvarer det av praktiske årsaker pr e-post.

Vi samtalte i denne uken om Sandefjord kommunes interesse i å erverve eiendommen (som Anders Jahres bo vil overdra til kjøper gjennom salg av aksjene i Midtåsen AS).

Som jeg understreket i vår første samtale for noen uker siden er boets overliggende strategi å legge forholdene maksimalt til rette for å kunne vinne fram i rettsprosessen på Cayman Islands mot Monsenkretsen. Den strategien er kjernen i instruksen jeg arbeider under for boet. Et hovedproblem er Monsenkretsens påstand om at boet ikke er noe annet enn en representant for det offentlige som forsøker å få dekket sitt skattekrav. Hvis Monsenkretsen får gjennomslag for det synet vil boet miste sin søksmålsrett for alle eller vesentlige krav på Cayman Islands. Boet har møtt Monsenkretsens innsigelse ved i detalj å dokumentere at boet aldri har disponert etter instruks fra det offentlige og heller aldri har favorisert det offentlige. **Ikke-favorisering** av det offentlige må videreføres til punkt og prikke av boet.

Det er forlengst bekjentgjort at Midtåsen AS og eiendommen vil bli holdt ut i markedet fra medio august. Av grunn som nevnt ovenfor kan det dessverre ikke komme på tale å gjøre om på denne tidsplanen for å imøtekomme kommunens behov. Jeg opprettholder derfor oppdraget Helge A Østvold har fått fra boet om å igangsette salgsarbeidet fra medio august. I den grad en fredningsprosess er igangsatt på det tidspunktet vil det bli gitt opplysning om det i salgsoppgaven.

Det er beklagelig at boet er i en situasjon der håndteringen av eiendeler og posisjoner i Norge bestemmes av en rettsprosess på Cayman Islands. Boet inngikk forliksavtale med bl a Monsenkretsen i februar 2002. Hadde den blitt effektiv ville boet kunnet se fritt på et salg av Midtåsen AS. Dessverre trakk Monsenkretsen seg fra forliket i april 2002 etter oppfordring fra Anders Jahres Humanitære Stiftelse. Stiftelsen lanserte styremedlem Herbjørn Hansson som sannhetsvitne for at det var Kosmos som var eier av utenlandsformuen. Anders Jahre hadde bare underslått den(!) Forliket ble torpedert og konsekvensene av stiftelsens intervensjon er fortsatt rettergang for boet på Cayman Islands.

Helge A Østvold er tilbake i arbeid ca 10 august. Om ønskelig kan jeg i august kontaktes på det mobiltelefonnummer De har brukt til nå (jeg ber om at det ikke gis til utenforstående). Legger De igjen beskjed og telefonnummer vil jeg ta kontakt tilbake, sannsynligvis samme kveld.

Med vennlig hilsen
 ANDERS JAHRES BO
 Even Wahr-Hansen

Alf R.
Jacobsen

Eventyret
Anders
Jahre

Forlaget
Oktober A/S,
Oslo

I 1980-årene har Kosmos fortsatt den forsiktige ekspansjonen på Anders Jahres «bunnsolide» grunnlag – og engasjerer seg nå i oljeboring til havs med en plattform bestilt i Frankrike. I 1982 er Anders Jahres rederier landets nest største – etter Sig. Bergesen d.y.

Dette er historien om Anders Jahres innsats i norsk shipping og hvalfangst, slik man kjenner den fra festtalene.

Til stående applaus fra aksjonærene gikk 88-åringen fra borde etter femti år som sjef for Kosmos-konsernet.

Av sin umåtelige formue hadde shippingkongen skapt seg et u dødelig navn ved å gi bort til vitenskapelige og veldedige formål over 200 millioner kroner.

Det var myten Anders Jahre som ble hyllet av aksjonærene i 1979.

Det er ikke om myten denne boken handler.

Det finnes nemlig en ukjent Anders Jahre – en hardkokt, tidligere landssviksiktet reder, som i ly av Panamas bekvemme flagg bygde opp et skjult imperium.

Det er om ham resten av boken handler.

De som vil beholde de lojale undersåttenes ydmyke portrett av eneren og samfunnsmennesket Anders Jahre, bør stoppe her.

Resten kan fortsette.

KAPITEL I

En landssvik- sak henlegges

Skipsreder Anders Jahre anmeldes sommeren 1946 for landssvik, men saken henlegges 29. september 1947.

*Etterforskningen gjenopp-
tas, og Jahre siktes for å ha
gitt bistand til fienden. Først
8. november 1949 henlegges
saken definitivt. Jahre kan
ikke kritiseres, mener Riks-
advokaten. Noen måneder
seinere utnevnes Anders
Jahre til kommandør av
St. Olavs orden . . .*

Oslo, 4. november 1940.

Oslo i november er en grå by. Grå, kald og trist. Menneskene hutrer nedover islagte fortau mellom mørke, sorte trær i Studentertunden.

Seks måneder er gått siden de første troppene marsjerte oppover Karl Johan. Byen er ikke blitt livligere av den grunn.

Anders Jahre snur seg og ser mot Slottet. Et militærorkester paradere forbi. Horst Wessel-Lied – hymnen til halliken og svirebroren Horst, nazistenes folkehelt, drept i gatekamper i Berlin i 1929 – gjaller utfordrende nedover de øde gatene. Slik har Wehrmacht marsjert inn i de fleste av Europas storbyer: Wien, Praha, Warszawa, Brüssel, Paris.

Det er triste dager. Jahre fortsetter opp Løvebakken, hvor swastikaen folder seg ut fra flaggstengene.

Vakten smeller støvlehætene sammen og gjør honnør. Heil Hitler!

John Alfred Edye tar selv imot i rom 228 i Stortinget. Gjensynet er hjertelig. Før krigen drev Edye det kjente Sloman-rederiet i Hamburg. Nå tjenestegjør han for Det tredje rike som Oslo-kommissær for skipsfarten.

– De må hilse på dr. Becker, herr Jahre, sier han. – Dr. Becker er kommet fra Berlin for å treffe Dem.

Anders Jahre er taus, men tar imot den utstrakte neven.

John Alfred Edye blir brått alvorlig.

– Det er vanskelige tider, herr Jahre. Vanskelige tider for oss alle. Vestmaktene nekter å anerkjenne Gross-Deutschlands rett. Det er tåpelig. Grenseløst tåpelig. Men englenderne får betale. Hver natt nå går Görings bombefly på vingene mot London, Liverpool og Bristol . . . det lønner seg ikke å nekte samarbeide med det nye Tyskland . . . det seirende Tyskland . . .

Dr. Werner Becker har reist seg og kommer rundt skrivebordet.

– Vi går rett på sak, herr Jahre. De har tankbåten Jaspis liggende i Casablanca. Vi trenger fartøyet. Vi ønsker å chartre det på glimrende betingelser, men vi . . . eh . . . trenger Deres medvirkning. Misforstå ikke, vi kan når som helst bringe Jaspis

ut og sette skipet i fart. Men i Det tredje rike er vi ikke gangstere. Vi ser helst at forretninger gjennomføres på sivilisert vis.

John Alfred Edye slår ut med hendene.

– Det er vanskelige tider, herr Jahre. Vi må ikke gjøre dem verre enn de allerede er. Det var tåpelig av regjeringen og Kongen å stikke av og slutte seg til englenderne. Men de får svi... de kommer til å svi... Det er best for alle parter at De nå overlater meg et brev, så skal jeg sette opp kontraktene...

– Og hvis jeg nekter, spør Jahre.

– Jeg er redd det bare vil føre til vanskeligheter for Dem selv, herr Jahre... eh... for Dem selv og Deres forretninger... det er ikke alle hos oss som har glemt at De solgte hvaloljen til England i fjor... Jeg synes De skal overveie dette nøye... til i morgen... og så sende meg et brev. Teksten har jeg kladdet her...

Edye og Becker følger Jahre ut. Novemberluften er kvass. Et nytt kompani geværsoldater marsjerer nedover Stortingsgaten. *Wir fahren gegen England.*

– Det kan få meget kjedelige konsekvenser hvis De avslår et samarbeid. Jeg synes De skal huske det. Heil Hitler, sier Werner Becker, hilser og forsvinner inn i Stortinget. Alene spaserer Jahre til Vestbanestasjonen, hvor togene stadig er i rute.

– Anders Jahre, Schiffsreeder. Sandefjord, 52 Jahre, bekannter Schiffsreeder und Mitglied des Aufsichtsrates verschiedener Gesellschaften, kein NS-Mitglied, aber sehr loyal eingestellt, stellte seine Schiffe nach Ausbruch des deutsch-norwegischen Krieges der Deutschen Wehrmacht sofort zur Verfügung...

(Anders Jahre, skipsreder, Sandefjord, 52 år, kjent skipsreder og medlem av tilsynsrådet for forskjellige selskaper, ikke NS-medlem, men svært lojalt innstilt, stilte etter utbruddet av den tysk-norske krigen straks skipene sine til rådighet for den tyske krigsmakt...)

Slik karakteriserer en ukjent SS-Sturmbannführer hos Der Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD i Oslo skipsreder Anders Jahre i okkupasjonsåret 1942.

Gestapos karakteristikkk finnes på gjestelisten til en mottakelse hos Reichskommissar Joseph Terboven på Skaugum i november dette krigsåret. Sammen med en utvalgt krets finansherter er Jahre invitert i selskap til Hitlers representant i Norge.

Anders Jahre går ikke i mottakelsen.

Men Sturmbannführerens ord røper en vurdering av Sandefjord-rederens holdning til nazi-styret, som i flere år etter krigen skal oppta norske påtalemyndigheter.

Anmeldelsen

Anders Jahre anmeldes for landssvik sommeren 1946 av en mann, som i Sem fengsel soner to års straff for nazi-virksomhet under krigen.

I et anklageskrift mot tjue personer – kladdet på et stykke brevpapir – hevder anmelderen at «herr direktør Anders Jahre, Sandefjord, har ydet kr. 25 000 til Frontkjemperkontoret, samt har pleiet omgang med tyske offiserer i sitt hjem på Sandar, mens tyske soldater sto vakt ved hovedinnkjørselen til hans eiendom. Han har også gjennom okkupanter eller NS hatt fritt leide til Sverige og andre land under krigen.»

I Sandefjord starter samme høst en etterforskning i det skjulte, som i ettertid må vekke undring.

Etterforskeren er ikke trent politimann, men midlertidig ansatt i prispolitiet. Han er dessuten søker til jobb på et av Jahres hvalkokerier. Politimesteren har to brødre som kapteiner i Jahres rederier.

Det er politimesteren selv som gjør oppmerksom på kammerets inhabilitet, da han ett år seinere ber statsadvokaten om å bli fritatt for videre ansvar for saken.

Anders Jahre er ennå på dette tidspunkt – høsten 1947 – verken formelt siktet eller konfrontert med anklagene som er reist mot ham.

Om etterforskningen har vært lettvinnt – lite betryggende, slik departementet uttrykker det – påviser den i alle fall at anmeldel-

sen i hovedsak synes å bygge på sladder over portvinsglassene på Victoria restaurant i Oslo en kveld i 1944. Anmelderen «har hørt» frontkjempere hjemvendt fra felttoget i Finland snakke om Jahres pengestøtte.

Men etterforskningen viser at Jahres legale bidrag til Finlandshjelpen før okkupasjonen trolig er forvekslet med illegale bidrag til Frontkjemperkontoret under okkupasjonen. Likedan synes det som om folkesnakket har tatt feil av offiserer på fest og gestapister på husundersøkelse. Jahres hyppige utenlandsreiser – til Sverige, Danmark og Tyskland – er heller ikke uvanlige. De har skjedd med tillatelse fra tyskerne, men skiller seg ikke ut fra reisevirksomhet andre forretningsmenn fikk lov til i krigsårene.

Jahres juridiske rådgiver – høyesterettsadvokat Ole Fritjof Bettum – kommenterer i 1948:

– Anmeldelsen er «det skjære oppspinn.»

Riksadvokat Andreas Aulie sier det slik:

– Jeg finner ikke noe holdepunkt i saken for at Anders Jahre har ytet bidrag til Frontkjemperkontoret eller andre nazistiske formål. De andre forhold, som er nevnt i NNs anmeldelse, innebærer i seg selv ikke «bistand til fienden», og jeg finner heller ikke forøvrig at anmeldelsen kan føre frem, da de påståtte handlinger ikke finnes bevist.

Anmeldelsen for pengestøtte og fraternisering med nazistene avvises. Men den har ført til en annen ting: Anders Jahres forretninger med tyskerne under okkupasjonen blir gjenstand for grundige undersøkelser.

Den første henleggelsen

Anders Jahre har etter 9. april 1940 overdratt eller forsøkt å overdra fem skip til tyskerne. Forholdet er bare overflatisk etterforsket av Sandefjord politikammer. Det forhindrer ikke at hele saken mot Jahre henlegges av statsadvokaten i Vestfold 29. september 1947 med følgende oppsiktsvekkende påskrift:

– Jahre er atskillig å klandre, men jeg antar at hans forhold

neppe rammes av straffelovens paragraf 86. For det første er det ikke helt bra at han solgte sine tre byggekontrakter på hvalbåter til tyskerne, men såvidt jeg forstår fikk han Administrasjonsrådets samtykke, og hvalbåten på Kaldnes (Mekaniske Verksted) hadde visstnok tyskerne likevel tatt «in Anspruch», mens byggingen av de to andre kun såvidt var begynt. Hva de øvrige skip og byggekontrakter angår, var disse såvidt sees alle beslaglagt av tyskerne. Jahres forhandlinger med dem om dette kan da neppe sies å være bistand til fienden etter paragraf 86. Spesielt forsåvidt angår «Jaspis», kan det ikke sees bort fra at Jahre her kan ha vært i en strafferettslig relevant nødtilstand. I denne forbindelse legger jeg i og for seg mindre vekt på truselen om arrestasjon, men jeg antar det må sies å ha vært av stor betydning for landet at hans omfattende virksomhet ble holdt intakt gjennom krigsårene. Forøvrig hadde vel tyskerne i sin makt også uten Jahres medvirkning å beslaglegge skipet. Saken blir etter dette å henlegges etter bevisets stilling.

Handelsdepartementet bees underrettet.

I Nortraship – hvor man er i full gang med erstatningsoppgjøret til rederne etter krigen – reagerer man umiddelbart på statsadvokatens henleggelse.

«Av hensyn til størrelsen av rederiets erstatningskrav mot Staten» ønsker man at saken blir grundigere etterforsket.

I oktober 1947 tar skipsfartsminister Lars Evensen selv opp spørsmålet om nye undersøkelser.

Riksadvokaten erklærer seg enig, og politifullmektig Hans Haraldsen ved landssvikavdelingen hos politiet i Drammen får ansvar for saken.

12. desember 1947 blir Anders Jahre formelt siktet for brudd på straffelovens paragraf 86 – bistand til fienden – og forseelse mot provisorisk anordning av 18. mai 1940, regjeringsvedtaket som ga statskontroll over den norske handelsflåten.

Den norske uteflåten rekvireres

Provisorisk anordning om Norges skipsfart under krig ble signert av den flyktende regjeringen Nygaardsvold i statsråd på Stuguflåten i Romsdal 22. april 1940.

Med endringene vedtatt på Storsteinnes i Troms noen uker og ydmykelses seinere – 18. mai 1940 – tok regjeringen kontroll over handelsflåten utenfor besatt område i Norge.

Anordningen sikret til innsats i kampen mot nazismen hele den norske uteflåten – over ett tusen skip på alle hav. Et transportapparat som i de fem krigsårene skulle få større betydning for den allierte krigføringen enn en million soldater, for å sitere den amerikanske admiralen Emory S. Land.

Regjeringsvedtaket gjorde det straffbart – inntil ett års fengsel eller 100 000 kroner i bot – for rederne «å bruke eller på annen måte forføye over, pantsette, behefte eller avhende» skip, parter i skip og nybyggingskontrakter.

Retten til å utøve samfunnets styring med «verdens største rederi» ble gitt The Norwegian Shipping and Trade Mission – Nortraship – som fra slutten av april 1940 kom i arbeide i London.

Det var ikke bare nordmenn og briter som skjønte verdien av den norske handelsflåten.

Umiddelbart etter at von Falkenhorsts invasjonstropper var landsatt i nøkkelbyene langs Norskekysten, innledet tyskerne intenst press mot myndigheter og redere for å sikre seg kontroll over de 1100 moderne skipene.

Allerede ved midnatt 9. april – da Operasjon Weserübung var knapt et døgn gammel – ble det forlangt at Rederforbundets president skulle beordre alle skip til å søke norsk eller nøytral havn og forbli der.

Rederpresidenten sa først nei. Flere radiomeldinger gikk likevel ut over de erobrede kringkastingstasjonene ved Quislings hjelp.

Men over BBC, London, ble det advart mot å lytte til sending-

er fra det okkuperte Norge. Norske konsulater og legasjoner verden over gjorde oppmerksom på at meldinger fra Oslo ikke lenger var til å stole på.

15. april ble det fra regjeringen formidlet ordre til kapteinene på norske skip om å følge seilingsanvisninger fra allierte flåtemyndigheter. Ved anordningen av 22. april – revidert 18. mai – ble det rettslige grunnlaget for rekvisisjon av flåten lagt. I løpet av mai undertegnet samtlige kapteiner en erklæring som slo fast at skipene ble holdt «by the Master on behalf of the Royal Norwegian Government».

Hovedslaget om den norske handelsflåten var vunnet. Bare 300 skip (over 500 br. tonn) greide tyskerne å slå under seg – til tross for kynisk spill mot forvirrede, motløse og nederlagsdømte motstandere. Praktisk talt hele uteflåten – over tusen skip, fire millioner bruttotonn – unnslopp og gikk over i alliert tjeneste.

Men den norske flåten besto ikke bare av seilende skip.

Før krigsutbruddet hadde rederne inngått kontrakter om bygging av en serie nye skip ved verft i og utenfor landets grenser.

Meget snart etter 9. april gjorde okkupasjonsmakten de første fremstøt for å sikre seg kontroll over nybyggingskontraktene.

Salget av hvalbåtene

Skipsreder Anders Jahre får allerede 10. juni 1940 beskjed fra Kaldnes Mek om at tyskerne ønsker å overta hvalbåten Kos 24, som Kosmos har under bygging ved Tønsberg-verkstedet.

Noen dager seinere blir han underrettet om at Admiral Norwegen også vil ha byggenummer 484 og 485 – to hvalbåter kontrahert, men ikke påbegynt ved Akers Mek. Verksted i Oslo.

Brått blir Jahre stillet overfor et vanskelig valg: Skal han gå med på tyskernes krav eller nekte? Den militære motstand i Norge er slutt. Kongen har nettopp forlatt Tromsø ombord i HMS Devonshire. På strendene i Dunquerque er britene tilføyet et ydmykende nederlag. Selv har Jahre – i likhet med de andre norske rederne – mistet kontrollen over nesten alle sine skip,

grunnlaget for det forretningsimperium han siden 20-årene har bygget i Sandefjord.

Anders Jahre skriver etter krigen:

– Mine selskaper var den gang stillet overfor valget mellom enten å avstå nybygningene til Admiral Norwegen eller å bygge disse ferdig for egen regning. I siste fall måtte selskapet ut med store uttelling, hvilket var forbundet med vanskeligheter på det tidspunkt, da den norske regjering hadde beslaglagt selskapenes skibe, hvalolje etc., etc. Hvis skibene var blitt bygget ferdig for selskapenes regning, måtte man gå ut fra at de allikevel vilde ha blitt beslaglagt av tyskerne. Selskapenes styre mente derfor at det ikke var noget annet å gjøre enn å overlate skipene til Admiral Norwegen.

Med en fortjeneste på 426 500 kroner selges de tre nybyggene til den tyske Kriegsmarine. I alle fall to av dem tjenestegjør siden som vaktbåtene Seeteufel og Tirol med hakekorset vaiende akterut.

Jahre får utførselstillatelse (salg fra Norge til Tyskland) av Administrasjonsrådet i august 1940, og skipsfartsdirektør Lars Usterud-Svendsen kommenterer etter krigen:

– Det skjedde . . . så tidlig at (man) ikke skjønnte betydningen det kunne ha at nordmenn ikke – selv om det kun i formen var frivillig – oppgav eiendomsrett til skip og kontrakter.

Noen redere – ikke alle – protesterer. Tyskerne har ikke rett til å ta uferdige skip. Det er en argumentasjon erobrerne ikke hører på. I flere tilfeller – som med Jahres hvalbåter – bygger Wehrmacht båtene ferdige for egen regning og setter dem i fart. Noen redere nekter å ta imot betaling. De vil ikke at tyskernes maktpolitikk skal få et legitimt skjær av normal, lønnsom handel.

Men ikke Anders Jahre.

Som han skriver:

. . . Man fant det umulig å motsette seg tyskernes maktbegjær . . . alle hensyn tatt i betraktning og ikke minst hensynet til selskapenes aksjonærer. så mente selskapenes ledelse at det eneste forsvarlige var å oppgi nybygningene.

Dette hensynet – til eierinteressene – skal i krigens første år vise seg å telle mer for Anders Jahre enn behovet for å markere protest overfor okkupasjonsmakten.

For salget av hvalbåtene er bare første punkt i den alvorlige siktelsen om bistand til fienden.

Jaspis beslaglegges i Casablanca

De militære katastrofene følger som perler på en snor for vestmaktene våren og sommeren 1940.

Danmark og Norge invaderes i april. Danmark gir opp uten at et skudd er avfyrt. Etter noen ukers forvirret motstand legger de norske styrkene ned våpnene i juni. En måned tidligere – 10. mai – har de tyske pansertroppene krysset elven Meuse og overrumplende rykket inn gjennom Ardennerskogen. General Erich von Mansteins Fall Gelb settes i verk. Etter noen ukers blitzkrig på de flate markene i Flandern er de franske armeene og det britiske ekspedisjonskorpset valset ned. 22. juni 1940 slutter marskalk Petain fred på Hitlers vilkår.

Kapitulasjonen kommer overraskende på allierte skip, som seiler på Frankrike. Av Nortraships flåte blir 26 fartøyer sperret inne i franske og nordafrikanske hamner.

Ett av dem er Jahre-tankeren Jaspis (Skibs A/S Vigrid), som interneres i Casablanca 27. juni med en last olje fra Venezuela.

Hjemme i Norge bryter riksrådsforhandlingene sammen i september. Terboven erklærer kongehuset og regjeringen avsatt, og utnevner 13 kommissariske statsråder til å administrere landet. I alle fall fra dette tidspunkt er det for de fleste klart at Norge fortsatt er i krig, og at nazistene er fienden.

Jahre er en av de skipsredere som har fått praktisk talt hele flåten rekvirert av regjeringen. Det gjelder hvalkokeriene Kosmos og Kosmos II, en serie hvalbåter og flere andre skip.

Tidlig i november 1940 er han på høyfjellet. Der får han beskjed fra tyskerne om å melde seg i Oslo.

Han skal treffe den tyske Schiffskommissar John Alfred Edye, som driver sin virksomhet fra rom 228 i Stortinget.

John Edye er ikke ukjent for norske redere.

Selv forteller Anders Jahre:

– Jeg kjente herr Edye fra før krigen som en ualmindelig dyktig, hederlig og pliktoppfyllende tysk reder. Edye var enten eeneier eller medeier av det velkjente Hamburgerfirma Rob. Sloman Jr., som representerte store, norske rederier i Tyskland. Etter eget utsagn var han anti-nazist, hvilket utvilsomt en rekke andre store norske redere kan bekrefte . . .

Møtet med den hederlige og pliktoppfyllende herr Edye fra Hamburg finner sted 4. november. Stortinget, hvor de tomme salene nå gjenlyder av nazistisk støvletramp, er ramme om sammenkomsten. Til stede er også en herr Werner Becker, som er kommet den lange veien fra Hitlers Berlin for å snakke med Jahre om tankeren Jaspis.

I et annet notat samme dag summerer Jahre opp det som blir sagt:

– Han (Edye) anmodet meg om å skrive et brev til skipets kaptein med ordre om å utlevere Jaspis til de tyske myndigheter i Casablanca. Herr Edye tilføyet at hvis jeg motsatte meg Oberkommando Kriegsmarine, vilde det ha alvorlige følger såvel for min person som for mitt rederi, formue etc. etc. Etter endel diskusjoner frem og tilbake fikk jeg det bestemte inntrykk at den fremsatte trusel mot mig, vilde bli effektivert på den måte som passet de tyske myndigheter.

Jahre drar tilbake til Sandefjord, drøfter saken med sine medinteressenter i Skibs A/S Vigrid, og forfatter følgende brev til kapteinen ombord i Jaspis:

– Jeg gir Dem herved i oppdrag å overlevere Deres skib Jaspis til de tyske myndigheter i Casablanca, respektivt til den person som legitimerer seg gjennom dette brev. Jeg ber Dem endvidere selv hurtigst mulig å vende tilbake med Deres mannskap til Norge. All ønskelig assistanse i forbindelse med hjemreisen, forpleining osv. vil bli ydet Dem av overbringeren av dette brev. I det

jeg ønsker Dem og Deres mannskap en god hjemreise, sender jeg Dem mine beste hilsener.

Ærbødigst Anders Jahre.

Skipets kaptein får aldri brevet, men franskmennene gjør det.

9. februar 1941 bordes Jaspis på havna i Casablanca av franske marinegaster.

Kapteinen protesterer, men settes på land sammen med resten av mannskapet. Noen av dem kommer seinere til Norge over Lisboa, andre går over i alliert tjeneste.

Noen dager seinere overlater Vichy-regjeringen fartøyet til tyskerne, som setter det i fart – blant annet mellom Norge og Tyskland.

Helt til tankeren løper på en mine vinteren 1945, seiler Jaspis under hakekorset.

Anders Jahre forklarer seg

Selv forklarer Anders Jahre handlemåten slik i et PM av 17. januar 1948:

– Når jeg etter omstendighetene – så nødig jeg end vilde – fant å måtte skrive det brev til skipets kaptein, som blev meg diktert, så var det ut fra det hensyn til at brevet efter min formening ikke kunde skade landets interesser. Jeg kjente min mangeårige kaptein NN meget vel. Han er en mand som stiller overmåte store fordringer til seg selv og sin moral. På grunnlag herav var jeg helt overbevist om at dersom brevet noensinne kom fram til ham, vilde han uten videre makulere samme, i det han var vel inne i de vanskelige forhold hvorunder nordmenn på den tid levet i sitt hjemland. Hvis jeg var stillet overfor det faktum å måtte underskrive på en vidtgående erklæring, vilde jeg antagelig ha flyktet til Sverige hvor jeg både den gang og nu har et stort gods. Situasjonen på den tid måtte selvfølgelig nøkternt vurderes. Hensynet til mine mange funksjonærer (80), og de fabrikker som jeg administrerte (180 ansatte), og som produserte utelukkende viktige levnetsmidler og fabrikata for den norske industri,

veiet så tungt for mig for å bli her i landet at jeg på det tidspunkt ikke fant at der var noen tvil. Jeg gjør oppmerksom på at jeg like overfor venner, bekjente og institusjoner opplyste hvad jeg hadde blitt utsatt for i Stortinget vedkommende dag.

Anthon Sivertsen, Jahres soussjef under krigen og seinere kompanjong, støtter denne forklaringen:

– Hvis brevet ikke ble sendt som beordret, ville han bli øyeblikkelig arrestert, hans formue beslaglagt, og represalier tatt overfor hans familie og andre nærstående personer . . .

Truslene fra den hederlige og plikttoppfyllende herr Edye blir tatt alvorlig i Jahre-rederiene.

Herr Edye, som etter krigen vender tilbake til sitt shipping-firma i Hamburg, er selv meget hissig på å bekrefte historien.

I et brev skrevet på Jahres personlige oppfordring heter det overstrømmende 9. mars 1947:

– The extract from the PM is correct in every single word . . . Hvert ord er korrekt . . .

I en utenomrettslig forklaring et par år seinere gjentar Edye at han «anmodet Jahre i hans egen interesse ikke å gjøre vanskeligheter, i det (Edye) understreket at hvis Gestapo fikk saken overlevert, måtte Jahre gjøre regning med at han selv og hans familie ville bli arrestert, forretning og formue inndratt . . .»

Pussig nok erindrer ikke dr. Werner Becker samtalen i Stortinget 4. november 1940 på samme måte.

I en vitneforklaring i april 1949 forteller Becker:

– Die Konferenz fand in äusserlich freundlichen Formen statt, jedoch gab ich ihn indirekt zu verstehen, dass wir notfalls das Schiff auch gegen seinen Willen beschlagnehmen werden . . . Wenn ich gefragt werde, ob Herr Jahre unter Druck gehandelt hat, so möchte ich sagen, dass kein Druck ausgeübt worden ist, indem ihm Massnahmen gegen seinen Person oder sein Leben angedroht werden . . . (Konferansen forløp i ytterst vennskapelige former, selv om jeg indirekte lot ham forstå at vi i nødsfall ville beslaglegge skipet også mot hans vilje. . . . Hvis jeg blir spurt om herr Jahre handlet under press, så vil jeg si at det ikke ble

øvet noe press, det ble ikke truet med tvangsmidler verken mot hans person eller liv.)

Også andre norske redere med skip innesperret i franske kolonihavner blir under trusler om represalier tvunget til å signere fullmakter til tyskerne om å sette båtene i fart.

Men det skjer ikke før høsten 1942 – ett år etter at Jahre ble utsatt for liknende press. Hvorfor nettopp Jahre plukkes ut så tidlig, er det aldri gitt noen tilfredsstillende forklaring på.

Det er ikke bare tidspunktet som skiller Jahre fra de andre rederne.

For tyskernes bruk av Jaspis fram til 31. mars 1945 mottar eierselskapet Skibs A/S Vigrid over 1,7 millioner kroner i såkalt «in Anspruch»-godtgjørelse.

Det er 175 prosent av tyskernes normale betaling. (Herrefolket er nøye med å gjøre opp for seg, og Jahre betales ekstra godt.)

Offisielt heter det at Jaspis seiler på ekstragodtgjørelse, fordi en funksjonær ganske av seg selv har funnet det mest korrekt å plassere tankeren i samme kategori som skip som tidligere er tatt hjem fra Sverige.

Men underhånden påstår en annen tysk byråkrat at Jahre får 175 prosent for Jaspis, som et skjult oppgjør for M/T Jasmin, som vi kommer til seinere i dette kapitlet.

Det er heller ikke det eneste som gjør affæren Jaspis unik.

Anders Jahre nøler nemlig ikke med å føre millionene til inntekt i Skibs A/S Vigrids regnskap.

De andre rederne avslår å akseptere betaling for tyskernes overgrep. De setter nazi-pengene på sperret konto – og overlater dem etter krigen til Direktoratet for fiendtlig eiendom.

Først i 1947 gjør Jahre det samme – på oppfordring fra myndighetene.

Bruksretten til Jaspis ble rekvirert av regjeringen Nygaardsvold

ved den provisoriske anordningen av 18. mai 1940.

Båten seilte for Nortraship da den ble holdt tilbake i Casablanca etter Frankrikes kapitulasjon.

Derfor hadde Anders Jahre ikke lenger noen rett til å overlate skipet til noen som helst – og slett ikke til fienden.

Objektivt sett, konkluderer Nortraship. representerer brevet til Casablanca et eklatant brudd på anordningen.

Dette er det andre punktet i siktelsen.

Striden om Jasmin

Det er ikke bare skip innesperret i nøytrale og okkuperte havner tyskerne vil slå kloa i. Det gjelder også nybyggingskontrakter ved utenlandske verft.

Anders Jahre er en av ti norske redere som har skip på beddingen i Danmark.

Allerede sommeren 1940 gjør tyskerne de første framstøt for å sikre seg båtene.

Drakampen varer helt til januar 1941, da tyskerne gir opp forsøkene på komme til en frivillig ordning med rederne. Mot bitre norske protester beslaglegges de ti byggekontraktene.

Gjennom Nordisk Skibsrederforening har de berørte rederne forsøkt å finne fram til en felles strategi.

Det lykkes bare delvis, men rederne er i alle fall enige om en ting: De fastholder eiendomsretten til fartøyene og nekter å ta imot betaling.

Igien alle – unntatt Anders Jahre.

I september 1941 opptar han de første forhandlinger med tyskerne om erstatning for den skipskontrakten han eier – byggenummer 87 ved Odense Staalskibsværft – en 10 000 tonns tanker ved navn Jasmin.

Ifølge et notat fra legasjonen i Stockholm i 1942 innledes forhandlingene «av (Jahres) venn Jørgen J. Lorentzen under en middag som han holdt for Schiffskommissar Edye og andre, tyske embedsmenn...»

Men okkupantene og Jahre blir ikke enige om prisen, og saken trekker i langdrag.

I mellomtiden bygges danskebåtene ferdige for tysk regning og settes i fart under swastikaen. Jasmin omdøpes til Holstein og tjenestegjør som moderskip for tyske ubåter, inntil det torpederes og ødelegges.

Redernes holdning – unntatt Jahres – går fram av et internt notat (1943) i Nordisk Skibsrederforening om saken:

– Vi gjorde det gjentatt klart (overfor rederne) at protestlinjen med nektelse av å ta imot erstatningsoppgjør efter vår oppfatning vilde tjene redernes interesser best, liksom vi lot det skinne gjennom at denne linje såvidt vi kunne forstå måtte være den som best tjente landets interesser, ikke bare fordi man unngikk å sette frivillighetens stempel på et oplagt folkerettsbrudd, men fordi det jo måtte være gode utsikter til at i alle fall noen av de beslaglagte skip overlevet krigen... efter vår mening vilde det ikke være noen særlig betryggelse i erklæringer fra tyske eller danske myndigheter om at en enkelt reders opptreden ikke skulde virke prejudiserende.

Etter krigen oppsummerer foreningen:

– Kontraktseierne har hele tiden fastholdt eiendomsretten og har nektet å ta imot erstatning i penger, som tyskerne ønsket å påtvinge dem... En slik erstatning vilde forøvrig bare ha falt den norske stat til byrde, mens man ved å akseptere risikerte for godt å miste verdifull tonnasje. For de enkelte redere kunde det nok privatøkonomisk synes risikabelt å avslå en erstatning, men for landet var det om å gjøre å holde på eiendomsretten, en kunde jo regne med at i alle fall en del av skipene vilde overleve krigen...

Derfor er forferdelsen stor da Anders Jahre i et brev til de andre rederne som har nybygg ved danske verft, gjør oppmerksom på at han er i ferd med å inngå avtale med Oberkommando Kriegsmarine om salg av byggenummer 87 – i strid med den felles strategi.

– Når mine selskaper har bestemt seg for et oppgjør med OKM, så har det sin grunn i at selskapene skylder skatter ca. kr. 2 500 000 som ønskes betalt. Ved siden herav akter selskapene å utdele av sine disposisjonsfonds så meget utbytte, som det lar sig gjøre, for å hjelpe aksjonærene mest mulig i disse prekære tider, skriver Jahre.

Allerede nå er isfronten hos de andre rederne påtakelig.

Bergenske Dampskibsselskap skriver i et svar til Jahre:

– I Deres skrivelse sier De at beløpets størrelse ikke skal virke prejudiserende på eventuelle oppgjør med andre redere. Vi går imidlertid ut fra at en mulig ordning med Dem ikke i *noen* henseende skal virke prejudiserende på andre rederier.

Et Arendals-rederi svarer at «brevet (fra Jahre) foranlediger ingen forandring i vårt tidligere tatte standpunkt, som er at vi ønsker vårt skib tilbakelevert, og at forhandlinger på annet grunnlag ikke bør finne sted.»

Anders Jahre lar seg ikke affisere.

14. oktober 1942 – etter forhandlinger i Berlin og København – selger han Jasmin for 7,5 millioner danske kroner til den tyske Kriegsmarine.

I et nytt rundskriv til sine med-redere 9. november opplyser han at salgsavtalen ikke skal være bindende for dem. Avtalen sikrer dessuten Jahre stål fra tyske smier til et nytt skip han har kontrahert i Odense.

Salget stoppes

Salget slår ned som en bombe i norske skipsfartskretser.

Verken den nazistiske kommissariske statsråd i Sjøfartsdepartementet, Amerikalinjens flaggskipper Kjeld Stub Irgens, eller sjefen for Statens Skipsfartsdirektorat, Lars Usterud-Svendsen, kan godta avtalen.

Året før – 20. november 1940 – er det fastsatt en ny lov som forbyr norske redere å selge skip eller parter i skip ved

utenlandske verft.

Nå brukes bestemmelsen til å stoppe salget av Jasmin til Hitlers marine.

Sjansen byr seg når salgssummen – 3,2 millioner Reichsmark – overføres Norge via Deutsche Verrechnungskasse samme høst.

Handelsdepartementet sier nei til å utbetale pengene til Jahre over den tysk/norske clearingavtale.

Sjøfartsdepartementet følger i januar 1943 opp med å avsiå unntak fra loven av 20. november 1940 i Jahres tilfelle.

I et samtidig notat heter det blant annet at «den lojale administrasjon var dermed (ved loven) blitt i stand til å forhindre at norske redere oppga sin eiendomsrett til skip, som følge av det press de var utsatt for... Mange vil kanskje dra verdien av en slik forordning vis-a-vis de tyske myndigheter i tvil, men det har under okkupasjonstiden vist seg mange ganger at tyskerne har veket tilbake for å bruke makt, når norske myndigheter har satt seg imot et overgrep.»

Anders Jahre lar seg ikke avfeie så lett. Rundt nyttårstider 1942/43 bombarderer han sjøfartsadministrasjonen med krav om å få pengene frigjort.

16. januar nøler han ikke med å fortelle Irgens at han «akter nu så snart (jeg) har hørt statsrådets svar å oversende min korrespondanse med såvel Sjøfarts- som Handelsdepartementet, uten kommentarer fra min side, til rette vedkommende i Berlin...»

På direkte spørsmål etter krigen erklærer Jahre at dette slett ikke var ment som noen trusel.

Neida, fordi han hadde «intet annet å gjøre enn å innberette dette faktum (departementets nei) til tyskerne. Samtidig underrettet han tyskerne om at da disse ikke var i stand til å kunne oppfylle avtalen, måtte denne anses som bortfalt. På det tidspunkt godtok ikke de tyske myndigheter en hvilken som helst muntlig opplysning fra en nordmanns side. Det ble alltid krevet dokumentarisk bevis for at en påstått handling var utført. Det

var dette som nødvendiggjorde at han måtte meddele daværende sjøfartsminister og skipsfartsdirektoratet om hvorledes saken sto. I hans henvendelse til departementet var det på ingen som helst måte hans mening å komme med noen trusel overfor de norske myndigheter, men det var utelukkende av hensyn til tyskerne at han måtte gjøre hva gjøres kunne for å få avtalen av 14. oktober 1942 oppfylt.»

Sjøfartsmyndighetene lar seg heller ikke skremme. De nekter å godkjenne salget av Jasmin «under hensyntagen til den store samfundsmessige betydning det har å fastholde de norske myndigheters standpunkt.»

Administratorene av Det tredje rike setter ikke pris på den norske halstarrighet.

29. mai 1943 – etter at Jahres brev har nådd Berlin, formodentlig – spør tyskerne første gang hvorfor norske myndigheter avslår å utbetale Jahres millioner.

Sjøfartsdepartementet svarer kaldt at «beslagleggelse til eiendom av nybygningskontrakter i norsk eie er folkerettsstridig.» Derfor vil de ha båtene tilbake, ikke penger. Verken nå eller i framtiden vil man skifte standpunkt, sier Irgens og Usterud-Svendsen.

Noen dager seinere reagerer Jahre. Departementet vil bli holdt ansvarlig for det tap hans selskaper er påført, heter det i brevet.

Regierungsrat R. Mosch hos Terboven er nestemann ut. Han telefonerer Næringsdepartementet og beklager seg over den steile norske holdningen. – Det tyske rike har påtatt seg en forpliktelse likeoverfor herr Jahre, og det vilde derfor sørge for at herr Jahre får sine penger, sier Mosch.

Litt seinere den hete sommeren 1943 – 28. juli – er det Regierungsrat Albrechts tur. Ifølge et samtidig notat reiser Albrecht spørsmålet i et møte, hvor han fremholder «at den forpliktelse som det tyske rike hadde påtatt seg overfor herr Jahre, måtte oppfylles, og at pengene derfor vilde bli utbetalt herr Jahre under enhver omstendighet.»

Embetsmannen i departementet refererer:

– Jeg svarte at dette formodentlig betød at pengene vilde bli utbetalt av okkupasjonskontoen og at det kanskje ikke vilde være så tiltalende for herr Jahre å motta pengene på denne måte. Herr Albrecht søkte å komme utenom spørsmålet om okkupasjonskontoen ved å uttale at det også var andre måter . . . herved ble diskusjonen avsluttet, og vi vil, såvidt jeg forsto, ikke bli utsatt for ytterligere press fra tysk side i denne sak.

Observasjonen er korrekt. Tyskerne dropper saken, og Jahre vil ikke ta imot penger fra den såkalte okkupasjonskontoen i Norges Bank.

Dermed oppheves salgavtalen av 14. oktober 1942. I stedet tar tyskerne Jasmin «in Anspruch» 16. februar 1944. I godtgjørelse overfor den nye avtalen får Jahre 3,4 millioner kroner etter en betalingsssats på 175 prosent (kfr. avsnittet om Jaspis).

Dette forsøket på å selge en moderne tanker til Hitlers marine, er det tredje punktet i siktelsen for å ha gitt bistand til fienden.

Kan Jahre kritiseres?

Freden kommer i 1945, og eksil-regjeringen vender tilbake.

Forberedelsene til rettsoppgjøret etter krigen er forlenget startet.

Det skjer massearrestasjoner: NS-medlemmer, frontkjempe-re, angivere, krigsprofitører, gestapister.

I løpet av få år blir nesten 100 000 nordmenn etterforsket for sine forhold under krigen. For godtfolk er hevnens time kommet. Nesten 50 000 blir dømt, men det skjer ikke uten debatt. Mange av dem er små, som i politisk naivitet har støttet Quislings parti. Men selv passive medlemmer av Nasjonal Samling gis hard straff – økonomisk og sosialt. – Hvorfor, spør mange, og etterlyser reaksjon mot de store, som i samarbeid med tyskerne har holdt næringslivet i gang i de fem vanskelige årene.

Også norske redere, som satt hjemme i relativ trygghet, mens 4000 sjøfolk mistet livet, er i søkelyset.

Det gjelder ikke minst Anders Jahre.

Men Jahre – som er i full gang med å gjenreise den tapte flåten – er på offensiven. Han vil ikke høre på kritikk.

Fra medlemmer av regjeringen Nygaardsvolds side er styret i Kosmos og disponenten kritisert for unasjonalt holdning i Jasmin-affæren. – Dette vil man ikke finne seg i, skriver Jahre i et brev i 1945.

Derfor formulerer han – lenge før anmeldelsen ligger på Sandefjord politikammers bord – følgende spørsmål, som han ber tre av landets kjente jurister svare på:

1. Er det kritikkverdige at Kosmos-selskapene ved deres disponent på anmodning fra tyskerne forhandlet med en representant for den tyske Kriegsmarine om en erstatning eller et oppgjør for den folkerettsstridige beslagleggelse av nybygning nr. 87 ved Odense Staalskibsværft i Danmark?

2. Kan den avtale som ble truffet, men ikke oppfylt fra tyskerens side, på nogen måte karakteriseres og kritiseres som unasjonalt?

Selv har Jahre tidligere anført at det «avgjørende for mig og mine selskaper (ved salget av Jasmin) har vært å sikre et nytt skib for en relativt tidlig levering som erstatning for nr. 87, et skib som jeg som nevnt mener det er overordentlig liten utsikt til å få tilbake.» (I parentes bemerket overlever både Jasmin og Jaspis krigen – om enn sterkt skadet.)

I tillegg kommer hensynet til eierne, som Jahre formulerer slik:

– Selskapene (Kosmos og Kosmos II) eies av over 2000 aksjonærer, de aller fleste med en beskjeden aksjeinteresse. Selskapsledelsen pliktet i første rekke – så langt gjørlig – å ivareta aksjonærenes interesser med mindre man derved skadet noen annen berettiget norsk interesse i slik grad, at den primære plikt for et selskaps styre til å ivareta aksjonærenes økonomiske interesser måtte settes til side.

Kosmos-selskapene hadde, da tyskerne beslagla Jasmin i

Odense i januar 1941, betalt inn 2,9 millioner kroner på kontrakten. Dette beløpet risikerte man, ifølge Jahre, å tape – uten en avtale med Kriegsmarine.

Den første som svarer på Jahres bestillingsverk, er advokat J. Christensen i Tønsberg.

Han skriver:

– Det dreier seg altså for selskapene om en meget betydelig økonomisk interesse og selskapenes disponent og styre måtte selvsagt gjøre sitt ytterste for å verge selskapene mot tap . . .

Kritikerne må mangle «tilstrekkelig kjennskap til denne spesielle sak,» hevder advokaten, som svarer nei på begge spørsmål.

Ingen kritikk kan rettes mot Jahre.

Heller ikke professor Per Augdahl eller høyesterettsadvokat Annæus Schødt – den kjente aktor i saken mot Vidkun Quisling – finner at det kan rettes «berettiget kritikk» mot Kosmos og Jahre.

I et bemerkelsesverdige juridiske dokument datert 11. februar 1946 heter det at «man naturligvis ut fra et overspent etisk-patriotisk standpunkt kunne si at ingen norsk overhodet burde ha forhandlet med overfallsmennene. Det var imidlertid ikke den linje som ble fulgt – selv ikke av de allerbeste patrioter . . . og i ettertid må man vel si at det var en fordel for landet at linjen ikke ble fulgt . . .»

Som sagt, overhodet ingen kritikk kan rettes mot hvalrederen fra Sandefjord.

Landssvik-etterforskningen fortsetter

Utover i 40-årene gjenreiser Anders Jahre flåten han har mistet under krigen. I løpet av kort tid er han igjen en av verdens største hvalredere og Nordens største i tankfart – delvis under bekvemmelighetsflagg. Han gjenvinner raskt posisjonen som en av landets rikeste, mektigste og mest kjente menn.

Samtidig fortsetter landssviketterforskningen i det stille – først på grunnlag av anmeldelsen for fraternisering, siden mest på grunnlag av skipssalgene.

Saken henlegges første gang 29. september 1947, men tas opp igjen etter påskyndelse av Nortraship. Den formelle siktelsen er datert 12. desember 1947.

Anders Jahre har privat engasjert høyesterettsadvokat Ole Fritjof Bettum, Sandefjord, som sin forsvarer.

Bettum er jurist og politiker, intelligent og fremragende dyktig. Han har store interesser i Jahres forretninger, og blir ti år seinere (1955) opphøyet til kompanjong med 2/10 interesse i det verdensomspennende imperiet. Under frigjøringen har Bettum vært distriktpolitisjef i Sandefjord, og han møter fra 1946 på Stortinget, som representant for Høyre-bastionen Vestfold.

Nå tar han for fullt opp kampen for sin klient.

Utover i 1948 presser Bettum stadig på for å få saksdokumentene utlevert – og etterforskningen påskyndet.

Politifullmektig Hans Haraldsen i Drammen har utført en meget samvittighetsfull gransking, men myndighetenes holdning til saken kjølner utover i 1948.

I et internt notat i Handelsdepartementet i august 1948 heter det blant annet at «det må ansees på det rene at Jahres forhold er straffbart objektivt sett (brevet til Casablanca), men det er vel meget mulig at han vil bli frikjent på grunn av tvang. Det er neppe mulig å få saken fullt opplyst . . . Det synes som om de personer som har vært avhørt eller anmodet om opplysninger, ikke har særlig lyst til å si noe som kan skade Jahre. Skulle man komme videre her, ville det antagelig være nødvendig å foreta rettslig avhøring, og det kan vel være et spørsmål om det ikke i så fall bør åpnes rettslig forundersøkelse, men et slikt skritt bør man vel ikke gå til uten at det er sannsynlig at en straffesak vil føre frem . . .»

Først i 1949 får Fritjof Bettum utlånt etterforskningsdokumentene.

I et brev av 12. august 1949 knuser han anklagene som er reist mot Anders Jahre.

Fordi statsadvokatens påtegning ved den første henleggelsen (Jahre er atskillig å klandre) er blitt offentlig kjent – Vestfold Fremtid bragte i 1947 en melding om saken – har affæren vært ytterst skadelig.

Bettum viser til at saken har vært under etterforskning i tre år og skriver:

– Når siktede er en av landets største redere og forretningsmenn med et navn som er kjent i vide kretser både i Norge og i utlandet, vekker en slik etterforskning etterhånden stor oppmerksomhet. Det spørres og det snakkes, det skapes en grobunn for den frodigste rykteflom . . .

Advokat Bettum tar fram dette eksempelet:

– Fra finsk side har man i lengere tid ønsket å dekorere Jahre for forskjellige tjenester, som han har ytet Finland før og etter landets deltakelse i verdenskrigen . . . saken var i mai 1949 kommet så langt at den finske ambassade i Oslo rettet en vanlig og rutinemessig forespørsel til det norske Utenriksdepartement om man hadde noe å bemerke til at Anders Jahre ble tildelt et finsk kommandørkors. UD måtte melde tilbake at det pågikk etterforskning mot Anders Jahre i anledning visse forhold som han var siktet for fra krigens tid. Dermed ble saken stillet i bero.

Det spiller visselig i realiteten ikke stor rolle for Anders Jahre om han får en finsk orden eller ei. Det som spiller en rolle for ham, og jeg tror også jeg kan si for vårt land, er det tap i prestisje som han – en kjent forretningsmann – lider ved at vårt UD skal måtte gi en fremmed makts ambassade slike opplysninger over fire år etter krigen.

Forsvarer Bettum oppsummerer:

– For Anders Jahre er det etterhånden blitt en velferdssak at siktelsen bringes ut av verden og at etterforskningen innstilles. Det må skje ved at det slås fast at det etter en omhyggelig og utførlig gransking er konstatert at det ikke foreligger straffbare eller kritikkverdige forhold av noen art.

Høsten 1949 er saken omsider kommet til riksadvokat Andreas Aulies kontor. Statsadvokaten har foreslått henleggelse.

Men den geskjeftige stortingsmann og advokat fra Sandefjord, Fritjof Bettum, er ikke ett hundre prosent fornøyd.

I oktober 1949 oppsøker han riksadvokatens kontor flere ganger, men Aulie er stadig ute.

12. oktober 1949 setter Bettum seg derfor på ny bak skrivemaskinen:

– Jeg har levert en skriftlig fremstilling som følger saken, skriver han til riksadvokaten. – Jeg har der understreket at den form som henleggelsespåtegningen får i dette tilfelle er meget viktig. Jeg forsto under samtale i går at statsadvokatens innstilling er tilfredsstillende også hva formen angår. Når jeg tillater meg å skrive til Dem personlig, så er det for å understreke hvor viktig formuleringen av den endelige beslutning i dette tilfelle er, for å be om at jeg må få anledning til å konferere med Dem om saken før endelig avgjørelse treffes, hvis dette skulle vise seg nødvendig . . . Jeg har bedt fullmektig NN la Dem få vite at jeg også rent personlig setter meget inn på at denne saken henlegges på en måte som er fullt tilfredsstillende for Anders Jahre . . .

Saken henlegges på ny

8. november 1949 har riksadvokat Andreas Aulie tatt sin beslutning.

Saken mot Anders Jahre henlegges i sin helhet.

Om overdragelsen av de tre hvalbåtene, tankeren Jaspis og nybyggingen Jasmin er Aulie kommet til «at Jahres opptreden ikke i noen av de i siktelsen nevnte forhold har vært rettsstridig.»

Også i de andre sakene som har vært etterforsket, frikjennes Jahre blankt. (Det gjelder spesielt Janko-affæren, se kapitel 5, og et påstått salg av hvalolje til Tyskland.)

Riksadvokaten tilføyer dessuten – formodentlig til Jahres og Bettums umåtelige tilfredshet:

– På bakgrunn av de opplysninger som nå foreligger i saken,

antas det ikke å være grunn til å fremkomme med en slik kritikk av Anders Jahres forhold, som skjedde ved statsadvokat Falchs påtegning av 29.9.1947.

Omtrent samtidig renvaskes Anders Jahre i en annen sak, som ikke tas med i landssvik-etterforskningen.

Det gjelder Jahres arbeid i styret for selskapene De norske Naco-aktier A/S, Norsk Aluminium Company og Nordisk Aluminiumsindustri.

Gjennom selskapene forsøker tyskerne å bygge opp en lettmetallindustri, som ved bruk av norsk fossekraft skal forsyne Det tredje rike med krigsviktig aluminium. Helt til danske sabotører sprenger fabrikken i 1943, produserer Nacos datterselskap i København, Dansk Aluminiumsindustri, flydeler til Arado Flugzeugwerke i Tyskland.

Anders Jahre har sammen med flere framstående forretningsmenn vært medlem av styret i aluminiumsselskapene fra 1941.

Selskapets betydning for den tyske krigsindustrien granskes etter krigen, men Jahre frikjennes blankt.

Dermed er fire års strid om skipsrederens forhold under okkupasjonen ute av verden.

Til jul 1949 redegjør høyesterettsadvokat Fritjof Bettum for henleggelsen i et brev til skipsfartsminister Lars Evensen.

I forbindelse med henvendelsen fra Finland finner statsråden det korrekt å gjøre Utenriksdepartementet oppmerksom på sakens utfall. Han underretter også St. Olavs-ordenens kanselli om den betingelsesløse henleggelsen.

Oppreisningen kommer umiddelbart.

Fra finnene kommer både Den hvite roses og Lejons orden. Hjemlandet hedrer 30. mars 1950 Jahre med kommandørkorset av den kongelige St. Olavs orden.

Ifølge statuttene er det en medalje som gis for fremragende innsats – ikke bare for fedrelandet, men for hele menneskeheten.

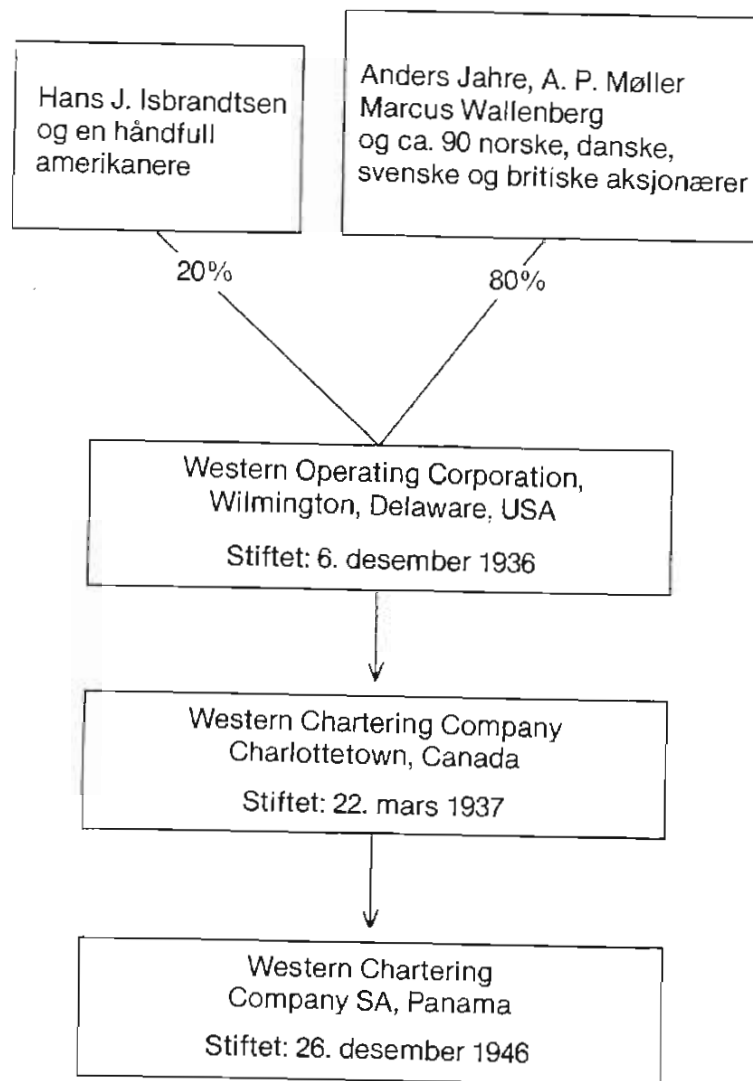
KAPITEL 2

– De er oppsagt, herr president

*Anders Jahre stifter i 1937
sitt første selskap under
fremmed flagg – Western
Operating Corporation i
New York. Men da
presidenten nekter å flytte til
skatteparadiset Panama,
blir han sparket.*

Organiseringen av Western-selskapene

Regnet siler grått og stille ned over novembertriste gater i London.

– Jeg er lei for det, herr Lord. Men vi kan ikke lenger akseptere de høye omkostningene i USA, sier Anders Jahre.

Advokat George de Forest Lord studerer den kortvokste, energiske skikkelsen på den andre siden av bordet. Nordmannen kan ligne en terrier, pågående, beslutsom, ubøyelig.

de Forest Lord reiser seg og går bort til mahognyskapet.

– Whisky, spør han.

– Nei takk, svarer Jahre.

– De vet like godt som jeg at det ikke er vår feil at Washington ikke vil oppheve tollene på hvalolje. USA er en nasjon av bønder. De har ingen forståelse for hvalfangst. Vi skal vel heller ikke lastes alene for at vi undervurderte talg-lobbyens styrke. Forøvrig har selskapet ennå ikke tapt penger. Investeringen har gitt 400 000 dollar igjen.

Anders Jahre har reist seg.

– Det er ikke nok, herr Lord. Langt fra nok. Jeg anser saken som utdebattert. De har en måned på Dem til å overføre Western fra USA til Panama. Fra i dag.

– En måned? Det lar seg ikke gjøre. Det betyr slutten på amerikansk hvalfangst! Da får De heller kjøpe oss ut . . .

– Det blir ikke aktuelt. Som sagt, De har en måned. På årsmøtet kommer vi til å votere med fullmakt fra alle europeiske aksjer. Det er, som De vet, over 80 prosent, herr Lord, åtti prosent ønsker en forandring.

Nordmannen nøler i døren, så tar han fram en hvit konvolutt.

– De er Hans Isbrandtsens advokat. Skulle jeg personlig ikke ha anledning til å være til stede på generalforsamlingen, ber jeg Dem overrekke dette brevet til ham. Farvel.

George de Forest Lord åpner konvolutten langsomt, mens de kjappe skrittene dør bortover hotellkorridoren.

Han er ikke overrasket.

Likevel svir det å lese oppsigelsen. Langt borte uler en luftvern sirene. Året er 1939, det er krig, Hans J. Isbrandtsen er

sparket som sjef for hvalfangstselskapet Western Operating Corporation, New York.

Det var tre år tidligere, i 1936, at den dansk/amerikanske shippingmannen Hans J. Isbrandtsen ble oppsøkt av Anders Jahre.

Hans J. Isbrandtsen var sjef for Isbrandtsen-Møller Steamship Company, New York – et datterselskap av kjemperederiet AP Møller i København.

Den kortvokste energibunten Jahre, som sjelden tok nei som et svar, kom til USA med rederigiganten Arnold Møllers velsigelser. Noen måneder tidligere, i januar 1936, hadde Jahre fått spørsmål fra Proctor & Gamble, de amerikanske såpefabrikantene, om han kunne gå i bresjen for et nytt hvalfangstselskap under USAs flagg. Nå spurte Jahre om Isbrandtsen ville være med.

Isbrandtsen nølte. Det fantes ikke amerikanere som kunne drive kokeri og hvalbåter. Kom han til Wall Street og ba om millioner for å skyte hval under Sydpolen, ville finansmeglere tro han var blitt gal. De kunne satse en formue på en spillefilm med Clark Gable i hovedrollen, men hvalfangst? Aldri i livet!

Nei, Isbrandtsen skulle ikke bekymre seg. Anders Jahre hadde praktisk talt pengene i kofferten. De kom til å trenge to millioner dollar. Han hadde allerede sikret halvannen million i Europa – det meste i Norge. Selv skulle han ordne fangstfolk og utrustning, bare Isbrandtsen sørget for de amerikanske formalitetene.

Men det kunne umulig lønne seg! Det var over 40 prosent toll og avgift på hvalolje . . .

Nei, nei, han skulle ikke fortvile. Det fantes veier utenom alt. Selvsagt ville det lønne seg. Nettopp fordi selskapet i navnet ville være amerikansk, kunne ikke myndighetene kreve toll. En nå var hvalfangsten en ett hundre prosents forretning . . .

Isbrandtsen var skeptisk, men lot seg overtale. Pokker ta, de kunne gjenreise den hundreår gamle tradisjonen fra Nantucket, da amerikanske fangstfolk jaget de store pattedyrene med håndharpun fra åpne båter!

Anders Jahre smilte. Slik skulle det være. De fylte ut noen papirer. Ikke så mange, men nok til at Western Operating Corporation, New York, var født – et av de mest omstridte norske forretningsforetak i utlandet i 30-årene.

Første skritt på veien ut

Det ukonvensjonelle møtet i New York i 1936 var et av de første steg den unge skips- og hvalfangstrederen Anders Jahre tok i arbeidet med å bygge opp et imperium i utlandet. På dette tidspunkt hadde han forlenget røpet et forretningstalent utenom det vanlige. Nå – etter at han begynte å arbeide under andre flagg enn det norske – viste han fabelaktig evne til å overvinne offentlig kritikk og motstand, og komme helskinnet og som regel høyt dekorert ned på alle fire . . .

Det var ikke uproblematisk å starte nye hvalfangstselskaper midt i 30-årene – i alle fall ikke under fremmed flagg.

Hvalfangsten – den norske paradenæringen og en av landets fremste valutakilder – var inne i en dyp krise. Det hadde ikke bare sammenheng med depresjonen i verdensøkonomien. Det skyldtes også tvil om hvor lenge råstoffgrunlaget – de store hvalene i Antarktis – kunne motstå det årlige angrepet fra en voksende armada av hurtiggående kanonbåter.

Helt siden midten av 1800-tallet og Svend Foyns dager hadde nordmenn – og vestfoldinger i særdeleshet – vært foregangsmenn i jakten på de svømmende fettbergene. Først på Finnmarkskysten, hvor granatharpunen ble funnet opp og effektivt tatt i bruk. Etter århundreskiftet i Antarktis, hvor Chr. Christensen, som den første, seilte inn med Admiralen – det flytende kokeri, et mobilt fabrikklegg, som i løpet av kort tid kom til å revolusjonere fangsten. Siden kom motorskipene og fangst på åpent hav fra moderne kokerier med opphalingslipp – først Lancing, så Vikingen og Kosmos – Anders Jahres storverk (1928). Med kolossene som moderskip og en sverm av kjappe hvalbåter ble fangsten høyeffektiv. I de enorme hav-

områdene i Antarktis, hvor blåstene fra beitende hval en gang sto som en skog av fontener, begynte en nedslakting uten si-destykke. Anders Jahres geni og fangstfolkenes dyktighet brakte produksjonsomkostningene ned i halvparten av gjennomsnittet. I 1930/31 produserte Kosmos et fat hvalolje for 33 kroner. Gjennomsnittsprisen var over 60 kroner. Året etter satte Kosmos II alle tiders fangstrekord under ledelse av den legendariske skytter Lars Andersen – 1979 hval, 222 224 fat olje.

Lenge har nordmenn og briter vært alene om sjansespillet under Sydpolisen – og den rekordartede fortjenesten. Som en kostelig skatt har de vaktet det blodige håndverket. Å harpunere hval kan ikke hvem som helst. Det er et presisjonsarbeide foredlet gjennom generasjoners målbevisst arbeid til fornem kunst.

Slutten av 20-årene har sett uhemmet vekst i den nye eventyrnæringen – pelagisk fangst i Sydhavet.

Men hvalfangsten ekspanderer ikke inn i himmelen. Den vokser rett inn i krakket på Wall Street, som ryster verdensøkonomien fra Shanghai til Tønsberg.

I 1930/31 produseres det ikke mindre enn 3,5 millioner fat av den illeluktende hvaloljen – til et marked for margarin, såpe og kosmetikk som knapt kan svelge tre fjerdedeler av tilbudet.

Kriseår følger med vakkende økonomi, arbeidsløshet og fattigdom. I Sandefjord vasker mange av de rustflekke kokeriene i opplagsbøyene.

Et lite oppsving midt på 30-tallet avløses av nye kriseår. Hvalrederne søker desperat etter løsninger som kan bringe produksjonen i samsvar med etterspørselen – og redde et lønnsomt prisnivå: Begrensning av fangsttiden, opplegg av hvalbåter og kokerier, kvotefangst. De ser truselen vokse fra Hitlers Tyskland og det keiserlige Japan – aggressive nasjoner som har kastet seg inn i kampen om hvalmillionene.

Debatten om Western

Anders Jahre – allerede et verdensnavn – er en av de redere som med glød har slåss for frivillige avtaler mellom de internasjonale selskapene.

Derfor er reaksjonen i Norge voidsom da ryktene i januar 1937 begynner å løpe om at han er gått i spissen for å bringe USA inn i hvalfangsten.

Den norske regjeringen forbereder i det stille en internasjonal konferanse i London seinere samme år – det første alvorlige forsøket på å finne fram til begrensning av hvalfangsten på internasjonalt politisk grunnlag. På politikerne kommer nyheten om Jahres USA-selskap som en bombe. Her skriker nordmennene om at hvalen er i ferd med å utryddes, så går en nordmann i gang med utvidet fangst under fremmed flagg! Hva slags hykleri er det, vil utlendingene spørre.

Det reiser seg et ramaskrik i pressen. Men Anders Jahre er gjort av hardere stål. I et bittert intervju med Aftenposten sier han 28. januar 1937:

– Det har vært nytteløst (å begrense fangsten), og man kan da vel ikke fortenke meg i at jeg også vil ha anledning til å gjøre meg gjeldende. Er det nogen som skal bebreide, må det være jeg som gjør det. Jeg synes jeg har grunn til å beklage meg . . .

Samtidig skriver utenriksminister Halvdan Koht brev til Jahre og spør om han vil medvirke til «at de forestående internasjonale forhandlinger kan bli innledet med en erklæring om at norske hvalfangere ikke vil medvirke til innen- eller utenlandsk utvidelse av hvalfangsttonnasjen.»

I et møte 4. februar på utenriksministerens kontor innrømmer Jahre at han etter amerikansk initiativ har gått med på å representere det nye amerikanske selskapet i Norge.

Det er første gang, men – som vi siden skal se – ikke siste gang han reduserer sin internasjonale virksomhet til et beskjedent agentur.

Møtet med Koht gir ikke noe resultat, men Jahre signaliserer

en vurdering av situasjonen – som i ettertid er interessant:

– Jahre svarte at han for sitt vedkommende nå så meget mørkt på situasjonen for norsk hvalfangst. Norske selskaper lå under i konkurransen, som følge av såvel restriksjoner på fangsten, som de høye skatter og avgifter som selskapene hadde å betale. Han trakk her en sammenligning med ekspedisjonene Vestfold og Vikingen, som disponeres fra Norge, men som går under Panamas flagg, og som ingen skatter eller avgifter hadde å erlegge . . .

Nye bølger av kritikk skyller mot Jahre etter at det blir kjent at han akter å sende den amerikanske ekspedisjonen til de sårbare feltene ved Australia – i konkurranse med to andre ekspedisjoner.

Dette vil, mener ekspertene, føre til at knølhvalen utryddes i dette området.

Det utvikler seg et bikkjeslagsmål mellom de involverte redere, som forsøker å torpedere Jahres planer med alle midler.

Det ender med at en av de tre ekspedisjonene – Anglo-Norse, som Jahre er medeier i – legges opp mot å få en andel av de to andres overskudd.

Striden røper et kynisk syn på bestanden av denne spesielle, utsatte hvalarten: Det kan ikke bli tale om noen utryddelse av knølhvalen, mener Jahre, fordi knølhvalen freder seg selv. – Det vil si at når fangsten ikke lenger er lønnsom, opphører den av seg selv for muligens å bli gjenopptatt når feltet har vært fredet noen år . . .

En vanntett plan?

I mellomtiden går forberedelsene i USA med stormskritt. Western Operating Corporation registreres i Wilmington, Delaware den 6. desember 1936 med Hans J. Isbrandtsen som president. Selskapet kjøper inn den 11 000-tonns tankeren Ulysses (kalt Useless, eller Uløkkka) bygget i Baltimore i 1915. I februar 1937 kommer fartøyet til Götaverken, hvor det ominnredes til kokeri. Inkludert kjøpesummen – 813 500 dollar – kommer skuta i fangstklar stand på 8,3 millioner kroner.

11. juni 1937 går Ulysses fra Gøteborg med kurs for Vest-Australia. Ombord står 331 nordmenn.

Planen er tilsynelatende vanntett: I 1937 får de utenlandske hvalselskapene betalt 4–500 kroner pr. tonn hvalolje, som landes i USA. Av dette går 200 kroner bort i toll.

Ulysses kan produsere 30 000–35 000 tonn pr. år – verdt 17 millioner kroner. Hele utrustningen – kjøp av båter og utstyr – koster det halve. Kort sagt, det synes å være enorme muligheter til gullkantet fortjeneste i opplegget. Forutsatt at selskapet blir godtatt som amerikansk og slipper toll på 200 kroner pr. tonn . . .

Slik Anders Jahre – og Hans J. Isbrandtsen – tolker reglene, er det tilstrekkelig at skipperen og maskinmesteren på Ulysses er amerikanske statsborgere – og at skipet har Stars and Stripes på aktermasten. Så vil Ulysses kunne harpunere toll- og skattefrie hval.

Pengene skal heller ikke samles i USA, hvor skatten – ifølge Jahre – «snart er like høy som den norske». 22. mars 1937 stiftes postkasse-selskapet Western Chartering Company Ltd. med hovedkontor i Charlottetown, Prince Edward Island, Canada.

Western Chartering er et datterselskap av Western Operating, og hver aksjonær må eie aksjer i begge selskaper i forholdet 1 til 3.

De norske hvalbåtene som Ulysses-ekspedisjonen bruker, leies ut til USA-selskapet Western Operating via Canada-selskapet Western Chartering for en ublu pris. Slik samles gevinsten i Charlottetown.

I et notat fra den norske legasjonen i Stockholm 23. april 1942 heter det:

– Western Chartering Company Ltd. ble i sin tid dannet av skattemessige grunner, i det fondsskatten i Canada, i hvert fall ved selskapets stiftelse, var ubetydelig sammenlignet med den i USA. Av hvalfangstmateriellet eides kokeriet av Western Operating Corporation, mens hvalbåtene eides av det canadiske selskap. Ved dette arrangement håpet man å kunne legge opp reservene i Canada.

Det er smart gjort, men verken Jahre eller Hans Isbrandtsen har regnet med de amerikanske fettprodusentenes lobby i Washington.

De tar også lett på de spørsmålene som amerikanske politikere siden kommer til å reise:

Siden ominnredningen til kokeri foregår i utlandet, hvalbåtene er bygget og leid i utlandet, aksjekapitalen for det meste er europeisk, mannskapet på to nær utlendinger og oljen blir ført til USA fra fangstfeltet i et utenlandsk tankskip – kan hvaloljen da betraktes som amerikansk og tollfri?

Ikke-filantropisk virksomhet . . .

Hjemme i Norge bølger fortsatt striden om hvalfangstens framtid.

I mai 1937 samles hvalfangstnasjonene i London til den første brede, internasjonale konferanse for å sikre hvalfangstens framtid.

Etter 16 dagers forhandlinger legges resultatet fram i et tynt, utilstrekkelig dokument – et alvorlig tilbakeslag for dem som vil verne hvalbestanden.

Den moderne hvalfangsts historie kommenterer:

– Det var den første av de mange, store internasjonale konferanser, hvis hovedformål var å bevare i Antarktis en hvalbestand, som kunne gi det høyest oppnåelige utbytte uten å reduseres. Men de mange kloke ord, den grundigste vitenskapelige forskning, de alvorligste advarsler og de store utgifter til tross, har kua dødd mens gresset grodde.

Det internasjonale arbeidet videreføres i 1944 og ender med den såkalte Washington-konvensjonen i 1946.

Konvensjonen setter totalkvoten til 16 000 blåhvalenheter, regulerer fangsttiden, forbyr delvis fangst av knølhval og gjennomfører en del andre bestemmelser.

Men effektiv blir reguleringen aldri. Allerede nå tviler mange på at bestanden kan tåle en beskatning på 16 000 enheter årlig.

Skeptikerne får siden rett. I løpet av tjue etterkrigsår er hvalen omtrent utryddet.

I Norge tilspisses situasjonen mellom hvalfangstrederne og regjeringen Nygaardsvold.

Mens det forhandles i London om å redde hvalbestanden, går rederne til massiv kontrahering av nye hvalbåter «for å kompensere de øvrige former for begrensning som måtte bli vedtatt».

Til slutt prøver selskapene på frivillig grunnlag å stoppe den halsløse utbyggingen, men forsøket strander.

I en siste anstrengelse for å redde prisene i 1938 blir de norske rederne – uten å varsle regjeringen – enige om å sende seks kokerier i bøyene.

Den gjensidige mistillit mellom regjeringen og rederne er dyp. Her nøler ikke rederne med å sende seks ekspedisjoner i opplag, og gjøre flere hundre mann arbeidsløse, mens de i ly av utenlandsk flagg utrunder og sender ut nye kokerier, sier politikerne, og tenke på Anders Jahre og Ulysses. Også rederne fordømmer Jahres amerikanske prosjekt. Men de skylder regjeringen for at de internasjonale forhandlingene ikke har ført fram.

I et stormfullt møte mellom hvalrederne og statsministeren 17. september 1937 reiser Nygaardsvold spørsmålet om «den norske hvalfangst er interessert i å legge ut på feltet med nye kokerier under utenlandsk flagg.» mens de gamle, norske ligger i opplag. Han etterlyser hvilken politikk hvalrederne vil følge – med åpenbar adresse til Anders Jahre.

I et dramatisk innlegg svarer Jahre:

– Jeg vil ha sagt at slik som det har vært i de siste to år tror jeg at hvalfangst, som drives under norsk flagg, går sin undergang i møte. Vi er underlegne og kan ikke konkurrere med utlendingene. Jeg liker ikke å si det, men det er riktig . . .

Jahre peker på de høye norske skattene, den såkalte fatavgiften på hvalolje og lønnsnivået på utenlandske ekspedisjoner.

– Når vi regner disse ting sammen må vi kalkulere med om-

kring en million kroner mere i driftsutgifter enn for en utenlandsk ekspedisjon. Det er opplagt at vi i lengden ikke kan konkurrere. Vi må legge hendene i skjødet og det er ikke morsomt. De folk som jeg har i mine ekspedisjoner kan jeg ikke gjøre noe for. Vi kan ikke drive det som filantropisk virksomhet . . .

Nygaardsvold reagerer skarpt og sier bl.a.:

– Jahres uttalelser stemmer omtrent med det som er blitt meg telefonert at Tønsberg Blad skulle ha skrevet i går . . . at Nygaardsvold tenkte å kalde sammen selskapene, redøerne, for at de skulde stå til rette for sine handlinger, men det skulde vise seg at Nygaardsvold skulde stå til rette. Jeg forstår nu av Jahres uttalelser at der skal legges skyld på regjeringen . . .

Jahre: – Jeg beklager meget at statsministeren oppfattet meg på den måte. Jeg pleier ikke være redd for å si min mening. Jeg mener å ha så godt kjennskap til norsk hvalfangst, jeg er en av dem som har bragt hvalfangsten over i en moderne virksomhet, den pelagiske. Jeg har startet mine selskaper under norsk flagg. Det er det siste jeg vil gjøre å forlate det norske flagg. Men når man blir stillet ansikt til ansikt med det som foreligger i dag, er det et spørsmål: Skal man legge hendene i skjødet eller forsøke å skaffe sysselsetting for de menn man har i sin virksomhet? Mine tusen arbeidere forlanger det siste. Jeg håber statsministeren forstår min stilling. Det er ikke vrangvilje eller fordi jeg vil regjeringen til livs . . . statsministeren var også inne på den tanke å danne nye utenlandske selskaper, likvidere norske og gå inn for nye utenlandske foretagender. Det har jeg ikke sagt. Men hvis jeg ikke ser meg i stand til å konkurrere med de utenlandske foretagender, så må man selv finne en måte å drive hvalfangst på i fremtiden, selvom det ikke blir under norsk flagg. Det er i alle fall et faktum at med den amerikanske ekspedisjon (Ulysses) blir der 315 mann i år. Det er jo noget . . .

Suksess for Ulysses

På dette tidspunkt er Ulysses med åtte hvalbåter forlengst kommet i fangst i de milde farvannene vest for Australia.

Første tur blir en formidabel suksess.

Ved Australia skytes det 2036 knølhval, som gir 78 750 fat hvalolje. I Antarktis samme høst og vinter blir resultatet 114 000 fat – i alt over 30 000 tonn, som selges til Proctor & Gamble for tre og en halv million dollar.

En del av lasten pumpes på feltet over i tankeren Charles Racine – en av Sig. Bergesen d.y.s første båter.

Dermed starter også bråket.

Hans Isbrandtsen har på forhånd innhentet forsikringer hos amerikanske myndigheter om at de vil godkjenne Western som amerikansk, slik at oljen kan losses tollfritt i USA.

Men da Charles Racine er bare fire timer fra Norfolk, Virginia, gjør tollvesenet helomvending. De forlanger toll for lasten – en halv million dollar!

Kravet skyldes voldsomt press fra bøndernes lobbyister i Washington. De ser sine interesser truet av en begynnende, amerikansk hvalindustri.

Produsentene av talg og soyaolje har timet kampanjen godt. Charles Racine må legge bi utenfor USAs territorialgrense, mens Isbrandtsen i hui og hast går til rettslige skritt mot byråkratiet i den amerikanske hovedstaden.

Oljen blir til slutt losset mot en garanti på 250 000 dollar, som Western siden får tilbake. Men fram til 1939 – de to sesongene Isbrandtsen får drive Western Operating – hemmes virksomheten av den politiske tautrekkingen med fett-lobbyistene.

Der hvor Anders Jahre og de andre spekulantene har sett for seg en smertefri operasjon, som på proforma basis skal gi tollfri adgang til det høyt betalende, amerikanske markedet, tårner problemene seg opp.

Hans J. Isbrandtsen kommenterer bittert:

– Kongressen sender admiral Byrd til Antarktis for å beskytte våre interesser, mens vårt selskap – det eneste som har virkelige interesser i regionen, blir kvalt i Washington . . .

Om politikernes «umulige» krav til hva som kan kalles en

amerikansk operasjon, sier han ironisk:

– Hver dag nå venter jeg at Kongressen skal legge nye skatter og avgifter på all hval som er harpunert av andre enn amerikanske enker og faderløse i Washingtons havnekvartner . . .

Jahre mister tålmodigheten

Etter at Ulysses i sesongen 1938/39 heller ikke lykkes i fangsten, mister Anders Jahre tålmodigheten. Han forlanger et møte på nøytral grunn – i London.

Hans J. Isbrandtsen får et lettfattelig ultimatum:

– Vi har ventet femti prosent utbytte. Du har gitt bare tolv. Enten løser du problemene i USA i løpet av en måned og flytter hele selskapet til Panama, eller du kan betrakte deg som oppsagt.

Men Isbrandtsen er tent av det dristige spillet under politen. Han har en drøm om amerikansk fangst. Og drømmen vil han ikke gi opp. Han nekter å fire for de europeiske kravene.

Jahre insisterer likevel på å flytte hele affæren til Panama. Han er trett bråket i USA.

På generalforsamlingen i New York i november 1939 møter Jahre med fullmakt til å stemme for alle europeiske aksjer.

Isbrandtsen sparkes som president og erstattes med skipshandleren Clifford Carver – venn av Jahre, Onassis og det norske kongehuset. I styret plasserer Jahre seg selv, Arnold Møller og en representant for banken Lazard Brothers.

Hans J. Isbrandtsen gjør opp status for sine to år med Jahre. Tallene viser brutto inntekter på fem millioner dollar og en for-tjeneste på 400 000 dollar. Han er oppsagt for å ha gitt bare tolv prosent utbytte på to år.

Krigen i Europa er brutt ut 3. september 1939, og Ulysses kommer ikke av gårde til tredje sesong før under jul det året.

Men uhellene forfølger skipet. Underveis inn St. Helena Bay i Sør-Afrika for å etterfylle olje og plukke opp hvalbåtene, går hun på grunn og spjærer opp 36 bunnplater.

Lynhurtig utføres reparasjoner i Durban, men Ulysses taper de tre første ukene av fangstsesongen.

Med bare 61 000 fat olje i tankene vender hun våren 1940 tilbake til Europa. Midt i Atlanteren kommer beskjednen over radio: Hitler har invadert Norge.

Ulysses omdirigeres til New Orleans og grunnstøter nok en gang – på en sandbanke i Mississippi.

Hun dokksettes i New York, men immigrasjonsmyndighetene nekter mannskapet landlov.

På grunn av lave priser blir oijen ikke solgt, og Western Operating slipper opp for penger.

Den moderne hvalfangsts historie kommenterer tørt:

– Ulysses-ekspedisjonen ble «ikke så lite av et smertensbarn . . .»

Nortraship, som sommeren 1940 etablerer underkontor i New York, føler ingen forpliktelse overfor et rederi som kaller seg amerikansk. Likevel går man med på å låne selskapet 150 000 dollar. De 10 000 tonn olje tas på land og lagres i New Orleans.

Ifølge hyrekontrakten skal rederiet betale for mannskapenes hjemreise. Med tyske tropper i Norge er dette ikke lenger mulig. Hyreutbetalingene stanser. Offiserene nekter mannskapet å jobbe.

Noen få av sjøfolkene hopper av og får hyre med andre fartøyer. Andre seiler med resten av hvalflåten til Halifax. Derfra saksøkes Western med krav om såkalt overvintringstillegg, men sjøfolkene taper i Høyesterett i USA i 1942.

Hvem eide Western?

Rettsaken får formannen i Norsk Sjømannsforbund, Ingvald Hougen, til å si i et intervju med Arbeiderbladet om Panama-trafikken 3. mars 1954:

– Vi har tidligere erfaringer for at Jahre har opptrådt som agent, men i virkeligheten vært reder. Det var den amerikanske hvalfangstekspedisjonen Ulysses før krigen. Jahre var angivelig en liten medaksjonær og i hovedsak agent. Da ekspedisjonen

kom inn til New York i 1940 etter at Norge kom med i krigen, var Jahre fra det okkuperte Norge i stand til å forhindre at mannskapene fikk fullt oppgjør etter avtale. Forbundet måtte gå til en lang, kostbar rettssak for de amerikanske domstoler før folkene fikk sin rett. Det ble i forbindelse med oppgjøret bragt på det rene at den virkelige reder var agenten, skipsreder Anders Jahre, Sandefjord . . .

Anders Jahre går til rasende motangrep dagen etter i samme avis:

– Det Hougen opplyser om Ulysses er ikke bare en forvrengning av de virkelige forhold, men dessverre 100 prosent usant. Jeg var nok ikke en liten aksjonær i dette selskap. Jeg var en meget stor . . . jeg tilbød i august 1940 i full forståelse med hjemmeverende representanter for de respektive sjømannsorganisasjoner et oppgjør som på dette tidspunkt var fullt ut rettferdig . . . . . Hva gjorde så herr Hougen, som da oppholdt seg i USA? Jo, han understøttet på en oppsiktsvekkende måte en rettssak om helt urimelige og uberettigede krav, som mannskapene prøvde mot det amerikanske selskap med det resultat at mannskapene tapte for full musikk . . .

Hva er løgn og hva er sannhet?

Til Aftenposten hadde den bramfrie skipsreder sytten år tidligere sagt: 1937

– Han (Anders Jahre) bekreftet at det amerikanske selskap var registrert, og han opplyste at det sto meget kapitalsterke, amerikanske interesser bak. Han følte seg ikke berettiget til å si mere. Selskapet Western Operating Co. har forøvrig et mere vidtgående formål, opplyste han. Men, sa han. Jeg har for tiden ikke en øre i selskapet, og det eksisterer ingen kontrakt mellom Western og meg. Men jeg er sikker på at 30 norske hvalfangstredere når som helst ville stå rede til å ta stillingen som selskaps representant . . .

Hva er løgn og hva er sannhet?

Av kongresshøringer om den amerikanske hvalloven i 1938

gikk det fram at Western Operatings aksjekapital utgjorde 1 350 500 dollar, mens Western Charterings var 450 000 dollar.

Av dette hadde «de kapitalsterke, amerikanske interesser» mindre enn tjue prosent – vel 300 000 dollar.

Blant amerikanerne var Hans J. Isbrandtsen den største med en post på 100 000 dollar. Andre innflytelsesrike amerikanere med nordiske røtter var med: Charles Sørensen (Ford-fabrikkene), William Knudsen (sjefen for General Motors) og tankrederen Torkild Rieber (Texaco).

Men kontrollen med selskapet lå hos de 95 europeiske aksjeeierne, de fleste nordmenn – med over 80 prosent av den innskutte kapitalen.

Selv hadde Anders Jahre 372 aksjer i Western Operating og 124 aksjer i Western Chartering (1942). Andre nordmenn med betydelige aksjeposter: Skipsrederne Anton von der Lippe, Svend Foyn Bruun, Rudolf Olsen, Haugesunds H. M. Wrangell – og den unge Sig. Bergesen d.y., som gjennom Breifonds Dampskibsaktieselskab hadde satset 27 500 dollar på Western. I Danmark eide A. P. Møller 668 aksjer. I Sverige satt finansherren Marcus Wallenberg på 100 aksjer, mens Jahres bankpartner i London, Lazard Brothers, holdt 944 aksjer. I Norge ble aksjer i Western før krigen sett på som en god måte å sikre seg amerikanske dollar, og omsetningen gikk livlig.

Likvidert – eller til Panama?

Ulysses har skutt sin siste hval, men Western Operating er ikke uvirksom.

Det er krig i Europa, og bensinlastene må seile over Atlanten til det beleirede England. Hvalkokeriet bygges i en fart om til tankbåt, og settes i alliert tjeneste på fordelaktige betingelser. Et netto tap i 1940 på 312 000 dollar forandres til et netto overskudd på 330 000 dollar i 1941.

Med unntak av et forskudd på to millioner kroner, som Anders Jahre (Kosmos) har lagt ut før krigen, er selskapet våren 1942 gjeldfritt.

Kort etter selges den legendariske Ulysses til det argentinske selskap Yacimientos Petroliferos Fiscales for 1,8 millioner dollar – omtrent hva hele ekspedisjonen hadde kostet fem år tidligere.

I 1943 likvideres Western Operating med et lite overskudd, ifølge verket *Den moderne hvalfangsts historie*.

Under navnet San Blas går ex-kokeriet Ulysses opp i flammer på elven La Plata to år seinere. Vraket hugges opp i 1949.

Ender historien om Western-selskapene på en mudderbanke i den argentinske jungel?

Nei.

Anders Jahre opplyser selv i et brev til Handelsdepartementet i februar 1946 at han fortsatt er «europaisk agent for Western Operating Corporation, New York», og at selskapet «disponerer over forskjellig hvalfangstutstyr, som ligger lagret i USA... og som har betydelig verdi».

Nå dukker aldri hvalfangstselskapet Western Operating opp etter krigen.

Men 26. desember 1946 registreres shippingsselskapet Western Chartering Corporation i skatteparadiset Panama. Selskapet har 10 000 aksjer uten pålydende verdi. I styret sitter Anders Jahre, Clifford Carver og Thomas Blake – tre av dem som overtok Western Operating etter Hans Isbrandtsen i 1939.

Anders Jahre ønsket allerede i 1939 å flytte Western til Panama. Fordi Isbrandtsen avsto, ble han oppsagt. Valutajegerne i Handelsdepartementets kontrollkontor, som undersøker Jahres utenlandsvirksomhet i 1955, tror at overføringen først skjer etter krigen. Er det nye Western Chartering i Panama det kanadiske postkasse-selskapets skattefrie avkom, spør mange.

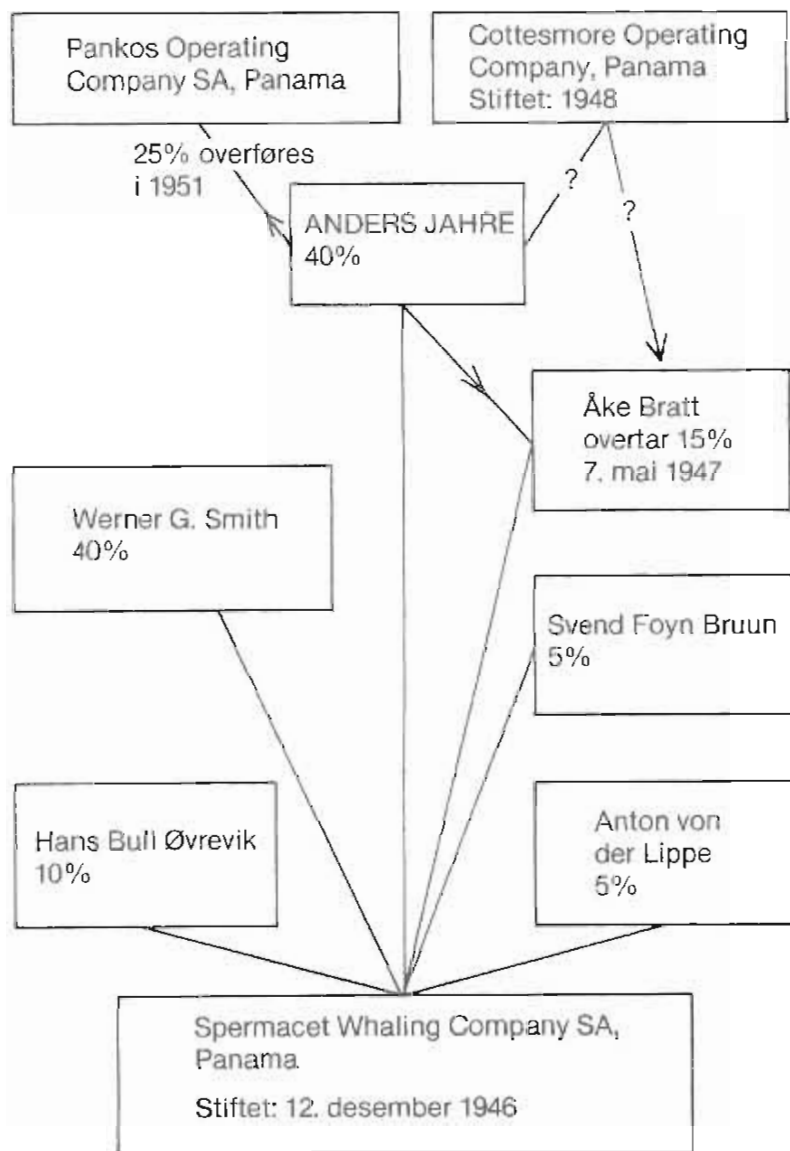
Så seint som i 60- og 70-årene heter det i det pålitelige oppslagsverket Lloyds List of Shipowners under Western Chartering: Se Anders Jahre & Co.

KAPITEL 3

Eventyret om Spermacet Whaling

Anders Jahre bygger raskt opp igjen det hvalfangst- og shippingimperium som har ligget nede under krigen. Fra 1946 blir det virkelig fart i Jahres virksomhet under bekvemmelighetsflagg. Største suksess har han med selskapet Spermacet Whaling Company SA, som stiftes i Panama 12. desember 1946.

Eierforholdene i Spermacet Whaling Co. SA i tiden 1946–1951

12. desember 1946.

– *Forbannet stivsinn!*

Anders Jahre slår neven i mahognybordet og reiser seg. Blek desember sol skrår nglende inn gjennom de høye vinduene i Hotel Hampshire House. Dypt nede høres rammelet fra formiddagstrafikken. Det glitrer i stjerner og stas. Julerushet er for lengst begynt i New York.

Han snur seg.

– *Mine herrer, det er naivt å tro at Magnus Konow vil bøye seg. Han har gjort seg opp en mening. Den er åpenbart ikke til å rokke. Eller hva mener De, herr Quintrell?*

Advokat Clayton Quintrell glatter ut dokumentet på bordet foran seg. Han kremter.

– *Det sies uttrykkelig i brevet fra Konow at han ikke vil «tegne aksjer eller gi lån medmindre selskapet går med på å gi ham eller et av ham kontrollert Panamaselskap opsjonsrett til å kjøpe til selskapets selvkostende 15 prosent av all spermolje som produseres...» Det betyr kort sagt at Konow vil ha full kontroll over den andel av selskapet som faller på ham. Jeg snakket med ham og advokat Luley i morges. Jeg bedømmer situasjonen som temmelig fastlåst. Det foreligger en dyptgående tillitskrise mellom de norske partnere i prosjektet, er jeg redd.*

– *Tillitskrise? Pokker heller, vi stifter selskapet uten Konow...*

Ingeniør Hans Bull Øvrevik griper forsiktig inn.

– *Men Konow kontrollerer 25 prosent av aksjene i Antarctic. Risikerer ikke vi ubehageligheter når certepartiet skal godkjennes?*

– *Tull, jeg kontrollerer Antarctic, ikke Konow... Advokat Quintrell, er kontraktene klare?*

I tåushet signerer de fire herrerne de snirklete dokumentene – stiftelsesvedtekter, certepartier, salgsavtaler.

Anders Jahre smiler nå. Han tar fram klokken.

– *Mine herrer, klokken er presis to, 12. desember 1946. Som president er det en glede for meg å erklære Spermacet Whaling Company for stiftet. Imidlertid, for å gardere oss mot alle eventualiteter fra Konows side, gir vi ham en siste sjanse: Underteg-*

ner han ikke innen 24 timer fra nå, er han for godt ute av Spermacet...

Anders Jahre smiler enda bredere.

– Stabeisen vil aldri gå med på et slikt ultimatum. I så fall overtar jeg hans aksjepost. Mine herrer, la oss løfte glassene for en gylden framtid – uten Konow...

Janina synker

– Det var ikke mulig å slokke, sier 2. styrmann Paul Moe til journalister i Tanger, Marokko.

Det er 19. januar 1957 – elleve år etter møtet i Hampshire House, New York.

– Nei, vi var sjanseløse mot flammene. Det var bare å gå i båtene, sier Moe – ennå grimet i ansiktet etter redselsnatten.

Hva mer er det å prate om? Alt skjer så uhyggelig fort! En anelse av petroleumsdamp i luften, en maskinist snubler hostende opp lederen. Fra maskinrommet velter svart røyk, mørket spytter gule flammeter.

– Oljebrann!

Fra livbåtene kan de etterpå se Janina som en fakkellinje i horisonten.

Hele besetningen – 46 menn og to kvinner – reddes etter kalde timer i drift på Atlanteren.

Bare en mann omkommer. Han tilhører ikke Janinas mannskap, men besetningen på et polsk skip som forgjeves forsøker å berge havaristen.

Platearbeiderne ved Palmersverftet i Newcastle gjorde skikkelig arbeid i 1914. Først etter flere døgn – kl. 0530 den 19. januar 1957 – er oljelasten fra Odessa brent ut. Janina reiser seg loddrett, platene i det seige skroget revner.

Siden er det bare oljeflekker på tomt hav.

I nordaust er Kap Finisterre ikke lenger synlig.

Med Janina er et av de eldste hvalfangstfartøyer forsvunnet, skriver norske aviser i nekrologene et par dager seinere.

Det er ikke hele sannheten.

Joda, plimsolleren er et av de eldste fartøyene. Hadde det ikke vært for Suez-krisen, ville skuta ennå vasket i bøyene i Sandefjord. Men britenes, franskmennenes og israelernes angrep på Egypt har høsten 1956 fått Nasser til å stenge kanalen. Fraktråtene suser mot himmelen. Alt som kan flyte settes inn i transporten av olje – inkludert rustholken Janina.

Det er ikke første gang hun seiler i krisetider.

Som tankeren Mancopa, bygget for Wilhelm Wilhelmsen, Tønsberg, har båt og mannskap gjennomlevd 1. verdenskrig. De har gått under britisk flagg i 30-årene, og sikket unna skumstripene etter tyske torpedoer med bensinlast fra Curaçao i den andre, store krigen.

Under navnet Anglo-Norse har kokeriet jaget hval fra Humboldtstrømmen utenfor Peru til de stormfulle farvannene øst for Madagaskar.

Fra akterskipet har norske farver vaiet, det samme har Panamas flagg, Union Jack og den franske trikoloeren.

Joda, det er sjømannshistorie som forsvinner i bølgene utenfor spanskekysten lørdag morgen 19. januar 1957.

Men Janina – ex Anglo-Norse, ex Empire Norse, ex Maricopa – er noe langt mer.

En mørklagt epoke

Forliset avslutter en hel epoke i norsk hvalfangst og shipping under fremmed flagg. Et mørklagt kapittel, som ennå i 1980-årene gir gjenlyd i norske rettsaler.

Eventyret starter i det første fredsåret.

Shippingtycoon Anders Jahre – the Prince of W(h)ales – tar initiativet til selskapet Spermacet Whaling Company SA, registrert i skatteparadiset Panama 12. desember 1946.

For Spermacet Whaling seiler Anglo-Norse (sørn omdøpes til Janina i 1953) fra 1947 til 1952 – toppårene for norsk hvalfangst.

Om den lukrative perioden skriver verket *Den moderne hvalfangsts historie*:

– Sesongene 1946–52... var hvalfangstens gullalder. Den gjennomsnittlige pris på hvaloljen var ca. 100 pund (2000 kroner), en pris som aldri har vært oppnådd før eller siden. Det var et selgerens marked uten like...

Med opprinnelig 40 prosent – siden 25 prosent – av aksjekapitalen i rederiet, høster Anders Jahre en millionformue på salget av spermasettolje til den kjemiske industrien i USA.

1950-årene betyr også begynnelsen på den internasjonale transportarbeiderføderasjonens kamp mot skip under fremmed flagg.

Etterkrigstiden har sett et økende antall redere flytte sine flåter til land som Panama, Honduras og Liberia.

Fra 1939 til 1949 vokser Panamas flåte alene fra 717 000 tonn til over tre millioner tonn.

Grunnen er lettfattelig.

Rederorganet Norsk Handels- og Sjøfartstidende sier det slik 30. april 1956:

I Norge går 67 prosent til skatter, mens eksitrederiene i Panama, Liberia, Honduras og Costa Rica betaler to–tre prosent.

Men allerede tre år tidligere har Norsk Sjømannsforbunds formann, Ingvald Haugen, advart mot utviklingen:

– Panamatrafikken betyr et angrep på norske sjøfolks sikkerhet, på deres sosiale goder og i siste instans på hele den norske skipsfart.

Janina – ex hvalkokeriet Anglo-Norse – forsvinner til bunns i Biscaya, en epoke er slutt.

Flagget er i 1957 fransk, rederiet afrikansk (Société l'armement Baleiniere, Port Gentil, Gabon) og eierne tilsynelatende fra Panama (Spermacet Whaling Company SA).

Men det er skipsreder Anders Jahre. Sandefjord, den kosmopolitiske historien om Anglo-Norse og Spermacet avslører.

Historien begynner en solgylden dag i den norske skjærgården, men har røtter helt tilbake til slutten av 20-årene.

Mennene bak Spermacet

4. juli 1946.

Det er dirrende sommer i Vestfold.

På skipsreder Anton von der Lippes landsted ved Vrengen bru på Tjøme blafrer parasollene lett i solgangsbrisen.

Hyttefolket er velklede. Samtalen løper fort på engelsk. Selv om reisetrette, amerikanske bein strekkes på svabergene, er det ikke først og fremst USA's nasjonaldag som feires.

Herrere rundt punsjebollen har langt mer alvorlige forretninger fore.

Det er skipsrederne Anton von der Lippe, Magnus Konow og Anders Jahre, oljemegleren Hans Bull Øvrevik, Bergen og oljekjøperen Werner G. Smith fra Cleveland, Ohio.

Det er ikke hvem som helst Jahre har samlet. Alle er de autoriteter på hvalfangst og shipping, på kjøp og salg.

Hovedrolleinnehaveren, Anders Jahre, er født av jordbrukere i 1891 og jurist av utdanning. Han har et høyt respektert navn i pengenes verden – også internasjonalt. En fryktet fiende, en tøff forhandler, en trollmann med økonomi. En mann med personlighet meislet ut av grunnfjellet, en reder som har gjort banebrytende innsats for pelagisk fangst i Antarktis.

Helt siden han trådte inn i forretningslivet med Bruun og Jahres Komandit i 1918, har det glimtet i gull og kvikke millioner rundt navnet. Som drivende kraft i den såkalte Jahre, Bruun og von der Lippe-gruppen har Jahre vært en sentral og omstridt skikkelse i hvalfangsten siden slutten av 20-årene

Samtiden ser på Jahres dristighet, vilje og evne til å lykkes med nesten religiøs beundring.

Illustrerende er hva en norsk avis skriver om Jahre og selskapet Pontos:

– Pontos ble sett på med forakt som et lite, umoderne kokeri, men nå lyder meldingen på 38 000 fat, og at det av en kapital på 1,5 millioner kroner vil gi en fortjeneste på en million. Det er en merkelig, lykkelig skjebne som forfølger den såkalte Jahregruppen...

Skipsreder Anton von der Lippe, Tønsberg er medeier og disponent i Hvalfangstselskapet Antarctic, et av nøkkelselskapene i Jahregruppen.

Antarctic eier dessuten 49 123 aksjer (alle bortsett fra to) i Falkland Shipowners Company Ltd. – Jahregruppens datterselskap i London.

Falkland Shipowners eier fartøyet Anglo-Norse (ex Maricopa), som i 30-årene dels har gått i tankfart, dels har drevet hvalfangst under britisk flagg.

Fordi skuta i navnet er engelsk, blir den rekvirert og satt i alliert tjeneste under navnet Empire Norse ved krigsutbruddet i september 1939.

Først i 1946 kan Falkland Shipowners – og dermed Antarctic – kjøpe Anglo-Norse tilbake igjen.

Idet 4. juli-selskapet samles på Tjøme, venter den nedslitte, brannherjede tankeren – som under navnet Janina skal synke i 1957 – på nye oppdrag.

Skipsreder Magnus Konow, Oslo, er også et kjent navn i hvalfangst og shipping, siden han i 1923 var med på å stifte A/S Rosshavet. Konow eier dessuten over 25 prosent av aksjene i Antarctic. Under krigen har han vært rådgiver for norske myndigheter i New York, blant annet som medlem av Nortraships hvalkomite.

Fra New York-tiden har Magnus Konow bitre erfaringer med de to siste tilstedeværende på Tjøme, Hans Bull Øvrevik og Werner G. Smith. Mellom disse tre slår det gnister fra første stund.

Bergens-megleren Bull Øvrevik er ekspert på det amerikanske marked for spermasettolje og har vært handelsråd ved den norske legasjonen i Washington under krigen. Det er han som har formidlet kontakt med Werner G. Smith, den femte deltakeren i sommeridyllen på Tjøme.

Smith er sjef for The Werner G. Smith Company, et datterselskap av Archer-Daniels-Midland Company i Cleveland, Ohio.

Siden 1933 har det kjemiske milliardkonsernet kjøpt sperma-

settolje fra Norge. Oljen har ypperlige egenskaper som smøremiddel. Spermolje brukes i finere instrumenter, som rustløser, i rustnings- og tekstilindustrien, som tilsetningsmiddel i ansiktskremer.

Produsenter av kosmetikk og smøreolje er villige til å betale høyt for den illeluktende oljen fra spermasettvalen.

Men krigen har lagt hvalflåten i ruiner.

Nå jakter Werner G. Smith på nye forsyninger til kjempefabrikkene hjemme i USA.

På Tjøme skal de første planer for formålet settes på papiret.

Striden med Nortraship

Ikke alle nordmenn er like glade i amerikaneren. Under krigen har han ført en bitter strid med Nortraship om retten til spermasettoljen produsert av kokeriet Thorshammer i 1942/43.

I årevis legger konflikten beslag på Nortraships og den norske eksilregjeringens tid. Nordmennene går med på å sende Thorshammer til hvalfeltet i Stillehavet under krigstruselen fra Japan, fordi spermolje trenges i rustningsindustrien. Werner G. Smith ser utelukkende sjansen «to realize enormous profits and create for himself a monopoly in sperm oil», mener Nortraship.

Saken ender i retten, hvor et uforsiktig ord i kontrakten gir seieren og 900 000 kroner til Smith.

Under hele feiden har han hatt støtte av sin venn Hans Bull Øvrevik, som åpent tar parti for Smith – mot den norske regjeringen.

Han reiser siden sak mot staten med krav om en halv million for sin innsats i Smith-affæren. I Høyesterett i 1951 får han bare en femtedel av beløpet.

Striden om hvaloljen utløser bitre kommentarer i Nortraship. Både Smith og Bull Øvrevik får nådeløs kritikk for egennyttig holdning – mens Europa og USA slåss for livet mot nazismen.

Nortraship gjør det klart at «de vil informere hvalselskapene om at Smith for sin personlige vinnings skyld forsøkte å fravriste

Nortraship 500 000 dollar, det vil si berøve den norske regjering-
en disse penger som den trenger for med hell å fullføre krigen.»

Hvalkomiteen i Nortraship – hvor Magnus Konow er medlem
– skriver:

– Vi har her et privat firma som – ifølge dommeren – har i sin
makt å hindre USAs regjering i å få hva den anså for nødvendig
for en heldig fortsettelse av krigen. Det samme firma oppnår nå
en dom mot den norske regjering fordi den har satt krigsan-
strengelsen over andre hensyn. Det minste man kan si er at dette
i sannhet er en underlig oppfatning av moral og rettferdighet . . .

Men Werner G. Smith lar seg ikke skremme av truslene.

Bermuda-rederen Erling Dekke Næss, som under krigen
arbeider i Nortraship, New York, sier under en lunsj i India
House i juni 1942 til Smith at amerikanerens steilhet «er kort-
synt, fordi det vil skade Smiths fremtidige forretningsforbindel-
ser med norske selskaper . . .»

– There would always be some people who would have a
bitter memory of a dispute, mener Næss. (Det er alltid dem som
vil ha bitre minner om en krangel.)

Men Smith tror ikke disputten med Nortraship vil skade hans
framtidige forretninger.

– Så snart krigen er slutt, vil Nortraship bli oppløst, og hval-
rederne glemme at jeg har vært uenig med institusjonen, sier
han.

Werner G. Smith viser seg som en kjøligere analytiker enn
Erling Næss.

Freden er knapt ett år gammel, og han er i full gang med nye
forhandlinger med norske redere . . .

Nettopp Konow har som medlem av Nortraships hvalkomite
signert kritikken mot Smith og Bull Øvrevik.

Bare tre år tidligere – i 1943 – hadde Bergensmegleren til
statsråd Trygve Lie skrevet om Konow:

– Det gjorde meget dårlig inntrykk på War Production Board
at mannen (Konow) som var skyld i den forsinkede produksjon
av hvalolje og dermed hindret USAs krigsinnsats, var norsk

representant for den tyske hvalindustri. Jeg har til og med for-
stått at herr Konow har tatt amerikansk statsborgerskap, så han
kan neppe representere Norge, selv om han representerer Nor-
traship . . .

Den seinere utvikling i spillet om Spermacet kan tyde på at
Konow ennå ikke har tilgitt Smith og Bull Øvrevik striden om
Peruoljen.

Spermacet forberedes

Men dette er tross alt juli 1946, og sårene etter en blodig krig
skal leges.

Nedenfor Verdens Ende krysser hvite seil. Solen glimter i
blank mahogny.

Det er fred, og et eksploderende marked for hvalolje har ingen
hukommelse.

Men hvalfangstens fremtid er dystert, bestanden er truet, ja-
vel. På kort sikt er profitten gylden.

Europa og store deler av Asia ligger i ruiner. Kvegbestanden
er slaktet ned. Plantasjene ødelagte. Verdens krigstrette befolk-
ning hungrer etter animalsk fett. Spåmann trenger man ikke
være for å skjønne at etterspørselen vil tvinge prisene til svim-
lende høyder.

For handlekraftige menn er tiden inne til å satse. Men et
strengt lovverk finnes. Det forbyr nordmenn å delta i hvalfangst
under fremmed flagg.

Gudskjelov for unntaksbestemmelsene! Vi skal se hvordan de
er som skreddersydd for Jahre/Smith-gruppens planer om stør-
stilet spermfangst under Panamas flagg.

Allerede i juni 1945 har Bergensmegleren Bull Øvrevik drøftet
spørsmålet om spermfangst med Jahre og Konow. Ingen av dem
kan så kort etter fredsslutningen love ham olje.

Men begge lytter interessert, Jahre ikke minst fordi raffineriet
ved Jahres Kjemiske Fabrikker i Sandefjord vil trenge nytt
råstoff.

Noen måneder seinere – i januar 1946 – drar den internasjonale finansmannen Jahre til London. Han møter blant andre A. P. Macwhinnie, direktør i bankierfirmaet Dawnay Day & co – og i Antarcitics datterselskap Falkland Shipowners Company. For norske hvalredere er Macwhinnie en meget benyttet stråmann.

Det er han som gjør Jahre oppmerksom på at Anglo-Norse har overlevd krigen, og at Ministry of War Transport nå vil kvitte seg med den gamle skuta.

I 1941 har det samme MOWT kjøpt kokeriet for 90 000 pund. Nå får Jahre kjøpe det tilbake til Falkland Shipowners for bare 22 500! Som sagt, en merkelig lykkelig skjebne følger Jahregruppen.

Papirene ordnes i løpet av våren.

Anglo-Norse krysser Nordsjøen og ankommer Kaldnes Mek. Verksted i Tønsberg to dager før sankthansaften 1946.

Anders Jahre har allerede planene klare. Med Anglo-Norse akter han å ta opp hvalfangst i tropiske farvann – som Bull Øvrevik har foreslått.

– Det bør dannes et syndikat i den hensikt å kjøpe skipet av Falkland Shipowners eller å befrakte det til en meget billig rate, skriver Jahre. – Det beste vil sannsynligvis være for hele ekspedisjonen å føre Panamas flagg . . .

I Norge er det nylig vedtatt en ny, meget streng hvallov. Den forbyr nordmenn å starte hvalfangst under fremmed flagg. Den nekter nordmenn å ta hyre med utenlandske ekspedisjoner – alt i den hensikt å beskytte svinnende ressurser.

Men hvalloven har en viktig unntaksbestemmelse. Den gjelder ikke for skip som var i fangst før krigen.

Siden Anglo-Norse i mange sesonger på 30-tallet fanget under britisk flagg, kan de nye planene settes i verk uten å komme i konflikt med det norske lovverket!

Samme forsommer kommer Werner G. Smith til Europa. Ved sankthans-tider drøfter han fangstplanene med Jahre og Bull Øvrevik. Trolig skisseres allerede nå linjene i «the proposed

agreement», som 4. juli 1946 skal signeres på Anton von der Lippes landsted.

Det gyldne regnestykket

Dagen er kommet.

De fem medlemmene i syndikatet leser de snirklete formuleringene i utkastet til avtale, som ligger på bordet.

Forhandlingene løper smertefritt, dette er jo glimrende!

I korthet går den foreslåtte overenskomsten ut på å danne selskapet Spermacet Whaling, som med Anglo-Norse og 7–8 hvalbåter skal fange spermasethval utenfor Peru. Oljen skal selges til kjemi-konsernet Archer-Daniels-Midland gjennom Werner G. Smith.

Framgangsmåten er utspekulert.

Spermacet Whaling skal selge oljen *billig* (til kostpris, beregnet til 120 dollar pr. tonn) til et nytt syndikat, som igjen skal selge den *dyrt* til Smith (280 dollar pr. tonn, seinere forhøyet til 320 dollar pr. tonn for 1947-sesongen).

Holder beregningene, kan syndikatet kalkulere med millionfortjeneste allerede første driftsår!

Fanges det 10 000 tonn vil kostprisen være 1,2 millioner dollar, salgsprisen 3,2 millioner dollar og fortjenesten på syndikatets hånd – følgende – to millioner dollar.

Mest diskusjon vekker spørsmålet om fordeling av aksjekapitalen. Den skal være på 200 000 dollar. Aksjonærene må dessuten forplikte seg til å låne selskapet et tilsvarende beløp.

Til slutt enes man om følgende tall: Werner G. Smith 40 prosent, Anders Jahre 25 prosent, Magnus Konow 15 prosent, Hans Bull Øvrevik 10 prosent, Anton von der Lippe 10 prosent.

Et blaff av misstemning fyller den sommervarme stuen når det et øyeblikk blir munnhuggeri mellom Konow og Bull Øvrevik. Konow vil ikke at megleren skal ha provisjon ved salg av selskapets fremtidige fangst. Trolig har utfallet også sammenheng med bitterhet fra krigens dager.

Enighet blir det i alle fall. Werner G. Smith signerer «the proposed agreement», de andre setter sine initialer under.

Utenfor spiller aftensolen i småkruset hav. Smith folder dokumentet sammen og stikker det i innerlommen.

Det er 4. juli 1946.

Spermacet Whaling Company er født.

Fra Bahamas til Panama

I Tønsberg påskyndes arbeidene med å reparere Anglo-Norse. Ennå er intet bestemt om hvilket flagg hun skal seile under.

På den andre siden av havet arbeider Smiths amerikanske advokat, Clayton Quintrell, videre med detaljene i organiseringen av Spermacet Whaling og syndikatet, som skal ta hånd om spermasettmillionene.

20. august 1946 har han dokumentene klare.

Det er særlig frykten for «konfiskatorisk beskatning» og dobbeltbeskatning som bekymrer Smith. Derfor foreslår Quintrell at syndikatet kuttes ut, og selskapet registreres på Bahamas, hvor det ikke finnes «inntektsskatt av slike selskaper og hvor formuesskatten synes ubetydelig».

– Det eneste krav er at et slikt selskap opprettholder et lovlig registrert kontor på Bahamas-øyene. Dette behøver ikke være dets hovedkontor. Et slikt kontor kan hurtig organiseres, og det registrerte kontor kunne opprettholdes i det stedlige kontor for Corporation Trust Company, et pålitelig selskap som overalt i De forente stater er beskjeftiget med å yte hundreder av våre viktigste selskaper slike tjenester med hensyn til registrerte eller lovlige kontorer, skriver Quintrell.

Han fremhever det karibiske skatteparadis' fortreffeligheter:

– Da ingen Bahamas-lov om inntektsskatt kommer til anvendelse, kunne det nye selskap gjøre med de 280 dollar som det ville, betale slike lønninger til sine høyere funksjonærer som synes rimelig, tilbakeholde slike beløp som måtte være nødvendige til videre driftskapital, og bestemme utbytter til de tider og med de beløp som måtte ønskes til selskapets og dets

aksjonærers beste . . .

Se dette begynner å smake av fugl! Ingen skatter, ingen spørsmål!

Men er egentlig Bahamas det beste av skatteparadisene rundt gulfen?

Spørsmålet drøftes i en suite på hotell Ritz-Carlton i New York 28. august med advokat Godfrey Higgs, en lokal ekspert fra Nassau, Bahamas.

Higgs anbefaler Panama i stedet for sin egen solskinnsøy, og det blir gruppens endelige valg.

Under Panamas diskrete lover kan Spermacet registreres uten byråkratisk sommel og trusler om «konfiskatorisk» beskatning.

Forberedelsene fortsetter. Ennå er stemningen gemyttlig. Løftene om rask profitt glatter ut alle motsetninger.

Det går mot jul.

I slutten av november 1946 samles syndikatets medlemmer i New York for å skrive under de endelige kontraktene.

Men Magnus Konow er ikke lenger fornøyd. Foruroligende rykter har overbevist ham om at Anders Jahre har sluttet en hemmelig avtale med Smith. Avtalen sikrer Jahre billig spermolje fra Anglo-Norse, tror Konow. Nå ønsker også han å ta sine 15 prosent i naturalia.

Dramaet i New York

Den hjertelige tonen er definitivt borte.

Den opphetete tirsdagskvelden 3. desember 1946 i Hotel Hampshire House skal siden bli husket som «the famous night session», det berømte nattemøtet.

Rundt bordet er samlet fire av syndikatets fem medlemmer, Smith, Konow, Jahre og Bull Øvrevik, von der Lippe er forhindret fra å møte.

Til stede er også advokatene Clayton Quintrell og Joseph Luley, som er Konows mann. Osloederen frykter å bli satt utenfor som «en minoritets aksjeeier i et selskap på Bahamas» – hvis

Spermacet organiseres som foreslått av Quintrell. Konow avfeier alle forsikringer om det motsatte. Han ønsker direkte kontroll over millionene han regner på sin part og vil ta ut sin 15 prosents andel i spermolje til kostpris, 120 dollar pr. tonn. Ved videresalg av oljen via et eget Panama-selskap til markedspris (1947: 520 dollar pr. tonn) kan Konows profitt mangedobles.

Konows steile holdning utløser spetakkel.

Et vitne til kringelen over sherryglassene sier etterpå:

– Jeg husker meget godt at jeg følte meg meget ille til mote, og avgjort hadde på følelsen å være ankommet på et upassende tidspunkt.

De andre vil ikke bøye seg for Konow, og det ender med at Anders Jahre går fra Hampshire House i raseri.

I følge et annet vitneutsagn skjer det fordi en tilstedeværende kvinne viser «uvilje til saklig diskusjon og insisterer på å fornærme hr. Jahre og snakke om ham på en så ubehagelig måte at Jahre forlater møtet...»

Det beinharde slagsmålet om spermasettmillionene fortsetter i suitene i New Yorks luksushoteller.

9. desember telegraferer Konow til Anton von der Lippe i et forsøk på å vinne ham over på sin side:

– Først nylig underrettet om Jahres hemmelige avtale om å få en tredjedel av spermasettolje fra Smith stopp etter ukes forhandlinger Smith aksepterer betale trehundretyve dollars første år pr tonn stopp i følge offisiell meddelelse markedspris for spermolje 1947 minimum femhundretyve dollars pr tonn videre stigning ventet stopp insisterer fremdeles De og jeg også får samme rett til billig olje likesom Jahre og Smith overensstemmende med våre aksjeinteresser stopp jeg vil også støtte Dem økonomisk stopp hvis vi gir efter vil Jahre og Smith være de eneste som høster fordel av denne forretning da de har stort fremtidig utvidelsesprogram fra våre utbytter for år framover stopp insisterer videre ikke Jahre men De bør være disponent i nytt selskap men vi kan bare vinne på alle disse punkter og

mange andre hvis De støtter meg og kan innse farene stopp hvilken fullmakt har Jahre til å undertegne avtale og på hvilken betingelse stopp telegraferer øyeblikkelig hilsener Konow.

Forsøket lykkes ikke.

Tre dager seinere – 12. desember – er Werner G. Smith gått lei av diskusjonen. Han truer med å trekke seg fra hele foretaket, hvis nordmennene ikke kan bli enige.

Det begynner å haste, men Konow stritter fortsatt imot. En beslutning tas av de andre. Spermacet Whaling skal stiftet som foreslått – med eller uten Konows samtykke.

Samme dag får Konow ultimatum.

Enten signerer han dokumentene og sikrer 15 prosent av aksjekapitalen (30 000 dollar) innen 24 timer – eller han er ute av spillet!

Nei, sier Konow. Han vil ikke underskrive på andre betingelser enn sine egne.

Dermed er saken avgjort.

Klokken 14 torsdag 12. desember 1946 stiftes Spermacet Whaling Company SA på et møte i Hampshire House. Anders Jahre velges til selskapets president og tegner samtidig Konows andel på 15 prosent – i tillegg til de 25 prosent han er sikret fra før. Styremedlemmer forøvrig er Smith og Bull Øvrevik.

Samme dag tinglyses selskapets vedtekter i Panama av stråmennene Angel Vega Mendez og Anibal Illueca, med adresse Avenida Central 33, Panama City. Selskapets agenter i Panama er advokaten Arias og Arias, No 7, First Street, Panama City.

Allerede neste dag er Anders Jahre underveis tilbake til Europa med en Atlanterhavsdamper.

Magnus Konow har også forlatt New York, men det er fredag 13., og Clipperen må snu på grunn av en teknisk feil.

Tilbake i New York gjør han det klart at han ikke vil godkjenne det som har skjedd. Han har 4. juli skrevet under et «proposed agreement», og det gjelder fortsatt. Telegrafisk forlanger han at det avholdes ekstraordinær generalforsamling i A/S An-

tarctic for å drøfte bortfraktingen av Anglo-Norse fra datterselskapet Falkland Shipowners til Spermacet Whaling.

16. desember ordner han hjemme i Norge med at penger til å dekke sin 15 prosents andel betales inn på konto.

Men 11. januar 1947 skriver Anders Jahre til Konow:

– Ved Deres opptreden i New York har de totalt forspilt Deres adgang til å bli interessent i Spermacet Whaling Company . . . De har ikke hatt noget med saken å gjøre utenom at jeg, for å si det rett ut – allernådigst tilsa Dem i april måned i fjor i New York at De skulle få en part eller aksjer i det foretaket som var tenkt etablert for å drive en spermhvalekspedisjon med Anglo-Norse som moderskip . . .

I brevet gjør Anders Jahre det klart at Spermacet er hans verk og karakteriserer Konows aksjon som «et plumpt forsøk på tilsnikelse . . .»

Svaret lar ikke vente på seg.

Noen uker seinere ligger forliksklagen på rettens bord. Konow forlanger millionerstatning for å ha blitt satt utenfor.

Rekordfortjeneste på første tur

I mellomtiden går arbeidet med å utruste Anglo-Norse raskt videre.

5. januar 1947 vedtar representantskapet i Antarctic å bortfrakte Anglo-Norse fra Falkland Shipowners til Spermacet. For å unngå trøbbel med britiske sjøfartsmyndigheter skjer det formelt via Smidas Incorporated, New York – dannet av Smith for anledningen.

Konows krav om ekstraordinær generalforsamling avvises.

17. januar gjør Stortinget unntak for Anglo-Norse fra lovparagrafen som forbyr nordmenn å delta i hvalfangst under fremmed flagg.

I samme måned gir myndighetene tillatelse til utleie av hvalbåtene Kos 4, Kos 5, Kos 8, Kos 13, Kos 18 og Gos 4 til ekspedisjonen.

11. mars 1947 følger Norges Bank opp med tillatelse til at

«norske interesser deltar i Spermacet Whaling Company SA med 120 000 dollar og låner selskapet et tilsvarende beløp.»

Våren 1947 er Anglo-Norse klar til å stikke til sjøs fra Tønsberg. Ombord står over tre hundre mann, i Humboldtstrømmen fråtser tusener av spermasetthval i blekksprut.

Reparasjonsarbeidene har kostet over seks millioner kroner, og kostprisen vil øke til over det dobbelte av kalkylen. Men i New York har Werner G. Smith gått med på å forhøye oljepriisen til 320 dollar pr. tonn for første års fangst.

– Blåst forut!

Tidlig på sommeren harpuneres de første spermasetthvalene i farvannet vest for Paita. Kysten av Peru er ikke langt borte.

En av mannskapet som var med første turen sier:

– Det var en lang, slitsom høst. Hvalbåtene gikk i skytteltrafikk mellom fangstfeltet og skutesiden. Døgn etter døgn så vi det samme, blod, kjøtt og stinkende røyk fra kjelene.

Vinteren 1948 er sesongen slutt. Anglo-Norse seiler tilbake gjennom Panamakanalen. Mannskapet får så vidt et glimt av landet der eierne har sitt merke på døren til et advokatkontor.

91 787 fat olje losses i New York før Anglo-Norse tidlig om våren står inn mot Sandefjord.

Første tur har innfridd forventningene.

Av regnskapene går det fram at Spermacet Whaling i perioden 12. desember 1946 til 30. april 1948 har hatt en brutto inntekt av hvalfangsten på 4 913 320 dollar – 15 357 tonn spermolje til 35 millioner kroner. Tillegg kommer fortjenesten av tankbåten Jan – som selskapet opererer to-tre måneder.

Den fantastiske fortjenesten dekker både innkjøp, reparasjon og utrustning av ekspedisjonen. I tillegg kan Spermacet sette av 400 000 dollar til «uforutsette muligheter» og dele ut 20 000 dollar i aksjeutbytte.

Regnskapet balanserer med 4,2 millioner kroner i overskudd.

Hadde mannskapet noen anelse om millionene som rullet inn på Spermacets bankkonti?

– Overhodet ikke, sier en av de som var med. – Min lott for de ti månedene utgjorde knappe 20 000 kroner. Og jeg husker spesielt at rederiet var ytterst sparsommelig. Ikke en times overtid skulle skrives uten at det var svettet for pengene. Nei, det var først etter at jeg hørte i nyhetene om Jahres 40 millioner til Sandefjord rådhus at jeg begynte å tenke.

Syndikatet bak Spermacet hviler ikke på laurbærene.

Allerede 3. juli 1948 er Anglo-Norse og seks hvalbåter tilbake i Humboldtstrømmen.

Nye måneders blodslit følger. Granatene smeller, spermhvaler parteres, dag og natt velter svart røyk fra spekkjelene.

30. januar 1949 avbrytes fangsten. På ny har Spermacet rekord-resultat: Av 2501 hval er det kokt 88 205 fat olje. I New York betaler Werner G. Smith på vegne av Archer-Daniels-Midland Company topprisen 370 dollar pr. tonn.

Regnskapstallene er ikke kjente. Men enkel hoderegning gir bruttoverdier på 35–40 millioner. Minst halvparten er fortjentes-te.

Er det underlig at Magnus Konow i rettssaken mot Anders Jahre krever fem millioner kroner i erstatning – eller å bli gjenopptatt i selskapet?

Men spillet er definitivt slutt for Oslo-rederen.

21. oktober 1949 vinner Jahre i Høyesterett. Ikke engang saksomkostninger får Konow dekket.

Men toppen på spermoljemarkedet er nådd. Sikre tegn tyder på drastisk fall i prisene i 1949.

Jahre/Smithgruppen er ikke rådløs.

Spermacet seiler videre, men det britiske flagg føres fra Anglo-Norses akterstevn. Opp kommer de røde, hvite og blå farvene i den franske trikolooren.

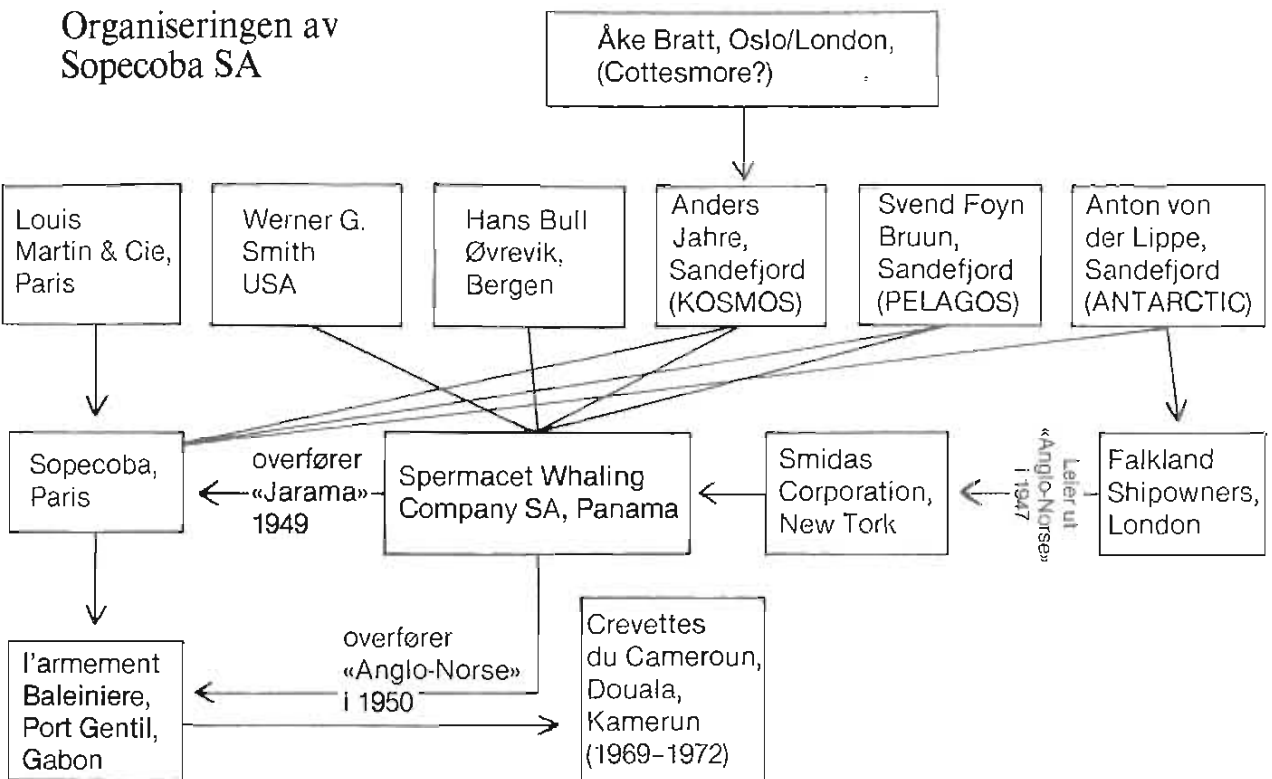
Utpå våren 1949 settes kursen for de sårbare knølhvalfeltene utenfor kysten av Madagaskar.

KAPITEL 4

Et fransk mellomspill

Norge slåss i 1946 mot Frankrikes ønske om å fange hval på yngle- og parringsfeltene utenfor Afrika. Men Frankrike setter likevel i gang med Anders Jahres hjelp. I løpet av tre år er bestanden av knølhval utenfor Kongo og Madagaskar desimert.

Organiseringen av Sopecoba SA

– Blåst om babor!

Ropet høres en hetatrende men
men røsten er fra Sandefjord, Norge
des alles blikk mot sør. Langt borte
synlig mot blågrønt hav.

– Knøllhval!

Før fem om morgenen har båter
Kap Lopez og sett lysene fra hvalk
den brådype bukten, bli borte bak
skogen seg, mørk og dampende i de
Jakten foregår hele formiddagen.

Knøllhvalen svømmer søkte, mer
skytterens instinkt på krevede prøv
Så plutselig brytes vannflaten tju
rygg krummer seg mot lyset. Der sn
røyksky stiger fra løpet, den oppkve
– Fast fisk!

Dødskampen er kort. Etter fire ti
retti tom oljerikt spekk – med buke

Året er 1949.

Etter at hvalen har kunnet parre
utenfor kysten av fransk Congo (på
krigen, er fangsten igjen tatt opp fra
Lopez, lengst sør i Guineabukten.

Hvalfangere, politikere og vifer
fangst i de sårbare farvannene utenf
Knøllhvalen – en liten, mer oljerik
her. Års erfaring har vist at bestand
Men de franske kolonherrene og
blaffen i advarslene. Hvalfangsten i
hver hval som har puneres, nuller n
bankkonti.

Knølhvalen trues

Egentlig begynner historien umiddelbart etter krigen. I Washington er politikerne i 1946 samlet for å få til en avtale som kan beskytte hvalen. Mange frykter at verdens største pattedyr er i ferd med å bli ryddet ut.

Fangst av knølhval har vært forbudt i Antarktis siden før krigen. Forbudet har sammenheng med hensynsløs nedslakting i mellomkrigsårene.

Men utenfor kystene av de franske koloniene Congo og Madagaskar finnes rike felt, som de store hvalfangstnasjonene vil verne. Ikke minst Norge slåss for at Frankrike bare skal få lov til landstasjonsfangst.

Men kolonimakten setter seg på bakbeina – og vinner.

Ifølge konvensjonen – som blir resultatet av forhandlingene i Washington i 1946 – kan landet fange både fra landstasjon og flytende kokeri. Betingelsen er at moderskipet (kokeriet) skal holde seg i territoriale farvann (innenfor 4-milsgrensen).

Seieren for Frankrikes snevre interesser får katastrofale følger for bestanden av knølhval utenfor Afrika.

Men alene kan ikke franskmennene starte lønnsom fangst. Til det kreves en ekspertise som nordmennene har vært nøye med å beskytte.

Dette er grunnen til at franskmennene søker norsk hjelp for å komme i gang på feltene utenfor landets kolonier.

Det er ikke til hvem som helst de vender seg. De søker kontakt med Jahregruppen i Sandefjord – Anders Jahre, Svend Foyen Bruun, Anton von der Lippe.

Samarbeidet mellom de fire selskapene Antarctic, Pelagos, Kosmos og Kosmos II er verdenskjent og har fått millionene til å rulle fra Panama til Tønsberg.

von der Lippe skriver brev

Etter krigen er det stor mangel på hvalbåter med sterke motorer.

Ettersom det blir lenger mellom blåstene, trenges båter med kraftigere maskiner for å nå opp i den beinharde knivingen på feltet.

Dette gjelder også Jahregruppen, som har mistet mange av fartøyene under krigen.

11. august 1948 skriver derfor skipsreder Anton von der Lippe på vegne av selskapet Antarctic til Industridepartementet:

– Jeg har i lengere tid drevet underhandlinger med det franske selskap Société Congolaise de Peche de Baleines (Sopecoba), Paris, som skal oppta fangst fra territoriale farvann på fransk Congo neste sommer. Den franske regjering har stillet til disposisjon for dette selskap tre hvalbåter . . . som v r fangstgruppe kan få slutte for fem år for en overordentlig rimelig leie . . . Betingelsen for å få disse båter, som vil være et overordentlig stort aktivum for v r fangstgruppe kommende sesong, er at de fire fangstselskaper som er tilsluttet v r gruppe, nemlig Kosmos, Kosmos II, Antarctic og Pelagos overtar aksjer for 43 millioner franc (998 000 kroner) i overnevnte hvalfangstselskap.

Investeringen vil gi Jahregruppen en tredjedel av interessene i Sopecoba, hvor den samlede aksjekapitalen er 120 millioner franc (tre millioner kroner). På fransk side er hovedinteressenten rederiet Martin & Cie, Paris – som driver i bananfart mellom koloniene og hjemlandet.

Men i Industridepartementets fangstkontor er man skeptiske, og anser det økonomiske engasjementet som uheldig.

– Såvidt man forstår er det nemlig også en forutsetning for det hele arrangement at Jahre, Bruun og von der Lippe-gruppen skal hjelpe selskapet med realisering av dets planer om landstasjonsfangst ved fransk Congo, skriver departementet.

– Den bestand som vil komme til beskatning består hovedsaklig av knølhval, som her har et yngle- og parringsfelt. Dertil kommer at knølhvalen gjennom en rekke år har vært fredet for pelagisk fangst . . . En konsentrert fangst av knølhval fra en landstasjon i tropiske farvann vil redusere fangstmulighetene for bl.a. de norske, pelagiske ekspedisjoner . . . Slår fangsten godt

til, vil resultatet for interessentene bli godt, men da vil straks de uheldige følger for knølhvalbestanden melde seg . . .

Uheldige følger, konflikt med norske interesser, javel. Fangstkontoret anbefaler likevel søknaden fra von der Lippe: – Et viktig moment her er foruten nødvendigheten av å skaffe flere båter til Antarctic-ekspedisjonen, det at Sopecoba under enhver omstendighet trolig vil være i stand til å realisere sine planer neste år.

20. august får Jahregruppen tillatelse av valutamyndighetene til å satse en million kroner på Sopecoba.

Men ennå har politikerne bare sett første akt i spillet om knølhvalen utenfor Congo.

Svend Foyn Bruun følger opp

Seinere samme høst – 27. november 1948 – ligger et nytt brev på skipsfartsministerens bord.

Nå er det skipsreder Svend Foyn Bruun – tredjemann i Jahregruppen – som fører pennen. Han viser til departementets tillatelse og søker om at «et liknende arrangement» blir truffet for det flytende kokeri Jarama (ex Ronald, ex Mafuta, 6322 bruttotonn, bygget i 1920).

Tidligere har industriministeren bare sett halen. Nå slippes hele katta ut av sekken.

Svend Foyn Bruun skriver nemlig:

– De betingelser, som den franske stat stillet for transaksjonen (med de tre hvalbåtene) var at vi stillet eldre hvalbåter til disposisjon for det franske hvalfangstselskap Sopecoba, og at vi bandt oss til å stille vår faglige innsikt til disposisjon for franskmennene, og at vi skaffet en tankbåt eller et flytende kokeri som kunne samarbeide med den byggende franske hvalstasjon.

For å oppfylle den siste betingelsen lyktes det oss å få amerikanske venner, som eier et Panamaselskap til å kjøpe det belgiske skip Mafuta og betale det samme i dollars, skriver Bruun.

Mafuta har seilt med melasse under belgisk flagg under krigen, men er egentlig det gamle norske kokeriet Ronald. Nå om-

døpes det til Jarama og gjenreises som hvalkokeri under Panamas flagg.

Men Foyn Bruun frykter Sjømannsforbundets aksjon mot båter under Panamaflagg. Derfor søker han om å få overføre Jarama til norsk flagg. Men det skal skje på rent proforma-basis for en femårsperiode. Kjøpesummen for Jarama skal tilsvare den hyre skipet vil få fra Sopecoba, men etter de fem årene skal fartøyet fortsatt være panamansk eiendom og føres tilbake til «de amerikanske venner».

Brevet utløser forferdelse blant norske hvalpolitikere.

I Washington i 1946 hadde Norge bekjempet Frankrikes krav om å få bruke hvalkokeri på de sårbare feltene utenfor Afrika.

Nå har Jahregruppen – bak myndighetenes rygg – sagt ja til å hjelpe franskmennene i gang!

Rådgiveren Valentin Voss skriver:

– I von der Lippes brev av 11. august er det ikke nevnt noen annen betingelse fra fransk side enn aksjetegningen på 43 millioner franc. Hvis jeg i Hvalrådets møte hadde hatt noen anelse om dette, ville jeg opptatt forslag om at Hvalrådet allerede den gang måtte si ifra, at det var rådets oppfatning at ordningen med hvalbåtene ikke burde vært gjennomført, og burde stoppes, hvis det ennå var mulig.

Hvalrådet ført bak lyset

I Hvalrådet, som er myndighetenes rådgivende organ i hvalfangstspørsmål, føler man seg ført bak lyset. Da valutamyndighetene sa ja til at Jahregruppen kunne investere en million i Sopecoba, ble rådet ikke spurt.

Nå heter det i utkastet til uttalelse 10. desember:

– Hvis franske interesser ønsker å anlegge en hvalstasjon på land på Congokysten, kan man fra norsk side naturligvis ikke motsette seg dette. Men det fremstiller seg som lite ønskelig sett fra Hvalrådets synspunkt, at norske myndigheter skal yte sin medvirkning til at fangsten på Congokysten gjenopptas med et

Panamaskip, der skal operere som «flytende landstasjon» og i navnet er norsk, men som etter utløpet av en fem-årsperiode skal tilbakeføres til eierne i Panama igjen.

En sådan ordning frembyr etter Hvalrådets oppfatning ikke noen reell norsk interesse, bortsett fra de muligheter den kan gi norske fangstmannskaper til å erholde hyre. Derimot strider ordningen mot det syn som Hvalrådet alltid har hevdet, at en gjenopptakelse av hvalfangsten på Congokysten er uheldig av prinsipielle grunner, fordi den bestand av hval som kommer til beskatning på det angjeldende felt, vesentlig består av knølhval, og fordi feltet er et ynglefelt for knølhvalen. Hvalrådet kan derfor ikke anbefale det ærede departement å gå inn for det arrangement, som er foreslått av skipsreder Svend Foyn Bruun.

En tjenestemann hos myndighetene skjærer gjennom de vakre formuleringene og skriver rett ut:

– Departementet vil kanskje finne at uttalelsen ikke hjelper det ut av knipen, fordi den ikke anviser noen løsning som Hvalrådet kan godta. Men er det så at departementet er blitt lurt, så kan jo ikke Hvalrådet derfor av høflighetshensyn også la seg lure . . .

Jahregruppen har lurt myndighetene og handlet i strid med nasjonale interesser. Departementet sier nei til å overføre Jarama til norsk flagg.

Kritikken er besk, men planene lar seg ikke stoppe.

Sommeren 1949 er Jarama og seks hvalbåter klare til fangst av knølhval fra Sopecobas stasjon innenfor Kap Lopez.

Amerikanske venner?

Hvem er «de amerikanske venner, som eier et Panamaselskap», og som så uselvvisk har kjøpt og ominnredet Jarama til kokeri?

Jo, selvsagt! Det er Spermacet Whaling Company SA – som Jahregruppen selv har stiftet i desember 1946 sammen med oljekjøperen Werner G. Smith.

I 1947 og 1948 har Spermacet sopet inn en millionformue på fangst av spermasettihval utenfor Peru med kokeriet Anglo-Norse. Nå brukes endel av fortjenesten på å gjenoppbygge det gamle norske kokeriet Ronald – som under navnet Jarama kastes inn i jakten på knølhval utenfor Afrika.

Skipet har fått nei til å føre norsk flagg. I 1949 skjerpes dessuten bestemmelsene i Washingtonkonvensjonen, slik at et kokeri som vil fange utenfor Frankrikes kolonier, også må føre Frankrikes flagg.

Trikoloren heises derfor på Jarama, som formelt registreres i Port Gentil, Fransk Congo, og eies av selskapet Sopecoba i samme, afrikanske by.

I 1949 aner ekspertene fall i prisen på spermasettolje. I to år har Spermacet Whalings Anglo-Norse hatt rekordproduksjon av den etterspurte øljen.

Med prisfallet sviner interessen for Peru. Også Anglo-Norse stimer over Atlanteren. Til nå har skipet seilt for Spermacet Whaling på et bare boat charter fra Falkland Shipowners – Jahregruppens datterselskap i London. Nå selges Anglo-Norse til det for anledningen stiftede rederi Societé l'armement Baleiniere, Port Gentil, Congo – et søsterselskap av Sopecoba. Også det settes inn i knølhvalfangsten.

19. juni starter Jarama produksjonen – oppankret i den dype bukten innenfor Kap Lopez. Seks dager tidligere har Anglo-Norse harpunert de første knølhvalene utenfor Madagaskar – på den andre siden av Afrika.

Resultatet er storartet. Jarama avslutter 17. oktober med 1356 knølhval og 56 720 fat olje. En uke tidligere har Anglo-Norse satt kursen hjemover med 60 583 fat olje ombord.

Også i 1950 arbeider de to kokeriene på feltene utenfor Madagaskar og Congo. Igjen er resultatene gode, tilsammen 2 133 hval og 96 000 fat olje.

Pengene strømmer inn under fremmed flagg, men i Norge er kritikken voksende. Til og med det ytterst moderate Norsk

Hvalfangst Tidende skriver:

– Jaramas fangst både i 1949 og særlig i 1950 har vært meget god, men man må frykte for at beskatningen har vært meget større enn det bestanden kan tåle, og det er overveiende sannsynlig at dette vil vise seg på fangsten i 1951, hvis Jarama eller andre kokerier skal drive fangst på Kongofeltet.

Tydelige advarsler?

Joda, men knitrede sedler har ingen hørsel.

I 1951 får Jarama konkurranse utenfor Congo av en landstasjon på São Thome-øya. Nå synker Sopecobas andel til 1013 hval og 41 831 fat olje.

Denne sesongen er Anglo-Norse tilbake utenfor Perus kyst og slår alle rekorder. Fra 12. juni 1951 til 12. januar 1952 harpunerres 3066 spermasethval. Til raffineriene i USA transporteres 103 834 fat olje.

Et nytt rekordår for Jahregruppens selskaper under fremmed flagg, men Norsk Hvalfangst Tidende kommenterer:

– Vi nevnte tidligere at Jaramas fangst både i 1949 og 1950 hadde vært meget god, men at man måtte frykte at beskatningen hadde vært for stor, og at det var overveiende sannsynlig at dette ville vise seg på fangstresultatene i 1951. Årets fangstresultat viser at vår antagelse var riktig...

Et eventyr tar slutt

1952 ser enden på Spermacet og Sopecobas gyldne, men lite ærerike innsats i hvalfangsten.

Jarama (kalt Jahre-mærra på folkemunne i Sandefjord) trekkes ut av fangsten og settes inn i tankfart, før skipet et par år seinere hugges opp.

Anglo-Norse forsøker igjen utenfor Afrika sommeren 1952, men resultatet er dystert – bare 436 hval og 16 000 fat olje.

De som advarte mot intens fangst på de sårbare feltene utenfor Afrika har fått rett. I løpet av tre sesonger har Jahregruppen gitt knølhvalbestanden i tropiske farvann en varig knekk.

Sopecoba forsøker sommerfangst fra landstasjon på Kap Lopez sju år seinere – i 1959 – men bestanden har ennå ikke tatt seg opp. Kosmos, Antarctic og Pelagos bokfører hjemme i Norge milliontap.

Men for Jahregruppens ukjente selskaper under Panamas og Frankrikes flagg har årene 1946–52 gitt enorm rikdom.

Det finnes ikke offentlig kjente regnskaper for selskapene.

På grunnlag av fangststatistikken kan man likevel gjette seg til omtrentlige tall.

I de seks sesongene produserte selskapene tilsammen 293 935 fat spermolje og 272 879 fat olje fra knølhvalen.

Med prisnivået i de gyldne årene gir dette brutto inntekter på 150–200 millioner kroner.

Spermacet Whalings norske advokat, Ole Fridtjof Bettum – Anders Jahres venn og seinere kompanjong – opplyser til avisene i 1954 at Spermacet har utbetalt 20 millioner kroner i hyre og part. Andre utgifter beskriver han slik:

– Til reparasjonsarbeide på kokeri og hvalbåter er det betalt ca. 7 300 000, som også er kommet inn i fremmed valuta. I alt har selskapet tilført landet 1 875 000 dollar og 991 000 pund, tilsammen valuta for ca. 33 millioner kroner, utenom aksjeutbyttet. I tillegg til dette har selskapet kjøpt åtte utrangerte hvalbåter for tilsammen 500 000 dollar og 40 000 pund.

Tilsammen skulle dette bli 35–40 millioner norske kroner.

Hvor mye er nettofortjenesten? 100 millioner eller mer?

Verket *Den moderne hvalfangsts historie* summerer epoken slik:

– Frankrike avsto å anta artikkel 17 (i Washingtonkonvensjonen) fordi det ville gjøre det umulig for det å drive fangst i koloniale territorialfarvann med mindre det hadde et kokeri under fransk flagg. Derfor ble Anglo-Norse satt under fransk flagg. Uviljen mot dette selskapet (Spermacet) og Sopecobas operasjoner vendte seg mot Anders Jahre fordi det var uteluk-

kende ved hans hjelp det hadde vært mulig å realisere begge selskapers fangst. Han hadde både ytet finansiell støtte, skaffet hvalbåter og mannskap. Det ble kritisert at han ved et forhåndssalg til 90 pund hadde låst prisen fast der for den sesong. Aller sterkest vendte kritikken seg mot at han igjen var med på, uten å ta hensyn til tidligere erfaringer, å desimere knølhvalbestanden i tropiske farvann. At den ble overbeskattet syntes resultatene å vise. Anglo-Norse fikk ved Madagaskar 60 583 fat, men bare 33 024 fat i 1950 og ved fransk Congo ble utbyttet i 1952 bare 16 485 fat. Kokeriet ble da tatt ut av fangst, satt i tankfart noen år til det forliste 19. januar 1957. Men da hadde det gjort sin tjeneste og blitt en gullgruve for aksjonærene, men det hadde også komplisert Norges stilling i den internasjonale regulering.

Hvalfangsteventyret er slutt, men Spermacet Whaling seiler videre.

Til avisene sier Anders Jahre 2. mars 1954:

– I 1951/52 måtte vi slutte med hvalfangsten, den lønnet seg ikke. Vi hadde valget mellom å slutte hele virksomheten eller fortsette med tank. Vi valgte tankfart.

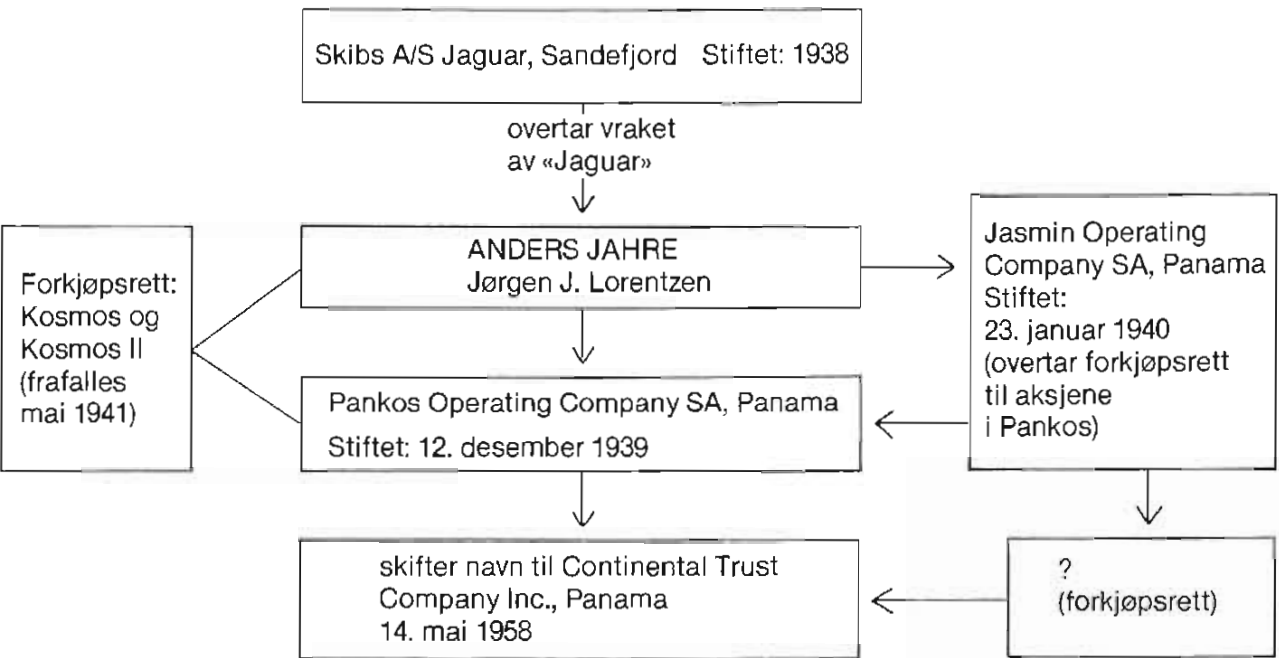
Men selv har Anders Jahre allerede i 1951 solgt sine aksjer i det gullkantede Panama-selskapet. Han er bare Spermacets norske agent. Det er i alle fall hva han hevder i de offisielle forklaringene. Vi skal snart se hvordan norske myndigheter begynner å tvile på denne fremstillingen.

KAPITEL 5

– Det er
all right
alt sammen . . .

*Anders Jahre og Jørgen J.
Lorentzen stifter i 1939
selskapet Pankos Operating
Company, som skal eie
tankskipet Janko.
Med Janko går det ille, men
aksjonærene i Panama-
selskapet høster en
millionformue.*

Organiseringen av Pankos Operating Company SA

Karibien, 7. oktober 1941.

Solen flammer ned over St. Nicth ikke langt fra senit. Motortankene svinger tungt i ankerkjettingen. Trop – 14 000 tonn i breddfulle tanker.

Kaptein Karstein Sørensen tørker kutter siksake ut mellom fartøyene minutter, så slakker båten opp. En tes over.

Kaptein Sørensen går mannen i dager i bøylene få selingsordre? Er c slutt?

Men prisekommissær W. Gauw fra ministrasjonen slår beklagende ut m. – Det er min plikt å meddele Dem, er beslagnlagt som prise etter orde, ring. De kan ikke forlate Curacao fø lene...

Noen få dager seinere kommer med fly til Curacao – som utsending Siden skriver han i en rapport til S do:

– Etter ordre fra Utenriksdeparten sendt til Curacao med fly for å ivareta prisetakelsen av mlt Janko under par takelsen ble foretatt med den begrun realiteten den disponerende – va kontrollert område. Skipet var før Anders Jahre, Sandefjord, som likt alliert oppfanning rent proforna – svenske interesser...

I all hast overtar kapteinløytnant Ja Panamas flagg, opp kommer det holla Willemstadt, senter for administrasj Antiller – hvor skuta rustes for krig

tre-tommers kanon. Broen armeres med stål. Under skroget strekkes kabler som vern mot magnetiske miner.

22. november omdøpes Janko til Norsk tank, og avgår dagen etter for Halifax, Nova Scotia.

Allerede 8. desember er hun under norsk flagg på vei over Atlanteren i alliert konvoytjeneste.

Beslagleggelsen av Panama-båten Janko krigshøsten 1941 representerer begynnelsen på et shippingdrama, hvor teppet ennå i dag – 40 år etter – ikke er falt for siste akt.

Det er også historien om et skip med en skjebne som er merkeligere enn de fleste andres i den norske handelsflåten.

Men fremfor alt er det fortellingen om hvordan skipsreder Anders Jahre, Sandefjord – mangemillionæren, donatoren, kulturpersonligheten – flytter deler av sin virksomhet under fremmed flagg.

I dag forsøker norske skattemyndigheter å bevise at det påståtte svarte imperiet – der de første byggesteinene ble lagt før krigen – i 70-årene alene var verdt flere hundre millioner kroner, en formue som i sin helhet er unndratt beskatning.

Oljelasten som ikke kom fram

For å skjønne sammenhengen er det nødvendig å gå ytterligere to-tre år tilbake i tiden fra beslagleggelsen i Curaçao 7. oktober 1941.

I begynnelsen av januar 1939 er Sandefjord-tankeren Jaguar underveis fra Puerto Mexico til Land's End med en last fyringsolje.

Det er skipets første tur siden det kom under norsk flagg høsten 1938. Tidligere het tankeren Nike, bygget ved Göta-verken 1928 for det svenske rederiet AB Transoil. Nå eies den av Skibs A/S Jaguar, Sandefjord – et rederi som Anders Jahre, Jørgen J. Lorentzen, Axel Lorentzen og Åke Bratt står bak.

Jaguar – ex Nike – er sluttet på et ti-års certeparti til Oil

Products Trust, Luxembourg – som i virkeligheten er et stråsel-skap for nazi-regjeringen i Tyskland.

Men «den første nazistiske last på 91 000 fat olje», som London-avisen Daily Herald skriver, når aldri fram til Hitlers panserkorps – som vinteren 1939 forbereder voldtekten av Praha, etter at Neville Chamberlain og Lord Runciman har solgt Tsjekkoslovakia i München året før.

Tirsdag 17. januar 1939 – etter elleve dager i sjøen – befinner Jaguar seg åtte hundre nautiske mil vest av Azorene. Vinden dreier vestlig og øker utover dagen. Ved ti-tiden om kvelden blåser det liten storm.

Dekksdagboken beskriver ulykken slik:

Kl 20.00 telefonerte kapteinen til Istemaskinisten og ga denne ordre til å redusere farten for natten, da han syntes sjøen var høy, og dette ble utført slik at man gikk med 3/4 fart, 115 omdreininger og skibet syntes å arbeide moderat i sjøene.

Kl 22.25 brakk plutselig skibet av med et voldsomt brak ved pumperommet og ble hengende sammen i dekket. Ca. ti minutter seinere skilte for- og akterskibet seg fra hverandre. Da telegrafisten i øyeblikket befant seg på akterskibet, og da der ingen annen var som kunde betjene radioen, kunde man således ikke få sendt ut nogen nødsignaler eller SOS.

For- og akterskibet drev nu ved siden av hverandre med baugen og akterenden foran og bruddene mot sjøen. Kl. 23.55 hadde begge partene et sammenstøt. Sjøen brøt nå stadig over midtskibet og broen . . .

Sju mann – inkludert kapteinen – er samlet på forskippet. Tretti mann er på den andre halvdelen, som langsomt driver vekk og blir borte i mørket og de hylende stormkastene.

Dekksdagboken fortsetter:

– Midtskibet synker stadig, sjøene begynner nu å gå over øvre bro som brekkes ned efterhvert. De sju mann som befant seg på broen, måtte nu skyndsomt søke å komme forut på bakken, hvilket foregikk på den måten at man ved hjelp av loggline, som

oppbevartes i bestikkflugaren, firte seg ned i forkant av broen og ned på stormbroen, en høyde på ca. 25 fot, og måtte derefter igjennom sjøene der stadig brøt over. Herunder fikk flere av folkene endel skrammer og støt. Mannskapet var nu helt gjennomvåte og frøs meget, og søkte ly under bakken så godt det lot seg gjøre . . .

Kaptein Martinius Abrahamsen (60) gir en levende skildring av dramaet til avisene etterpå:

– Så måtte vi se og komme oss forover, for det var livsfarlig å være på broen. Det var ingen lett sak i mørke og den svære sjø. Vi tok i en line og i den firte vi oss ned etter tur. Det var 25–30 fot. Da vi kom dit ned, tok sjøen mot oss. Jeg var siste mann som firte meg ned. Jeg ble tatt med en gang av en sjø og rente full av vann. Så kom en sjø og tok meg igjen, og da var jeg nesten ferdig. Hadde det vært tre sjøer, hadde jeg aldri klart det. Vi måtte ta av oss støvler og i strømpelysten klatret vi forover.

– Hva gjorde dere da De var ombord og dette hendte?

– Det var jo forferdelig med engang, men vi kom oss snart, og natten fordrev vi med å synge Den norske sjømand . . . Det var ingen som var nervøse der ombord, men spenningen var jo nok så sterk.

Etter en natt i det kalde og stormende helvete på forskipet kommer grålysningen med spaknende vind. Men sjøen går fortsatt høy, og langt nede i horisonten forsvinner akterskipet mot søraust.

Dekksdagboken forteller:

– Man fant i et av mannskapets lommer en fyrstikkeseke, helt gjennomvåt, som det lyktes å få tørret i løpet av dagen. Man gjorde i stand bluss for natten. Ved mørkets frembrudd lå skipet så høyt med baugen at man fryktet for at den vilde tippe over i løpet av natten. Utsiktene til redning er nu meget små . . .

Men miraklenes tid er ikke forbi. Halv elleve om kvelden observeres lanternene fra et passerende fartøy åtte mil borte. To ulltepper fuktet med parafin og svinges som en fakkell fra for-

skipet. Noen minutter seinere forandrer det passerende skipet kurs. De er oppdaget.

En halv time før midnatt 18. januar – 26 timer etter forliset – legger fruktlineren Duala bi i nærheten av vraket. Annenstymann Rolf Elnan lar seg senke de femten metrene ned i sjøen fra forskipet og svømmer over til en livbåt, som Duala har satt ut. (Vitnet bemerker at det livbelte han hadde på seg var gammelt og til ingen nytte.)

Før tre om natten er alle sju reddet. Etter et par timers søk finner Duala også akterskipet. Halv ti om morgenen er resten av mannskapet plukket opp.

Kapteinen forteller:

– Takket være fyrstikkene fikk vi gjort opp varme og tent bluss da vi så den andre båten. Hadde vi ikke hatt fyrstikker, hadde aldri Duala sett oss. Den var nemlig seks-sju mil borte da vi blusset. Det var jo også litt av en skjebne at Duala var drevet 40–50 mil ut av sin rute og traff på oss.

– Når De nu er reddet denne gangen blir det kanskje slutt på sjøen. De drar jo litt på årene?

– Langtfra, jeg har aldri vært nervøs på sjøen, og jeg kan jo ikke gå hjemme og drive.

– Har De snakket med Deres kone?

– Jeg telefonerte til henne fra Black Prince. Hun sa til meg at jeg fikk slutte med å skremme livet av henne, men jeg svarte: Du kjenner meg, det er all right alt sammen . . .

Mannskapet er reddet, men dramaet om Jaguar er såvidt begynt.

Akterskipet flyter fortsatt, og blir i begynnelsen av februar 1939 slept inn til Azorene og derfra til verftet Nederlandische Dok i Amsterdam.

11. mai melder Handels- og Sjøfartstidende at Jaguar skal bygges opp med et nytt forskip. Reparasjonen vil ta sju-åtte måneder og koste 100 000 pund. Befrakterne – den tyske nazi-regjeringen – har ifølge avisen erklært seg villige til å la skipet gå inn i certepartiet igjen – straks reparasjonen er ferdig.

Men fra dette tidspunkt – sensommeren 1939 – skjer en uven-

tet utvikling, som det i dag er vanskelig å få full oversikt over.

Det kan derfor være nyttig å ha situasjonen i Europa klart for seg.

Krigen bryter ut

Året er 1939, og enhver kan se at det med raske skritt går mot en ny storkrig.

Etter Anschluss og innlemmelsen av Østerrike i Gross-Deutschland mars 1938, rykker Hitler inn i Sudetenland samme høst. München-forliket i september gir nazistene frie hender i Tsjekkoslovakia – som besettes i mars 1939. Noen uker seinere går tyske tropper inn i Memel, mens Hitler stadig mer høyrøstet snakker om Danzig og den polske korridor.

23. august 1939 undertegnes ikke-angrepspakten i Moskva av champagnehandleren von Ribbentrop og Molotov. 1. september velter Fedor von Bochs og Gert von Rundstedts armeer over grensen til Polen.

To dager seinere – 3. september 1939 – er England, Frankrike og Tyskland i krig.

Ennå i september 1939 er Norge nøytralt, men den storpolitiske drakampen om den norske handelsflåten er allerede kommet i gang.

En delegasjon fra Norges Rederforbund forhandler med brite- ne om en ny tonnasjeavtale, som blant annet sikrer England 160 norske tankere til høye rater. Til gjengjeld må britene bl.a. gå med på ikke å svarteliste norske skip som seiler på Tyskland.

Regjeringen Nygaardsvold gjennomfører samtidig de første skritt med sikte på sentral kontroll av handelsflåten. En forordning av 26. august 1939 forbyr salg av norske skip til utlandet. Ytterligere en forordning 5. september gir anledning til å innføre maksimalfrakter. Heretter må alle fraktavtaler godkjennes av rederforbundet på vegne av myndighetene.

Dette arbeidet slutføres med regjeringsanordningen av 18. mai 1940 – som sikrer full statskontroll over uteflåten.

Mange redere arbeider i 1939 lojalt for å hindre tilstander som under 1. verdenskrig. Folk må ikke på ny få inntrykk av at rederne skal «tjene på ulykken».

I begynnelsen av desember 1939 oppsummerer rederforbundets avtroppende formann, Chr. Haaland, situasjonen slik:

– Mere enn noensinne måtte vi huske på at vi ikke bare eller i første rekke tilhører en stand . . . men at vi først og sist er borgere av et større samfunn, at vi er nordmenn. Ikke så at vi skal stoppe opp i vår forretningsvirksomhet, vente og se – vi skal bli ved vår lest, utøve vår dont så intenst og så fantasifullt som vi formår det. Men våre interesser må ikke krysse landets interesser, de må alltid gå foran . . .

Janko – et nytt skip?

Anders Jahre fremstår i slutten av 30-årene som en skuffet og pessimistisk mann. Klarest kommer dette til uttrykk når han høsten 1938 får fullmakt av generalforsamlingene i Kosmos og Kosmos II til å selge hvalflåten og plassere «likvide midler i inden- eller utenlandske foretakender».

Nå sitter han med et halvt skip i Nederland, mens Arbeiderpartiets regjering stadig legger sterkere bånd på redernes handlefrihet.

Både tyskere og briter vil ha det «nye» Jaguar – når skipet engang blir ferdig. Krigen er brutt ut i Europa, og fraktene på det frie markedet stiger mot nye høyder.

Hvilke beregninger Anders Jahre gjør, er ikke lenger mulig å fastslå med sikkerhet.

Det som faktisk skjer er at han etter krigsutbruddet 1. september sammen med forretningsvennene Jørgen J. Lorentzen, Axel Lorentzen og svensken Åke Bratt overtar vraket fra assurandørene og bergerne. Det er de samme som sto bak Skibs A/S Jaguar. Selve rederiet hører man ikke mer til. Det er insolvent fordi Jaguar ved forliset var underforsikret.

Hva skal så de fire herrene i det «nye» private konsortiet gjøre

med det halve skipet?

Ifølge Anders Jahre er alle seinere krumspring diktert av et eneste, brennende ønske: Å holde tankeren borte fra tyskerne, som vil ha den tilbake på det avbrutte certepartiet med stråselskapet i Luxembourg.

De fire har måttet reise personlige lån for å bygge opp skipet. Nå forsøker de å selge det til Skibs A/S Skytteren (Yngvar Hvistendahl, Tønsberg), men salget går aldri i orden – fordi vilkårene ikke oppfylles.

I stedet presterer de å få Jaguar erklært som «a constructive total loss». Fartøyet strykes for godt fra det norske skipsregisteret, I følge Jahres advokat er «tankeren ikke lenger ex-Jaguar, men et helt nytt skip i hollandsk register med Jaguars gamle akterdel.»

I begynnelsen av desember 1939 kommer Anders Jahre tilbake fra Amerika med Bergensfjord.

På generalforsamlingen i hvalfangstselskapet Western Operating i New York har han sparket president Hans J. Isbrandtsen, fordi han ikke vil overføre hvalkokeriet Ulysses til Panama. (Vi leste om det i kapitel 3.)

Trolig hører Jahre rederforbundets president på generalmøtet i Oslo appellere til rederne om «å være glade for å kunne stå til tjeneste, takknemlige for å kunne utøve noe aktivt, noe positivt for vårt land. . .»

Det rederpresidenten sikter til er at «rederne forlengst er undergitt myndighetenes direktiver for disponeringen av skipene og deres avkastning.»

Men det gjelder naturligvis ikke det halvferdige skipet i byggedokken i Amsterdam.

Salget til Panama

Tyskerne øker nå presset på Jahre for å sikre det «nye» tankskipet i nazistisk fart.

Tonen er truende.

En beslutning må treffes, og det raskt.

12. desember 1939 stiftes selskapet Pankos Operating Company SA, Panama. Det skjer trolig på et møte i Oslo.

De 10 500 aksjene (pålydende ti dollar) er foreløpig uten navn, men «det var forutsetningen av Kosmos og Kosmos II skulle overta alle aksjer i Pankos, men av hensyn til tyskerne ønsket man foreløpig ikke å la det tre offentlig fram,» ifølge Jahres advokat.

Til president i Pankos velges Jahres venn, den svenske skipsmegleren Gösta Dalman, Gøteborg. Med seg i styret har han Jahres «tillitsmann» Åke Bratt, mens advokat Carlos Icaza tar seg av formalitetene i Panama. Selv er Anders Jahre bare selskapets europeiske agent.

Dagen etter – 13. desember 1939 – selger konsortiet: Anders Jahre, Jørgen og Axel Lorentzen, Åke Bratt, det «nye» skipet til Pankos for 4,7 millioner kroner.

I januar 1940 stikker tankeren til sjøs fra verftet i Amsterdam under det nye navnet Janko – og med Panamas flagg vaiende akterut.

Et nytt rederi, et nytt skip, nye eiere – eller bare en smart manøver for å holde tankeren unna tysk – og norsk kontroll?

I forbindelse med undersøkelsene av Panama-selskapet Continental Trust og gaven på 40 millioner til Sandefjord rådhus i 1972, interesserer – som vi skal se – skattemyndighetene seg fortsatt i dag for det som fant sted de hektiske førjulsdagene i Oslo i 1939.

Tyskerne presser Jahre

Hele den triste vinteren 1940 seiler Janko for Pankos, mens tyskerne – ifølge Jahre – raser over at han så snedig har snytt Det tredje rike for en moderne tanker i forsyningstjenesten.

9. april overfalles Norge. Umiddelbart etter innleder okkupantene de første manøvrene for å sikre seg kontroll over den norske flåten. Med regjeringen på flukt nordover og alminnelig

forvirring, er det ikke lett å velge taktikk overfor de tyske pressmidlene.

Sjefen for den tyske margarinindustri, Hans Mohr, kommer til Norge. Han legger ikke skjul på at Jahre hos importørene av hvalolje er i unåde. Det var Jahres skyld at den norske Sydhavsproduksjonen ble solgt til England før krigsutbruddet, mener tyskerne.

18. april slår de overraskende til mot Janko, som tilbakeholdes i Venezia etter ordre fra den tyske legasjonen i Oslo.

I et brev til Jahre understrekes det at det vil være «klokt å komme til forståelse med tyske myndigheter», og la tankeren gjenoppta certepartiet med Gross-Deutschland.

Gode råd er plutselig blitt dyre.

Men denne gangen bøyer ikke Jahre seg for nazi-truslene.

I stedet sendes Oslo-rederen Jørgen J. Lorentzen – Jahres hovedpartner i Janko-affæren – over grensen til Sverige med vide fullmakter.

10. mai 1940 overdrar han samtlige aksjer i Pankos Operating Company til Jahres venn i Gøteborg, Gösta Dalman.

Denne transaksjonen blir – som vi skal se – hovedtemaet i den seinere diskusjonen om de reelle eierforholdene i Pankos.

Gösta Dalman betaler nemlig ikke fem øre for aksjene, men underskriver et gjeldsbrev til Jahre på 105 000 dollar (10 500 aksjer à 10 dollar).

I et brev til Jahre datert 10. mai skriver dessuten Gösta Dalman:

– Å egna och samtlige aktionärers i Pankos Operating Company vägnar, bekräftar jag härmed hava lämnat Eder eller A/S Kosmos och Kosmos II, optionsrätt inköpa samtlige aktier – 10 500 stycken – i omnämnda bolag Pankos Operating Company til ett pris av USA dollar 10 pr styck. Denna optionsrätt får icke utnyttjast förrän tidigast tre månader efter stormaktskrigets slut, men skall besked om eventuell inlösen lämnas, senast sex månader efter krigets slut.

Jahres advokat Ørnulf Rød kommenterer:

– Salget var reelt og bindende, men ga Kosmos og Kosmos II opsjon til å kjøpe samtlige aksjer tilbake til pari kurs etter krigen.

Gösta Dalman fører 9998 aksjer i Pankos på seg selv, og overtar dessuten Jahres funksjon som europeisk agent. De resterende 502 aksjer spres blant venner og ansatte i Dalmans meglerfirma Aug Leffler & Son i Gøteborg – bortsett fra to, som fortsatt eies av Carlos Icaza og Juan Lombardi i Panama.

I mellomtiden arbeides det hektisk for å få frigitt Janko og andre norske skip i Italia, som ennå ikke åpent har trådt inn i krigen på Tysklands side.

Ikke minst ved britisk hjelp kan Janko stikke til sjøs fra Venezia 16. mai 1940 og sette kurs forbi Gibraltar og over Atlanteren.

I Sverige åpner Gösta Dalman en dollarkonto i Stockholms Enskilda Banken, som han disponerer på vegne av Anders Jahre.

Fraktinntekter fra Janko går inn på kontoen – og brukes blant annet til å finansiere moderniseringen av Ousbyholm, storgodset som Jahre i oktober 1939 har kjøpt i Skåne av friherrinnen Trolle.

Stockholms Enskilda Banken forandrer lenge etterpå (1972) navn til Skandinaviska Enskilda Banken – og forretningsforbindelsen med Pankos i Panama opphører ikke før norske skattemyndigheter en vårdag i 1980 forsøker å beslaglegge en millionformue i dollar, som forvaltes i bankpalasset på Sergels Torg.

Hitler besetter Norge, Frankrike faller. Den landflyktige regjeringen Nygaardsvold rekvirerer i april/mai 1940 hele den norske uteflåten, men Janko seiler videre under Panamas flagg.

Det Jahres advokat Ørnulf Rød kaller «en lang, sammenhengende kamp både før og under okkupasjonen for å frigjøre skipet, og holde det klar av tysk kontroll,» er kronet med seier.

Men hvem eier egentlig skipet?

Spørsmålet skal fra høsten 1941 komme til å koste Nortraship og London-regjeringen hundretusener av dollars, årelange retts-

tvister, og en masse ekstraarbeide – mens de fra før har hendene fulle i kampen mot nazismen.

Men det skjer ikke før M/T Janko en septemberdag i 1941 løper inn på havnen i Aruba i De nederlandske Antiller . . .

Hvem eier Janko?

Utpå seinsommeren 1941 når foruroligende meldinger den norske eksil-regjeringen i London, som gjennom Nortraship kontrollerer «verdens største rederi» – over tusen skip i alliert tjeneste.

Janko er ikke blant dem. Under panamansk flagg, «eid» av svenske interesser, seiler tankeren som nøytralt skip.

Men den faktiske kontrollen ligger likevel i Norge, mener mange. Anders Jahre dirigerer fortsatt det meste ombord via Gösta Dalman – fra rengjøring av tanker til skipsregnskaper, bunnmaling og akterutseilinger i Yokohama.

Nå begynner det å gå rykter om at han planlegger å selge Janko til Portugal.

I forbindelsen mellom Sverige, Panama og Norge er det skjedd ytterligere forandringer.

I mai 1941 frafaller Anders Jahre retten han har til å kjøpe aksjene i Pankos tilbake etter krigen. For utenforstående ser det ut som om han definitivt gir opp kontrollen over Panama-rederiet.

Men Gösta Dalman skriver i et privat brev noe seinere at han fortsatt «er moralsk, om ikke juridisk, forpliktet til å la Jahre få aksjene tilbake etter krigen . . .»

Det verken Gösta Dalman eller Anders Jahre finner opportunt å meddele myndighetene, er at opsjonen ikke frafalles, men rett og slett overføres til et annet Panama-selskap – Jasmin Operating – som Jahre har vært med på å stifte 23. januar 1940!

De reelle eierne – Anders Jahre og Jørgen J. Lorentzen – som først eide Jaguar, siden kjøpte vraket og solgte det til Pankos, og videre overdro Pankos-aksjene til Sverige, har ennå ikke mottatt penger i Norge for den uryddige transaksjonen.

Den økonomiske interessen Anders Jahre og Jørgen Lorentzen har i Janko sikres heller ved en pantobligasjon på 1 150 000 dollar, som deponeres i Stockholms Enskilda Banken (salgssummen 4,7 millioner, dollarkurs: 4,40). $4\,086 \times 1,15 = 4,7$

Under krigen skal det ikke betales avdrag på obligasjonen til Jahre/Lorentzen. Jankos fraktinntekter skal i stedet brukes til å betale en eller to nye tankere ved svenske verft – for levering til Jahre/Lorentzen etter krigens slutt.

Men høsten 1941 går Janko i tankfart mellom Aruba og USA for det britiske Anglo-Saxon Company. Det er bare to reiser igjen av certepartiet, og 27. august får UD i London tips om at «Jahre er villig til å selge skipet til Portugal, såfremt han kan få tre millioner dollars» for tankeren.

I Utenriksdepartementet er vurderingen at skipet ved salg til Portugal «ikke vil stå til rådighet for alliert krigførsel, men tvert imot vil komme til å tjene fiendtlige interesser.»

Mellom den norske og hollandske eksil-regjering i London blir det enighet om å aksjonere mot Janko.

25. september holdes tankeren tilbake i Aruba.

3. oktober signerer utenriksminister Trygve Lie følgende note til nederlenderne i London:

– I, the undersigned, Minister of Foreign Affairs of Norway, hereby declare that according to information in my possession the m/t Janko, registered in the name of the Panco Operating Company, Panama, is owned by Norwegian companies at present established in enemy occupied Norway . . . Ifølge de informasjonene han har fått, er M/T Janko, som er registrert i navnet til Panco Operating Company, Panama, eid av norske selskaper som for tiden har sitt sete i det fiendtlig okkuperte Norge.

Dermed er Janko å betrakte som «a technical enemy», som etter priseloven kan beslaglegges.

Fire dager seinere – 7. oktober 1941 – entrer prisekommissær Gauw Janko på redan utenfor St. Nicholas Bay og erklærer tankeren som prisettatt.

To måneder seinere er fartøyet på vei over Atlanteren under norsk flagg.

Et sirkus i Curaçao

Men de norske shippingfolkene og eksil-politikerne som befolker regjeringens og Nortraships kontorer i London og New York, har feilbedømt Jahres makt fra det okkuperte Norge.

Med beslagleggelsen begynner et juridisk sirkus, som – slik Nortraships hollandske advokat, Edward Saher, ser det – har «alle detektivhistoriens ingredienser».

Bråket starter høsten 1941 og ender ikke før sommeren 1947 etter endeløse forhandlinger, notevekslinger og rettslige oppgjør.

25. september blir altså Janko holdt tilbake i Aruba.

Allerede dagen etter varsles Gösta Dalman. Men sikker kunnskap om at tankeren er tatt som prise, får han ikke før langt ut i oktober – ifølge egne vitneprov.

Anders Jahre og Jørgen Lorentzen kalles i all hast tilbake til Sverige og drøfter saken med sine advokater. Saken betraktes som «ytterst faretruende for rederne (Pankos/Dalman) og pant-haverne (Jahre/Lorentzen)». Veldige verdier står på spill, siden eiendomsretten – og pantet – vil gå tapt, hvis Janko prisedømmes i retten i Curaçao.

Fra det okkuperte Norge og det nøytrale Sverige mobiliseres et formidabelt juridisk apparat for å stoppe London-regjeringens aksjon mot Panama-tankeren.

Jahre og Lorentzen våger selv ikke å nærme seg den norske legasjonen i Stockholm «på grunn av de æresforpliktende erklæringer, som de har måttet avgi til Gestapo», for å få pass til Sverige, som de hevder.

I stedet avlegger de hos den amerikanske visekonsul edfestede forsikringer om at de – pantobligasjonen unntatt – har kvittet seg med interessene i Pankos.

Den videre kampen mot London-regjeringen blir overlatt Gösta Dalman.

Han protesterer mot beslagleggelsen, skipet er svensk, nordmennene Jahre og Lorentzen «har aldri eiet en aksje i Pankos Operating Company, og har ingen økonomiske interesser i dette selskap.»

Dalman avlegger ed på at fartøyet ikke vil bli solgt til Portugal, men skal fortsette å seile i alliert tjeneste.

I det hele tatt vrir det i november 1941 av edsvorne utsagn – som i ettertid må vekke undring.

Men det hele er nytteløst. I London er holdningen klar. Siden Jahre og Lorentzen har et krav på 1,15 millioner dollar i Janko, ligger den reelle eierinteressen i Norge. Selv etter «fartøyets overførsel til svensk disponent, var Anders Jahre i realiteten den disponerende reder...»

Som prisekommisæren slår fast i et brev 23. desember 1941:

– Although Jahre may not be the legal owner, he certainly acts as such... (Jahre er kanskje ikke den juridiske eier, men han opptrer utvilsomt som sådan.)

Han underbygger dette med følgende erklæring avgitt av Jankos kaptein i oktober 1941:

– I do hereby confirm, that I shortly after the invasion of Norway recieved instructions from my existing owner, Anders Jahre of Sandefjord, that future communications should be directed to messr. Aug Leffler & Son, Gøteborg, the latter having from that time taken over the routine business of the ship. I do however admit to know that even after that time matters of great importance by messrs. Aug Leffler & Son, has been brought forward to Norwegian interests for their decision... (Han bekrefter at han rett etter invasjonen av Norge fikk instruksjoner fra sin daværende eier, Anders Jahre, Sandefjord, om at han heretter skulle rette sine henvendelser til Aug Leffler & Son i Gøteborg, siden de fra det tidspunkt hadde tatt over skipets rutinemessige drift. Han innrømmer samtidig at han er klar over at saker av større betydning også etter den tiden ble

brakt videre av Aug Leffler & Son til de norske interessene for avgjørelse.)

I London er oppfatningen at transporten av aksjene i Pankos til Dalman har vært et rent pro forma-arrangement. De reelle eierne er fortsatt Anders Jahre og Jørgen J. Lorentzen. Som Nortraships advokat Bernt Lund i 1943 summerer opp:

– These words show the whole transaction as what it is, a proforma arrangement between business friends . . . (Ordene viser at hele transaksjonen var en proforma sak mellom forretningsvenner.)

Det blir ingen minnelig løsning på konflikten mellom Gösta Dalman og den norske legasjonen i Stockholm. I stedet engasjerer Dalman den kjente New York-advokaten Roscoe Hupper. Han akter å slå Nortraship på bortebane – i priseretten i Curaçao.

Dermed er scenen rigget til for et tre-årig juridisk skuespill i et halvkorrupt kolonimiljø i tropene, hvor Graham Greene ville ha følt seg hjemme.

Roscoe Hupper får den lokale juristen Abraham Papier til å jobbe for Pankos. Selv om guvernøren er rabiat anti-semitt og nekter å snakke med «en skitten jøde» som Papier, har Pankos utover i 1942 framgang.

Papier lykkes i å snu stemningen. Det spres et inntrykk av at Norge har behandlet Anders Jahre på en unfair måte. Nå må priseretten beskytte Jahres interesser mot hjemlandet!

Forholdet mellom hollenderne og den norske eksilregjeringen kjølnes. I 1943 er det såvidt Nortraship kan forhindre at priseretten avsier dom i Pankos favør. I New York har nordmennene ikke engang fått lese rettsdokumentene i oversettelse fra hollandsk!

Snart viser det seg at den nye prisekommisæren Groen er Nortraships hovedmotstander. Han mener at det «ikke er tilveiebragt fnugg av bevis for at det i Pankos er fiendtlige interesser . . .»

Omsider har Nortraship skjønt at de aldri kan vinne saken uten en advokat som behersker hollandsk og kjenner renkespillet i koloniadministrasjonen.

Eksil-hollenderen Edward von Saher settes på jobben. Han reiser til Curaçao og finner en rettssak som er avsluttet, en dom i Pankos favør, skrevet, men ikke avsagt, en folkeopinion mot Norge og en prisekommisær som opptrer som nordmennenes mest uforsonlige motstander.

Men Saher gir ikke opp. Han oppdager at den ferdigskrevne dommen er et prestisjeprodukt, forsterket av et veddemål om ti sigarer mellom Pankos advokat og prisekommisæren!

Siden avslører han den egentlige grunnen til at prisekommisæren har tatt side for Pankos: Han er bestukket av Panama-rederiets advokat!

Saher lykkes i å utsette saken.

I januar 1944 gjør Dalman og advokat Hupper en ny tabbe. De forsøker å ta arrest i Janko da båten anløper New York – og taper.

I Curaçao gjør den amerikanske dommen inntrykk. Prisesaken utsettes på nytt.

I Sverige forhandles det samtidig om forlik. Det strander fordi den norske eksilregjeringen nekter å betale Pankos advokatregninger for farsen i Curaçao. I følge en melding skal de allerede utgjøre 400 000 dollars (1,7 millioner).

Etter endeløse notevekslinger blir man i 1944 enige om en ting: Rettssaken utsettes til krigen er slutt.

Inntil så lenge skal Janko seile under norsk flagg.

Selger eller mellommann?

Freden kommer våren 1945, og nye framstøt gjøres for å få Janko-affæren løst.

Nå er Pankos og Anders Jahre de aggressive.

I et brev fra Jahres advokat, Ørnulf Rød, rettes et knusende angrep på eksilregjeringens behandling av Pankos. Beslagleggelsen er foretatt «på grunnlag av uriktige rykter og forlydender».

Det hele bygger på «misforståelser fra de norske myndigheters side». Salget av Janko til Sverige var reellt, Jahre og Lorentzen har aldri eid en aksje i Pankos, og hva verre er: Jahre har aldri forsøkt å selge Janko til Portugal!

Siden dette salget utløste beslagleggelsen 7. oktober 1941, går advokat Ørnulf Rød detaljert inn på hva som egentlig skjedde i Stockholm den skjebnetunge høsten:

– 22. september 1939 var Jahre i Stockholm. Ved et rent tilfelle – som Jahre trodde – ble han av prinsesse Else Bernadotte, på vegne av hennes svigerfar prins Carl senior, invitert til lunsj i Operakjelleren. Han traff der også direktør Behm i Belgo-Baltic Co, kompanjong av prins Carl junior. Prins Carl senior nevnte at han hadde hørt at Jahre på en eller annen måte var interessert i Janko, samt at prins Carl junior (da i New York) var interessert i kjøp av et slikt skip, idet det også ble nevnt noe om formuende amerikanske venner . . .

Et par dager etter får Anders Jahre på Grand Hotel det konkrete tilbudet. Det er på kjempesummen 3 377 500 dollar (15 millioner). Jahre slår øyeblikkelig til – uten å vite hvem kjøperen er, ifølge egne forklaringer. Han insisterer etter krigen på at det var et absolutt vilkår at kjøperen var «et førsteklasses britisk eller amerikansk selskap».

25. september holdes Janko tilbake i Aruba. Gösta Dalman får umiddelbart beskjed, men vet ennå ikke grunnen.

Jahre er nå reist tilbake til Norge, og først 29. september får Dalman vite av meglere at rederiet Sacor i Lisboa har kjøpt Janko av Jahre.

Uten å nøle kansellerer han 30. september hele forretningen.

På eget initiativ samler Jahre i 1945 en rekke vitneutsagn fra de forretningsmenn som deltok i salgsforhandlingene på Stockholms restauranter i september 1941. Alle som én underskriver på at Jahre ikke visste at kjøperen var portugisisk. Men han hadde jo for lengst solgt sine interesser i Pankos til Dalman. Hvordan kunne han selge et skip som han ikke lenger eide? Nei, han har aldri solgt noe skip. Han har bare opptrådt som mellommann!

Advokat Rød konkluderer:

– Det må herav med all fornøden tydelighet fremgå at Jahre ikke har solgt eller gjort noe forsøk på å selge Janko til portugisiske kjøpere.

Men hvordan kunne Utenriksdepartementet allerede 27. august – en måned før Jahres kongelige møte på Operakjelleren – få tips fra Stockholm om at han var i ferd med å selge til Portugal, hvis han kunne få tre millioner dollars?

Forklaringen på UD's clairvoyante evner må – ifølge Jahre og Rød – være at «smarte meglere har satt ut et grunnløst rykte . . . for å komme til forretninger uten å ta det minste hensyn til gode forretningsmetoder . . .»

Ikke alle tar dette for god fisk.

I et internt notat i Nortraship i 1948 heter det:

– I september 1941 kom Jahre under et besøk i Stockholm i forbindelse med firmaet Belgo-Baltic Company, Stockholm, hvor prins Carl jr. er partner. Det ble innledet forhandlinger om salg av Janko og disse førte til at Jahre gikk med på å selge skipet for 3,3 millioner dollar. Kjøperen var firmaet Sacor i Lissabon og salget ble formidlet av et amerikansk firma. Jahre hevder selv at han bare handlet som mellommann mellom Belgo-Baltic og Pankos, og at han ikke ga noe bindende tilsagn. Han hevder dessuten at han stillet som betingelse for salget at kjøperen måtte være et førsteklasses britisk eller amerikansk firma, godkjent av den britiske minister i Stockholm. Jahre hevder at han på forhånd hadde diskutert tilbudet fra Belgo-Baltic med Dalman og Kihlström (partnerne i Aug Leffler & Son), og at Kihlström hadde vært tilstede da Jahre gjorde sitt forbehold. At Dalman . . . sendte NN et telegram som følger: – Your private guidance Anders has sold Janko Sacor Lisboa \$ 3 377 500 without consulting me, er imidlertid påfallende og stikk i strid med Jahres utsagn. Dalmans brev til NN viser tydelig at han ikke har hatt noen anelse om denne transaksjonen før Jahre fortalte om den etterpå. Dalman påpeker også i sitt brev at det er påfallende

at den svenske meglers telegram til sin amerikanske forbindelse ikke setter som betingelse, at kjøperen måtte være amerikansk eller engelsk, og det er ikke nevnt i telegramvekslingen at kjøperen måtte aksepteres av den britiske minister i Stockholm. Tiltross for de erklæringer fra de parter som var tilstede under salgsforhandlingene, ser det av Dalmans brev ut til at Jahre har solgt båten til Sacor, Lisboa, på egen hånd – uten å snakke med Dalman, og uten å poengtere at kjøperen skulle være et engelsk eller amerikansk firma . . .

Tilbaketog

Men det er fred, og Jahres skip seiler på ny inn millioner i hård valuta.

Skal man la ondsinnet tvil spolere etterkrigstidens samarbeid til felles beste?

Advokat Ørnulf Rød konkluderer i september 1946:

– Hvis saken har voldt vanskeligheter for de norske myndigheter, er nok grunnen den at beslagleggelsen av Janko var urettrettiget, og at såvel beslagleggelsen som den benyttede fremgangsmåten vanskelig kan forsvares . . .

Nå er også Anders Jahre på offensiven.

I et brev 25. april 1947 mener han at Janko-affæren er blitt en prestisjesak for enkelte medlemmer av regjeringen. Selv ønsker han «å oppnevne en upartisk komite til å granske denne sak, i det ikke alene jeg, men også mine medinteresserte ønsker å få en uholdt uttalelse om det kan legges *den minste* skyld på oss, eller *andre* skal bli gjenstand for kritikk i den forbindelse . . .» (Mine uthevninger.)

Men regjeringen har allerede kapitulert.

Saken trekkes tilbake fra domstolene. Utenriksminister Halvard Lange går inn for at Pankos Operating skal få erstatning etter hva som lønner seg best for selskapet – enten nettoinntektene av Jankos frakt, eller erstatning på linje med de

andre fartøyene som har seilt for Nortraship under krigen.

31. mai 1947 leveres det ulykksalige skipet tilbake fra Nortraship til Pankos Operating Company, Panama.

Ved kongelig resolusjon av 8. oktober 1948 fastsettes den endelige erstatningen til 920 000 dollar (5–6 millioner kroner). Av dette går 350 000 dollar til Pankos. Resten utbetales Anders Jahre og Jørgen Lorentzen i norske kroner som avdrag på pantobligasjonen de har i Janko.

Det er et totalt og ydmykende tilbaketog som passerer statsråd i oktober 1948 – nøyaktig sju år og en dag etter at prisekommisær W. Gauw entret Janko utenfor St. Nicholas Bay, og erklærte tankeren som prisetat i den hollandske dronningens navn.

Forlis ved Kap Finisterre

Janko seiler etter 1947 videre under Panamas flagg, men dramaet er ennå ikke slutt.

28. januar 1951 – tolv år etter det første forliset – knekker skipet igjen på midten i et forrykende uvær utenfor Kap Finisterre!

To menn omkommer – en norsk styrmann og en italiensk smører.

Av sjøforklaringen, som holdes i Göteborg, framgår det:

– 28. januar kl. 00.10 brakk Janko over i voldsom sjøgang og nordvestlig storm utenfor Kap Finisterre. Forskipet vred seg rundt og truet med å kollidere med akterskipet, som drev langsommere. Maskinistene fikk satt motorene i gang akterover, og forskipet drev klart. Siden kunne maskineriet ikke mere benyttes, da akterskipet hullet så sterkt forover at smøresystemet kom ut av virksomhet. Akterskipet drev mot land, og de 33 som befant seg på det forsøkte å sette ut livbåtene, men båtene ble knust av sjøene. Et annet Panama-skip, Caprella, kom oppunder og fikk skutt en line ombord. Ved hjelp av et tau og en flåte av livbøyer ble 16 mann i tre vendinger halt gjennom vannet ombord i Caprella, men en av dem, smøreren Vatissovich, var

horte... Caprella forsøkte så å la en livbåt drive ned mot vraket, men det lyktes ikke å få tak i den. Da mørket falt på, ble videre forsøk gitt opp til neste morgen... Da var det at Fred Olsens Bursa kl. 20.45 kom oppunder. Der ombord var man straks klar over situasjonen, for man hadde fulgt godt med gjennom radioen. Bursa morset at folkene skulle holde seg klare, og plutselig skjot en motorbåt ut av mørket, kom langs siden av Jankos akterskip og en stemme ropte: – How many are you? Svaret var 17, og ordren kom øyeblikkelig: – Come along all together! I et hav av olje som Bursa sprøytet ut, kom motorbåten helt inntil og folkene var ikke sene om å fire seg ned i den... motorbåten var halv av vann og man måtte la den gå etter først å ha forsøkt å slepe den etter Bursa... De sju mann på forskipet hadde tidligere på ettermiddagen måttet legge på svøm etter at alle skottene i forskipet var blitt sprengt av sjøene, og helingsvinkelen var blitt så stor at det var vanskelig å klamre seg fast til bakken. Det ble et par timers svømmetur over til en livbåt fra Venus, som berget alle sammen, men andrestyrmannen var død av utmattelse...

Et nytt drama, en ny redningsdåd, men norske aviser registrerer knapt at et fartøy har brukket i to på samme sted til samme tid to ganger i løpet av tolv år.

Bli det debatt om sikkerhet ombord? Bli det diskusjon om utflaggingen?

Nei, Norges Handels- og Sjøfartstidende nevner såvidt at «det kan være et spørsmål om det ikke på tankskip burde finnes livbergingsmateriell, en lettvinnt flåte f.eks. forut under bakken...» Samtidig spør Jankos kaptein i et avisinnlegg om hvorfor krigstidens rafter er fjernet fra skipene.

Men i Liverpool tar avisen Liverpool Journal of Commerce opp saken. Bladet skriver «at forliset gir ny næring til mistanken om at myndighetene i Panama ikke tar det så høytidelig om et skip er sjødyktig eller ei...»

Panamas konsul i Göteborg tar til motmæle. Janko må ansees

«for å være et førsteklases skip i enhver henseende.» skriver han. – Men noen forklaring «på at skipet plutselig gikk tvers av, er det ikke mulig å finne...»

Konsulen opplyser dessuten at en undersøkelse nylig har vist at bare tjue prosent av Panama-båtene «er utilfredsstillende».

Norsk Handels- og Sjøfartstidende multipliserer og kommer til en oppsiktsvekkende konklusjon:

– Av flåten på 600 skip under Panamas bekvemme flagg, er det 120 som ikke tilfredsstiller internasjonale krav til sikkerhet...

Men kritikken har ingen norsk adresse. Pankos Operating Company er jo et selskap hvor Gösta Dalman eier nesten ett hundre prosent av aksjene.

Eller er det bare en bløff?

Edfestede erklæringer

1. november 1941 hadde Anders Jahre og Jørgen J. Lorentzen edfestet følgende erklæring hos den amerikanske visekonsul i Stockholm:

– Jeg, den undertegnede, Anders Jahre, avlegger ed på det følgende:

1. Jeg var parthaver i m/s Janko til 13. desember 1939, da jeg og de andre parthaverne solgte skipet til Pankos Operating Company, Panama.

2. Fra 13. desember 1939 har jeg ingen annen interesse i skipet enn en viss interesse i en pantobligasjon i skipet.

3. Verken jeg eller noe selskap, som jeg er interessert i, har aksjer i Pankos Operating Company SA, eller i noe annet selskap som har interesser i skipet.

I en serie samtidige brev og edsvorne forklaringer underbygger Gösta Dalman Jahres og Lorentzens erklæringer.

Endelig slår advokat Ørnulf Rød i 1946 fast:

– Jahre og Lorentzen har aldri eiet en aksje i Pankos Operating Company SA og har ingen økonomiske interesser i dette selskap.

På slike vitneutsagn på tro og ære hviler Dalmans kamp mot den norske regjeringen under krigen. På slike ord fra høyt respekterte forretningsmenn bøyer regjeringen av – og gir Pankos full erstatning.

Dalman endrer forklaring

Men mot slutten av 40-årene begynner svenske valutamyndigheter å interessere seg for Gösta Dalman og Pankos Operating Company i Gøteborg.

I et brev til Dalman 1. september 1948 konstaterer det svenske Valutakontoret at han eier nesten 100 prosent av aksjene i Pankos. Derfor ber man om å få innsendt selskapets regnskaper til nærmere kontroll.

Nå – endelig – kommer sannheten på bordet.

Gösta Dalman svarer nemlig i et brev 14. september:

«Fraktkontroll, angående.

I besittning av Eder skrivelse av den 1. innevarande september får jeg angående omskrivna panamabolag, Pankos Operating Company S.A., lämna följande upplysningar.

I Eder skrivelse oppgir Ni, att jag skulle äga cirka 100 % av kapitalet i Pankos-bolaget. Detta är felaktigt, i det att jag endast pro forma står för dessa aktier, som ägas av Jasmin Operating S.A., i Panama City. Detta senare bolag äges icke till någon del av mig eller annan svensk medborgare eller någon utländsk medborgare, som är bosatt här i landet.

Förhållandet mellan Pankos-bolaget och mig var det, som jag på sin tid också meddelade Valutakontoret, att vid Norges ockupation i april 1940 jag efter överenskommelse med den dåvarande europeiska generalagenten övertog ledningen för bolaget och dess tankfartyg m/t «Janko». Under då rådande förhållanden kunde nämligen ledningen icke fortfarande vara förlagd till Norge. På grund härav måste då så gott som samtliga aktier i Pankos-bolaget överföras på mig. Likvid för aktierna har jag icke erlagt. I samband med övertagandet av aktierna utfärdade jag til vederbörande en förbindelse att vid anfordarn återlämna

aktierna, när framställning därom gjordes. Sedermera annullerades denna förbindelse och ersattes med en förbindelse, ställd till Jasmin-bolaget.

På m/t «Janko» vilar en skuld mot första inteckning, uppgående med räntor till omkring U.S.A.-dollars 1 650 000:–. Jasmin-bolaget har ifrågasatt, om jag skulle vilja övertaga m/t «Janko», vilket jag emellertid avvisat på den grund, att jag ansett det vara uteslutet, att Valutakontoret skulle vilja tillhandahålla mig U.S.A.-dollars till belopp, svarande mot inteckningsskulden och aktiekapitalet, d.v.s. sammanlagt omkring 1 ¾ million U.S.A.-dollars. Jeg tillägger, att en sådan transaktion ur mina synpunkter är ekonomiskt ganska vanskligt, efter som det rör sig om ett tankfartyg, som är cirka tjugo år gammalt och som under krigsåren blev ganska illa medfaret. Tankmarknaden är också för närvarande mycket osäker. Skulle emellertid Valutakontoret vara berett att för en sådan affär ställa till mitt förfogande ett belopp av U.S.A.-dollars å cirka 1 ¾ million, skall jag göra närmare undersökning, om det ekonomiskt sett är förenligt med mina intressen att förvärva fartyget.»

Men valutakontoret er ikke fornøyd og stiller nye spørsmål.

Dalman svarer 23. september:

«I besittning av Eder skrivelse av den 17 ds beder jag härmed få framföra ytterligare följande beträffande Pankos Operating Company S.A.

Som jag förut nämnt, övertog jag ledningen av bolaget efter ockupationen av Norge. Vid ett personligt sammanträffande i Stockholm den 20 maj 1940 med dåvarande vice riksbankschefen Wallberg redogjorde jag ingående för affären och fick Riksbankens tillåtelse öppna ett fritt dollarkonto, vilket av kända skäl måste föras i mitt namn och icke kunde gå i det utländska bolagets Pankos Operating Company S.A.:s namn. Detta nya konto var i kraft intill 1942, då samma på grund av Amerikas inträde i kriget stoppades. I samband därmed blevo samtliga Pankos Operating Company S.A.:s tillgångar i U.S.A. överför-